COMMENTARIVS

DE FINIBVS HVMANORVM ACTVVM.

AVTHORE MARTINO AB Azpilcueta Doctore Nauarro.

ROMAE.

CVM LICENTIA SVPERIORVM.

In Officina Iacobi Tornerij; & Iacobi Bericchiæ.

M. D. LXXXIIII.

Inſignis forma, doctrina inſignior vnus :
At ſuperat ſummi cultus vtrumque Dei.

AVTHORIS INSIGNIA GENTILICIA.

GREGORIVS XIII.

AD futuram rei memoriam. Cum à fel. record. Pio Papa Quinto prædeceſſore noſtro emanauerint litteræ tenoris ſubſequentis. Dilecto filio Martino ab Azpilcueta Decretorum Doctori Pius Papa Quintus. Dilecte fili ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Dudum à fel. record. Paulo Papa Tertio, prædeceſſore noſtro emanarunt litteræ tenoris ſubſequentis. Dilecto filio Martino ab Azpilcueta Decretorum Doctori, primariam cathedram Iuris Canonici in vniuerſitate ſtudij Conimbricenſis actu regenti Paulus Papa tertius. Dilecte fili ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Cum ſicut nobis exponi feciſti, vt alijs iuxta traditum tibi à Deo talentum prodeſſe poſſes, nonnullas lecturas ſuper voluminibus Decreti, & Decretalium, non ſine maximis laboribus & vigilijs, ad laudem diuini nominis, cuius ope litterariæ rei, & Chriſtianæ Reipublicæ conſuluiſſe, & profeciſſe credis, ſcribendo compoſueris, & compilaueris, eaſque de proximo tuis proprijs expenſis in lucem edere, & imprimi facere intendas, pro parte tua nobis fuit humiliter ſupplicatum, vt tibi, quòd lecturæ huiuſmodi abſque tuo conſenſu imprimi non poſſint, vt tuarum vigiliarum effectu læteris, concedere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos volentes te ſpecialis gratię fauore proſequi huiuſmodi ſupplicationibus inclinati tibi, quòd ad ſeptennium à die quo tu lecturas prædictas imprimi feceris computandum, nullus alius per vniuerſum orbem Chriſtianum conſtitutus lecturas ipſas, vel illarum partem aliquam imprimere, ſeu imprimi facere, vel impreſſas in ſua domo, aut alibi habere & tenere, nec illas vẽdere, ſeu mutuo, aut ex dono vel aliàs donare poſſit auctoritate Apoſtolica tenore præſentium de ſpeciali gratia indulgemus: diſtricte inhibentes in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub excommunicationis pœna, eo ipſo ſi cõtrafactum fuerit incurrenda, omnibus & ſingulis, cuiuſcunque ſtatus, gradus, ordinis, & conditionis exiſtentibus, & quauis Apoſtolica auctoritate, aut facultate fungentibus per vniuerſum orbẽ conſtitutis, ne lecturas huiuſmodi, vel earum partem aliquam abſque tuo expreſſo conſenſu, & licentia ſeptennio prædicto duntaxat durante imprimere, ſeu imprimi facere, aut vendere, ſeu donare præſumat. Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, ac quarumcunque prouinciarum, & locorum ſtatutis, & conſuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apoſtolica, vel quauis firmitate alia roboratis, necnon priuilegijs, indulgentijs, & litteris Apoſtolicis quibuſuis prouincijs, & illarum perſonis, ac vniuerſitatibus, & collegijs, etiam per nos, & ſedẽ Apoſtolicam ſub quibuſcunque tenoribus, & formis, ac cum quibuſuis clauſulis, & decretis, etiam derogatoriarum derogatarijs, vel aliàs quomodolibet conceſſis, confirmatis, ac etiam literaris vicibus innouatis. Quibus omnibus, etiam ſi de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica expreſſa & indiuidua, ac de verbo ad verbum, non autem per clauſulas generales idem importantes mentio, ſeu quæuis alia expreſſio habenda, aut exquiſita forma ad hoc ſeruanda foret tenores huiuſmodi, ac ſi de verbo ad verbum, insererentur præſentibus pro expreſſis, ac de verbo ad verbum inſertis habentes illis aliàs in ſuo robore permanſuris hac vice dumtaxat ſpecialiter & expreſſe derogamus, cæteriſque contrarijs quibuſcumq;. Datum Romæ apud ſanctum Petrum ſub annulo piſcatoris viij. die Ianuarij M. D. XLIIII. Pontificatus noſtri anno nono. Et deinde. Cum ſicut nobis nuper tu exponi feciſti, ſicut aſſeris, rogatus à multis, vt opera tua tam prius edita, quàm nondum edita, quæ ſuper iure Pontificio, & ad declarationem illius pertinentibus habes compoſita typis excudi feceres, idque facere proponas vita comite, & Deo iuuante impenſis tuis, & te præſente, quo correctiora, auctiora, & pientiora prodeant, nobis humiliter ſupplicari feciſti, vt in præmiſſis opportune prouidere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos te amplioris gratiæ fauore proſequi volentes, huiuſmodi ſupplicationibus inclinati Apoſtolica auctoritate tenore præſentium declaramus, intentionem noſtram eſſe, vt prædicti Pauli prædeceſſoris noſtri litteræ, quæ de lecturis loquuntur, habeant etiam locum in alijs Commẽtarijs, libris, & tractatibus, quos tu edideris ſuper ijs, quæ pertinent ad prædicti iuris Pontificij declarationem. Non obſtantibus omnibus ſupradictis, quæ idem Paulus prædeceſſor in dictis præinſertis litteris voluit non obſtare. Datum Romæ apud ſanctum Petrum ſub annulo piſcatoris die xviij. Maij, M. D. LXXI, Pontificatus noſtri anno ſexto. Ac cum poſtmodum videlicet nonis Nouembris, Pontificatus noſtri anno primo, eumdem Martinum ſpecialibus fauoribus & gratijs proſequi volentes ſtatuerimus, prædictoque Martino conceſſerimus litteras fel. record. Pauli Tertij, & Pij V. prædeceſſorum noſtrorum præinſertas locum habere, & ſe extendi in his, quæ de lecturis, & alijs loquũtur in quibuſcumque Commentarijs, & tractatibus, quæ idem Martinus ediderit, ſuper prædicti iuris Canonici declaratione, & interpretatione, & præſertim ſuper Manuali Confeſſariorum, ab eo prius lingua Hiſpanica edito, nunc recognito, aucto, latinitateque donato. Cum autem vt accepimus, in obſequium Dei, ſacroſanctæque Sedis Apoſtolicæ non ſine magno labore duobus annis proxime præteritis idem Martinus intenderit, & in præſentia intendat recognitioni operum ſuorum, tam editorum, quàm non editorum, quo emendatiora, defæcatiora, auctiora, & vtiliora effecta typis excudantur, Nos eumdem Martinum amplioribus fauoribus & gratijs proſequi volentes,

Motu proprio, non ad dicti Martini, aut alterius pro nobis deſuper oblatæ petitionis inſtantiam, ſed excerta noſtra ſcientia. indultum, inhibitionem, declarationem, decretum, derogationem, aliaque omnia in præinſertis litteris Apoſtolicis & earum ſingulis contenta ad decem annos à Data præſentium computandos, ita vt quis ea vel illorum partem aliquam ſine ſuo expreſſo ad id in ſcriptis conſenſu imprimere, vel alibi impreſſa dicto decennio durante vendere, aut venalia tenere, donare, aut permutare non poſſit Apoſtolica auctoritaté tenore præſentium prorogamus, extendimus, & ampliamus, & quemlibet contrauenientem cenſuras, & pœnas in præinſertis litteris contentas eo ipſo, & abſque alia declaratione incurrere. Sicque per quoſcunque Iudices & Commiſſarios quauis auctoritate fungentes, ſublata eis, & eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate vbique iudicari, & definiri debere, irritum quoque & inane decernimus, ſi ſecus ſuper his à quoquam quauis auctoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obſtantibus præmiſſis ac omnibus illis, quæ in omnibus ſupradictis litteris conceſſum eſt non obſtare, cæteriſque contrarijs quibuſcunque. Inſuper quia difficile foret, præſentes litteras ad quæcuoque loca deferri, volumus, & dicta auctoritate decernimus ipſorum tranſumptis & exemplis, & in eiſdem exemplis, Lecturis, Commentarijs, Manuali, & alijs operibus huiuſmodi impreſſis plenam, & eamdem prorſus fidem vbique in iudicio & extra adhiberi. quæ originalibus adhiberetur, ſi forent exhibitæ vel oſtenſæ. Datum Romæ apud ſanctum Petrum ſub annulo piſcatoris die xxj. Nouembris, Pontificatus noſtri Anno Nono.

Cæ.Glorierius.

Cum Priuilegijs ampliſſimis Regum Chriſtianiſſ. & Catholici Neapoleos, Senatus Veneti, & omnium fere Potentatuum Italiæ.

ILLVSTRISSIMO, EXCELLENTISSIMOQ. D. DON GABRIELI A CVEVA DVCI ALBVRQVERQVENSI, &c. IVSTISSIMO, PIENTISSIMOQVE PRINCIPI,

MARTINVS AB AZPILCVETA Doctor Nauarrus S. P. D.

LIBELLVM hunc, præcellens Princeps, excellentiæ tuæ dicare conſtitui, vt vel hoc ſigno exiguo inſinuem maximam, qua in te, inque tuos omnes ſum, ſemperque fui obſeruantiam & pietatem. Eò maximè, quòd non ſolũ Martiis armis arma Chriſti miſcentes & præferentes, nouiſtis fortiter pro Chriſto, pròque veſtris Regibus in eorum rebelles in bellis pugnare, vincere, trophæàque referre, ſed etiam in pace Reſpub. ita chriſtianè moderari, vt prima, eademq; ſumma ſedes Apoſtolica ſemper & ſumme coleretur. In tuos, inquam, omnes, præſertim in illum Max. Ducem patrem tuum Beltrandum à Cueua, filium primogenitum alterius Beltrandi à Cueua, qui egregia in ſuũ Regem, à quo multi Principes defecerunt, fidem, inſigniq́; virtute militari Regna Caſtellæ ſuo Regi cum primis ſeruauit. In patrem, inquam, tuum, patruòſque tuos, Petrum à Cueua & Ludo. à Cueua, quorum ille ſummus machinarum bellicarum Cæſaris, hic ſummus militum prætorianorum eiuſdem Præfectus fuit. Quorum fortià geſta toti ſunt orbi nota. In amitas itẽ tuas Illuſtriſſimas, præſertim illam Domnã Maiorem, quæ nupta Illuſtriſſimo Petro à Nauarra Mariſcalo eiuſdem Regni, fœliciter peperit alterum Illuſtriſſimum Petrum à Nauarrà Marchionem Cortenſem

Sum-

ſummum omnium iudicio in bellis ducem,& in pace gebernatorem. Quos omnes, eccleſiaſtico ſplendore frater germanus eorum ille Illuſtriſſimus Cardinalis Bartholomæus à Cueua exornauit; cuius animi magnitudinem, & in rebus, cum priuatis,tum publicis gubernandis prudentiam & vigilantiam, ac in bene conſtitutis firmitatem & conſtantiam: inque ſuam opẽ implorantes, præſertim nobiles & egenos, omnimodam pro ſua induſtria,& in Pontifices Maximos & Reges Catholicos gratia: pròque ſuis facultatibus beneficentiam, & eleemoſynam, nemo non laudat in vtraque Heſperia. Cauſa dedicandi præfatæ acceſſit altera, nempe vt epiſtolam apologeticam materiæ libri affinem, quam dudum ad te ſcripſeram, quamque audio à nonnullis mendoſè tranſcriptam, ei annecterem correctam. Simul vt enarrẽ, non quidem tua fortia in Germania & Aphrica contra Chriſti hoſtes geſta, ſed vt in vtilitatem Chriſtianam euulgem omnibus ſcripto, vt multis euulgaui verbo, rationem illam arcanam, à circunſtantia finis (quæ materia libri eſt) deſumptam: quã mihi miranti, cur tantopere tua familia Chriſti & Eccleſiæ præcepta ſeruabat olim aperuiſti, videlicet, quòd inſeruituros tibi præmonebas, te non tantùm gentilitia & innata, ſed etiã aſcititia, eademque religioſa militia militem; oportere tua tuorùmque militari virtute Chriſto Regìque placere: ìdque fieri non poſſe ab eis, qui ſitim, inediam, ieiunia, vigilias, & alios labores militares ſimul & ipſam mortem, cum ratio militaris id poſceret, ferre non poſſent, neque ab his qui præcepto,& imperio ducum prompte parere neſcirent. Ideòque neceſſarium eſſe, vt qui tibi eſſent inſeruituri, aſſueſcerent Chriſti omnium maximi ducis & Regis, Eccleſiæq; ſuæ imperio, præceptisque parere, ac conſequenter ieiunia, vigilias & alia duriora, quæ Chriſtiana virtus requirit, vſque ad mortem ipſam fre

re : tan-

re : tantòque magis à te illos dilectum, æſtimatùmque iri, quò magis noſceres eos Chriſto, Eccleſiaq; audiétiores. Quo factum fuit, vt nulla ratione etiam mea ſententia iuridica perſuadere potuiſſem, cuidam tuo à pedibus deferenti ad me tuas litteras Pampilona in domum natalem meã, pluſquàm terdecim milliaribus Italis diſtãtem, ſub noctem vnius diei quadrageſimæ, vt cænaret: immo nec mane inſequentis diei, ad te reuerſurus, vt ientaret. Quo vtinam exemplo omnes militares, omnèsque patresfamilias moueremur, ad conſiderandum, & reputandum id, quod, Iob docente, omnes ſcimus. videlicet, Vitam noſtram eſſe militiam ſuper terram, & docente ipſomet Chriſto, Regnũ cælorum vim pati, violentosque rapturos illud: ad conſiderandum, inquam, hoc & hortandum nos primo; deinde noſtros; ad abnegandum noſmetipſos, ideſt, appetitus noſtros Chriſti voluntati rebelles; et ad tollẽdas cruces noſtras, ideſt, ad prompte ſubeunda illa, quæ noſter vetus homo, ſiue ſenſualitas, iudicat eſſe mala: nouus varò, qui ſecundum ſpiritum rectum eſt; bona, quò peccatis mortui, ſemper viuamus et moriamur Ieſu Chriſto Domino noſtro, qui te pientiſſime Princeps in dies pientiorem, ſibiq; gratiorem vnà cùm dulciſſima conſorte tua domna Ioãna de Alhama, duce, Gubernatriceq; cum primis Chriſtianiſſima, & mihi in Chriſto obſeruandiſſima, efficiat, Amen.

ROMAE.

DE FI-

DE FINIBVS HVMANORVM ACTVVM COMMENTARIVS,

In cap. cum miniſter. 23. quæſt. 5.

Auguſt. in quæſtionibus Exodi quæſt. 39. ad cap. 11.

CVm miniſter iudicis occidit eum, quem iudex iuſſit occidi; profectò ſi id ſponte facit, homicida eſt, etiam ſi eum occidat, quem ſcit à iudice debuiſſe occidi.

SVMMARIVM.

1 *FINIVM humanorum actuum cognitio, ad rectè viuendum, & examinandam conſcientiam neceſſaria.*
1 *Finis cuius malus, ipſum quoque malum: & finis cuius bonus, ipſum quoque bonum.*
2 *Gratianus aliqua tribuit vtiliter Auguſtino contrarius Eraſmo, qui multa ei damnosè adimit.*
2 *Finis verbum, maſculino & feminino genere profertur.*
2 *Intentio eſt actus voluntatis, & qualis.*
3 *Finis exactè definitur, & declaratur.*
3 *Bonum duplex, verum, & apparens: idque triplex, honeſtum, delectabile, & vtile.*

3 *Verbum, propter, quattuor cauſas ſignificat, efficientem, finalem, &c.*
4 *Finis, & medium poteſt eſſe idem, diuerſo reſpectu.*
4 *Finis primò duplex, vltimus & medius. Vltimus item duplex, verus & falſus. Medius item duplex.*
5 *Bonum quoddam propter ſe tãtum amabile; quoddam propter aliud tantum; quoddam propter ſe, & propter aliud; & quæ ſunt illa.*
5 *Bonum delectabile propter ſe amabile.*
6 *Finis iterum duplex, cuius, & quo.*
7 *Finis tertiò duplex; operationis, & operantis.*
8 *Finis quartò duplex, bonus, & malus, cum ſuis definitionibus.*
9 *Finis quintò duplex, principalis, & minus principalis, cum ſuis definitionibus.*

1 DIcturus de humanorum actuum finibus; quorum cognitionem pridem diximus eſſe neceſſariam ad rectè viuẽdum, & rectè examinandum conſcientiam, ac confitendum peccata, in repet. c. inter verba. 11. q. 3. cõc. 2. delegi pro dicendorum fundamento cap. hoc, cum miniſter. 23. quæſt. 5. ex quæſtionibus Patris noſtri grauiſſimi Auguſtini ſuper Exodo deſumptum. Partim, quòd eius opem, vt imploramus; ita etiam ſperamus. Partim quòd in variis variorum Regnorum Academijs prælegendo, frequentiſſimè illud citabamus, ad fundanda illa duo Boetij Topic. loca, videlicet, *Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt*. Et *cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt*. quæ facilè deducuntur ex eo, quatenus probat, Miniſtrum iudicis peccare, occidendo hominem, etiam illius iuſſu, in finem vindictæ priuatæ: quia is finis malus eſt: non autem ſi occiderit in finem vindictæ publicæ: quia is finis bonus eſt.

Secundo præmoneo lectorem, caput hoc eſſe quidem à Gratiano deſumptum ex D. Auguſt. ſuper Exod. ſed non ex vno loco tantum, ſed ex duobus; videlicet ex quæſt. 71. ſub finem, & quæſt. 79. neque tam quoad verba, quàm quoad ſententiam; vt palam eſt legenti omnes eius quæſtiones ſuper Exod. & conferenti caput hoc, cum præfatis duabus; quarum tenores breuitatis gratia non refero: facio tamen certiorem in eis non eſſe verbum, ſponte, huic inſertum, licèt ſit verbum, volens, & verbum, per voluntatem: quæ ſatis illi æquipollent in dicta quæſt. 79. quæ tamen non ſunt ita latè accipiẽda, ac ſignificatio eorum patet: alioqui enim probaret hoc capitulum, peccare omnes exequutores pœnarum ſanguinis, qui voluntariè occidunt, vel mutilant eos, quos iuſtè iudex occidi iubet: quia ſponte, volentes, & per voluntatem ſuam id faciunt. quòd eſt contra cap. non eſt crudelis. cap. qui malos. & cap. homicidas. infra ea. cauſ. & quæſt. & falſum ac contra conſuetudinem omnium totius orbis Chri-

ſtiani confeſſariorum; qui paſſim abſoluunt iuſtitiæ miniſtros, qui auctoritate publica in id deputati, occidunt, & mutilant ad id patiendum dãnatos: licèt non proponant ab eiuſmodi officio perpetuo abſtinere: quod iuſtè facere nequirent, ſi id verum eſſet ob defectum iuſtæ contritionis, quæ huiuſmodi propoſitum exigit, cap. negotium. de pœnit. diſt. 5. cap. pœnitentia. & cap. ſatisfactio. de pœnit. diſt. 3. & latius tradimus in Manuali Confeſſariorum cap. 1. poſt prin. Quare intelligenda ſunt ſolùm de illo, qui voluntariè ad propriam vindictam, vel alium finem malum occidit eum, quem iudex iuſtè iubet occidi: quæ intelligentia ſatis colligitur ex prædictis duabus quæſtionibus S. Auguſt. & ex conſuetudine quãplurimorum doctorum; qui caput hoc paſſim allegant, ad probandum præfata duo loca topica, ſiue regulas Boetij in Topicis, citata à S. Thom. 1. 2. quæſt. 18. art. 4. videlicet, *Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt*. Et, *Cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt*. quarum priorem probat ſecundum intelligentiam prędictam iuxta ſenſum directum: quatenus habet, male facere illum exequutorem iuſtitiæ; qui damnatum etiam iuſtè, occidit ſpontè, id eſt, voluntariè ſecundùm voluntatem propriam, & vindictam propriam, vel alium malum finem. Poſteriorem autem probat; quatenus iuxta ſenſum indirectum, & à contrario collectum, habet non peccare illum exequutorem iuſtitiæ, qui occidit condemnatũ iuſtè, ad finem vindictæ publicæ; qui eſt bonus: quia intereſt Reipublicę maleficia puniri, l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquil. cap. vt famæ. de ſent. excom. quarum regularum prior, quæ iuxta ſenſum directum hinc colligitur: ſcilicet, *Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt*. ſine vlla exceptione, in vniuerſum eſt vera: altera verò, frequenter fallit, vt infrà dicetur: quia cum bonum conſtet ex ſua integra cauſſa, vt B. Dionyſ. ait c. 4. de diuinis nominib. poſt Ariſt. in Ethic. quos declarat S. Thomas 1. 2. quæſt. 18. art. 4. in fin. non ſufficit boni finis circumſtantia, quò actus ſit bonus: quia verò, vt ipſimet aiunt, malum ex quocumque defectu fit, & ideo dicitur fieri modis infinitis, ſufficit mali finis circunſtantia, quò actus ſit malus.

2 Tertio præmoneo, Gratianum virum grauiſſimum, & rei theologicę callentiſſimum, & quendam alium, contrario modo ſeſe ad S. Auguſtini opera habuiſſe: quoniam Gratianus multa quæ non ſunt eius, ad verbum ei tribuit: ille autem alius, multa quæ ad verbum à pleriſque omnibus ei tribuuntur, ademit, cenſendo non eſſe ipſius; cuius cenſuræ nõ pauci adhæſerunt. Quod fuit in cauſa, vt ipſe quoque cum ante 27. annos ſciberem commentaria in tres poſteriores diſtinctiones de pœnitentia, in exordio earũ, in quo Gratianus tribuit B. Aug. librũ de pœnitentia, eius operibus inſertum; licèt ipſius cenſura illi contraria diſpliceret; eius tamen in hoc iudicium appellarẽ ſagax, & donum diuinum. Nunc autem poſtea quàm in quodam ſuo libro deprehendi aliquot errores, à

 nemine

nemine ante me notatos, quos in repetit. cap. quando.de conſec. diſt. 15 capite 18. à nu. 13. vſque ad nu. 32. prodidi ab hinc circiter 20. annis, anno ſcilicet 1550. & poſtea quàm noui,& à pijſſimis, eiſdèmque eruditiſſimis viris accepi,quòd magno cum Eccleſiæ ſcandalo cenſuerit,aliqua cómuni totius eccleſiæ conſenſu accepta, & pro irrefragabilibus habita, non eſſe illorum auctorum, quibus præfatus cómunis conſenſus tribuit, admoneo ipſum damnosè, ſaltem in ſacris, & ſacrorum auctorum libris cenſendis, hallucinatum fuiſſe: ideòque à cenſuris eius valde cauendum tamquam factis ab eo qui ſacram Theologiam non à radice, neque à trunco; ſed, quod eius opera demonſtrant, à folijs, & floribus delibauit. Quod ipſum noſtra ætate facere multos plus ſat's humanis literis deditos, non ſolùm circa Theologiā; ſed etiam circa iuriſperitiam videmus, dolentes quòd non ſatis animaduertunt aliud eſſe; ſapientiam,ſcientiam & ſacræ Theologię, vel ſacri iuris peritiam Hębraicis, Græcis, aut Latinis verbis conteſtatam, vel ſcriptam: & aliud ipſam verborum, quibus contegitur, aut ſcribitur, ſignificationem: & ideo aliam & longe maiorē operam impendendam rei cognitioni; neque ſufficere impenſam verborum ſignificationi, cum à diuerſis non fiat illatio, l. Papinianus. ff. de minorib.

Dicam igitur breuiter diſtinctè, ac aptè, quàm potero ſine vllo fuco, & vlla ornatus cura quid nam ſit, & quotuplex actuum humanorum finis; quidque in eis operetur; & qui eorum illius ratione dicantur boni, & qui mali: qui peccata mortifera, & qui venialia,rudiùs quidem,barbariùs & demiſſiùs: ſed longè breuiùs,neruoſius, vtiliùs,& clariùs prælucēte, opèmque ferente Chriſto; quàm Cicero in ſuis quinque libris de finibus bonorum & malorum, fide ipſius deſtitutus, & affectu gloriæ per orationis elegantiam quærendæ, inſtructus.

Verbum, Finis, tam feminino, quàm maſculino genere inuenitur, iuxta illud Aenei. 1. *Quem das finem rex magne laborum*. Et illud eiuſdem Aeneid. 3. *Hac finis Priami fatorum*. et eſt extremitas cuiuſlibet rei: quod probant præfata Maronis dicta, & multæ leges ff. & C. finium regund. & cap. finem litibus. de dolo & contum. & l. properandum. C. di iudic. in noſtro verò propoſito accipitur pro termino, & extremitate, in quam operatio vel intentio operarij ſe refert. Intentio autem operarij eſt actus voluntatis: non quidem ille, quo vult aliquid abſolutè: quia ille dicitur voluntas; vel ille, qui eſcit in aliquo: quia ille ad finitionem ſpectat: ſed ille,quo vult aliquid tanquam terminum alicuius rei in illud ordinatæ,vt ſubtiliter declarat S.Tho. 1.2.q.12.art.1.ad 4.

3 Definitur autem finis, iuxta mentem Ariſtot. 2. Phyſic. S. Thom. & aliorum in 2. lib. ſent. diſt. 38. & eiuſdem S. Thom. 1.2. quæſt. 12. art. 1. & 2. & quæſt. 13. art. 3. eſſe bonum, verum vel apparens, quod propter ſe appetitum, facit, vt aliud propter ipſum appetatur; vt pridem diximus, ſed non

ſed non adeò exactè, in repet. cap. inter verba. 11. q. 3. cōc. 2. Dixi bonum, pro genere: quia omnis finis eſt bonum quoddam; ſed non contra, omne bonum eſt finis. Dixi verum, vel apparens; eò quòd vt aliquid ſit finis, & quiddam appetibile, ſatis eſt, & requiritur, quòd ſit verum bonum, vel appareat aliqua ratio, quare videatur bonum, iuxta illud Philoſ. 2. Phiſic. ***Finis eſt bonum, vel apparens bonum.*** & S. Tho. 1. 2. quæſt. 8. art. 5. idque triplex eſſe, ſcilicet honeſtum, delectabile, & vtile, vt S. Thom. 1. par. q. 5. art. 6. & 1. 2. quæſt. 44. art. 4. Dixi, propter ſe appetitum: quia ſi ſolum propter aliud appeteretur, eſſet quidem medium ad finem, ſed non finis. Dixi, facit, vt aliud appetatur propter ipſum: alioqui enim non eſſet finis & terminus; quidquid dixerint Greg. Ariminenſis, & Gabr. in 1. diſt. 38. quibus vbi ſuprà non contradixi.

Per verbum autem, propter; vt ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 27. art. 3. quattuor cauſſæ ſignificari poſſunt finalis, formalis, efficiens, & materialis, ad quam reducitur etiam materialis diſpoſitio, quæ non eſt cauſa ſimpliciter, ſed ſecundùm quid. Quattuor enim ſunt cauſæ diligendi, & appetendi aliquid propter aliud, & vt dicatur finis; puta, finalis, vt medicina propter ſanitatem, formalis, vt homo propter virtutem; quia virtute formali eſt bonus, & ita diligibilis: efficiens, vt filius alicuius ob patrem: diſpoſitio, quæ reducitur ad genus cauſæ materialis, vt beneficus propter beneficia, quæ ad id mouent.

Ex quibus infertur, quòd vt aliquod bonum ſit finis, non oportet vt id non appetatur ob aliud: vnum enim & idem diuerſis rationibus poteſt eſſe medium, & finis, vt temperantia, quæ per ieiunium quæritur ad melius ſeruiendum Deo, reſpectu ieiunij, eſt finis, & reſpectu Dei medium; id quod latius mox apparebit.

4 Finis autem diuiditur primò, in vltimum, & medium. Vltimus eſt, qui propter ſeipſum tantum amatur. & hic eſt duplex. Alter eſt verus vltimus, & omnium ſupremus, & vnus omnium creatorum ſcopus, qui propter ſe tantùm, & non propter aliud eſt amabilis: qualis ſolus Deus eſt, vt docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 27. art. 1. quippe qui ſuper omnia eſt diligendus, Deut. 6. Matth. 22. Marc. 12. Alter eſt falſus, quem falſi homines pro ſua falſa imaginatione impudentiſſimè, ſtolidiſſimèque tacitè, vel expreſsè fingunt, & adorant, iuxta illud Apoſt. *Quorum Deus venter eſt.* ad Philip. 3. qualis eſt voluptas Epicureo; in quem Cicero duos libros prædictorum quinque ferè prodedit.

Finis medius, eſt qui ꝓpter ſe & propter aliud amatur: qui eſt duplex. Alter verè medius, ille ſcilicet, qui verè eſt propter ſe, ac propter aliud amabilis: quales ſunt virtutes, & omnia honeſta, ſecundum S. Ambr. lib. 1. de offic. & S. Thom 1. par. quæſt. 5. art. 6. Alter falsè medius, ille ſcilicet, qui non poteſt eſſe amabilis propter ſe: qualis eſt pecunia; vel non eſt

5 amabilis propter aliud: qualis eſt Deus. Quæ tamen propter ſe, & pro-

pter aliud,

pter aliud rectè amari queunt, ſunt omnes ſcientiæ ſpeculatiuæ, ſecūdum Ariſt. 1. Metaph. & S. Thom. 1. 2. quæſt. 3. art. 6. & virtutes morales, aliaque honeſta ſecundum B. Ambr. lib. 1. de offic. & S. Thom. 1. par. q. 5. art. 6. hæc ſiquidem, iuſtè poſſunt amari propter ſe tantùm, & iuſtiùs propter Deum, vel alios fines eis ſuperiores. An autem delectabilia, ſint talia, quæſtionis eſt: nam S. Thom. 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. & in ſumma contra Gentil. lib. 3. cap. 26. ait delectationes eſſe propter operationes. At in eadem 1. 2. quæſt. 2. art. 6. ad 1. dixit delectationes propter ſe appeti, & non propter aliud, ſi ly, propter, cauſam finalem ſonet: immò in arg. 1. alleg. Ariſt. in 10 Ethic. docentem ridiculum eſſe ab aliquo quærere, propter quid vult delectari; cum palam ſit, quòd propter ipſam delectationem. & hoc videtur verius per latè tradita à Caiet. in d. art. 2. vbi pulchrè dicta S. Thom. conciliat, dicens, bonum diuidi in bonum propter ſe, in bonum honeſtum, & delectabile; & ita ſalus & vita; quæ ad delectabilia reducuntur à Boetio lib. 2. proſa 2. de Conſolat. ſunt de genere bonorum, quæ propter ſe ſolùm iuſtè appeti poſſunt; id quod ad multa multum perpendere oportet. Cætera verò bona, quæ vocantur vtilia, non ſunt amabilia propter ſe, ſed ſolum ob aliud: qualia ſunt bona pecuniaria ſecundum eundem S. Tho. in d. art. 6. ad 2. qualia etiam honoraria, ſcilicet, honor, fama, & gloria, iuxta eundem 2. 2. q. 132. art. 1.

6 Secundò diuiditur finis, in finem cuius, & in finem quo; quorum membrorum nomina à Ciceronianis parùm probantur. Finis cuius, eſt id in quo eſt ratio boni. Finis autem quo, adeptio & poſſeſſio, ſiue vſus eius: vt auari, finis cuius, eſt pecunia in qua eſt ratio boni; et finis quo, eſt adeptio, poſſeſſio & vſus eius, vt declarat S. Thom. 1. 2. q. 2. artic. 8. et ita finis cuius, totius humanæ vitę ipſe Deus eſt, in quo ſumma & infinita ratio boni eſt. Beatitudo autem, qua beati videntes eum, eo ipſo fruuntur, eſt finis quo.

7 Tertiò finis diuiditur in finem operationis, & in finem operarij, ſeu operantis. Finis operationis eſt obiectū, in quod ſuapte natura ipſa dirigitur. Finis operantis eſt, in quem per operantem dirigitur operatio: vt cum quis ędificat domum, quo locando eam lucretur, ipſa domus eſt finis operationis; finis autem operantis, eſt lucrari, quod per locationē intenditur. Qua diuiſione ad graues difficultates diſſoluendas multis in locis D. Thom. vtitur pręſertim in 1. diſt. 1. q. 1. art. 1. & 3. & diſt. 36. q. 1. art. 5. ad 2. & diſt. 38. art. 2. & in 4. diſt. 16. q. 3. art. 1. q. 2. ad 3. & 2. 2. q. 141. art. 6. ad 1.

8 Quartò, diuiditur finis in bonum, & malum. Bonus finis eſt bonum verum aptum medio quo quæritur: non enim poteſt eſſe bonus finis, niſi verè bonum: nec ſufficit, quòd ſit verè bonum, niſi medio quo quæritur, ſit aptum: non enim eſt bonum diligere Deum propter pecunias, vt infra dicetur. illud autem eſt bonum aptum, quod eſt obiectum actus,

in quod

in quod illa ſuapte natura dirigitur, aut aliquid aliud illo melius. Finis vero malus eſt malum culpæ, vel bonum medio quo quæritur ineptum. Finis enim inquantum huiuſmodi, ſuperior eſt medio, in quantum huiuſmodi, ſecundum Diuum Thomam 1. 2. quæſtio. 1. articu. 1. ad 1. At malum eſt inferiora ſuperioribus præponere; immo æquare, c. ſtatuimus. & cap. ſolitæ. de maior. & obed. quia omnia inordinata mala ſunt; cum nihil debeat eſſe inordinatum §. ſi vero. ver. inordinatum autem nihil. authent. de hæred. & falc. cap. ad hoc. 86 diſt. et quia ea quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt, ad Rom. 13. extrauag. vnam ſanctam. de maior. & obe. et quia predia inferiora non debent dominari ſuperioribus; ſed eis ſubſeruire, l. 1. §. ſicut. & l. 2. in princ. ff. de aqua pluuia arcen.

9 Quinta, diuiſio finis, eademq; maximi ponderis eſt, in principalem & minus principalem: Principalis eſt finis, propter quem ſolum, etiam ſi nec actu nec virtute concurreret alius, vel tantum propter illum, ac propter alium fit opus ſaltem quoad actionem operis. Dixi, ſolum, ad ſignificandum eſſe alios aliquos fines principales totales: qualis eſt virtus reſpectu operis, quod quis facit eo ſolo quod eſt honeſtum; vel quod recta ratio id dictat. Dixi nec actu nec virtute: quia interdum cōcurrit alius finis virtute ſeu virtualiter, qui non concurrit actu ſiue actualiter: vt cum quis ieiunat die quo ſcit duplici præcepto eſſe ieiunandū, et meminit tantum vnum. Dixi, vel tantum propter illum ac propter aliū; ad ſignificandum eſſe aliquos fines principales, partiales & non totales: quales ſunt illi duo fines ieiunij, ieiunantis aliquo die quatuor temporum, quadrageſimæ, ad ſatisfaciendum duplici præcepto, quo illud præcipitur: videlicet præcepto de ieiunando dies quatuor temporum, de quo in cap. 1. 2. & 3. 76. diſt. & præcepto de ieiunando quadrageſimam: de quo in cap. quadrageſima. de conſec. diſt. 5. Addidi, ſaltem quoad actionem illius operis, ad comprehendendum finem principalem concurrentem cum alio maiore, & principaliori; vt cum quis ieiunat die ad id indicto, vt obediat præcepto Eccleſiæ, & placeat Deo: nam licèt finis Deo placendi ſit quiddā maius, & principalius quàm obedire; quippe quod eſt actus charitatis, quæ præcellit omnes virtutes, cap. charitas. 2. de pœnit. diſt. 2. tamē quoad hoc eſt quadamtenus par obedientiæ. Finis minus principalis eſt diſpoſitio, ſiue impulſio, ad faciendum aliquid propter aliud, ſiue ſine illa id fieret; ſiue non: quales ſunt timor inferni, & ſpes paradiſi: quibus quis ad amādum Deum propter ſeipſum mouetur, iuxta mentem S. Thom. in 2. 2. q. 27. art. 3. qui ait eam reduci ad cauſam materialem: & quòd non eſt ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Dixi ſiue ſine illa & cæt. ob multos fines minus principales operum, ſine quibus ea non fierent: qualis eſt negotium alienum eius, qui venit Romam, ob grande aliquod negotium proprium; & non veniſſet, niſi aliquis aliud

minus, cum aliquo ſalario ei commiſiſſet: eiuſmodi enim aduentus finis minus principalis eſt negotium alienum, licèt ſit cauſa ſine qua id non accidiſſet. Modus cognoſcendi vter finis ſit principalis, cum non fieret, niſi vterque concurreret habet in noſtro Enchir. de oratio. ſuper cap. quã-do. de conſecr. diſt. 1. cap. 6. nu. 13.

SVMMARIVM.

10 FINEM *ob aliquem, hominem, & alia omnia agere, ſed alia & alia ratione.*

10 *Fine à quo actus ſuam ſpeciem ſortiuntur, qui finis eſt primus in intentione; licèt quando eſt alius ab obiecto ſit vltimus in exequutione.*

11 *Fine de vltimo vitæ humanæ inquiſitio Ariſtotelis non adeo magnifacienda, &c.*

11 *Beatitudo in quo conſiſtit, & quid ſit eſſentialiter.*

12 *Beatitudo in nulla re creata conſiſtit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitijs, non in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in vllo corporis vel animæ boco, nec voluptate; licèt inhæreat animæ, ſed in ſolo Deo, qui eam producit.*

13 *Beatos multos falsè dici.* 14 *Et eſt duplex re, & ſpe conſummata patria, & conſummanda via: & hanc tales, & tales habere.*

14 *Beatitudinis titulo, qui & qua ratione iuſtè gaudeant.*

15 *Finem aliquem eſſe vltimum humanæ vitæ, etiam naturali ratione probari.*

15 *Finem ob vltimum hominem omnia agere, non videri verum, contra S. Thom.*

15 *Referri poſſe omnia, quæ non ſunt peccata, in Deum.*

15 *Infidelium actus non omnes mali.*

16 *Referre in Deum nos, omniaque noſtra, actu vel virtute, vtile ſed non ſemper neceſſarium.*

17 *Mediorum in finem relatio fit vno actu, quandoque pluribus, inter quæ plurimum diſtat.*

17 *Actus idem non poteſt eſſe bonus & malus, etiam diuerſo reſpectu.*

18 *Relatio duplex, actualis & virtualis, quæ definitur exactè.*

19 *Gratiæ gratum facientis effectus quidam inſignis.*

19 *Referendi nos, & noſtra Deo, modus vtilis.*

20 *Fines duos vltimos etiam falſos, nemo vno & eodem tempore habere poteſt.*

20 *Fines vltimi falſi tot, quot falſæ opiniones putant eſſe omnium amabiliſſima.*

20 *Deus firmius neceſſario amandus, licèt non feruentius, & intenſius.*

21 *Amat*

21 *Amat qui aliquid, ita vt malit frangere legem ad mortale obligantem, quàm deſiſtere ab illo amore, peccat mortaliter.*

22 *Finem vltimum non ponit omnis in eo, in quo etiam ſcienter mortaliter peccat.*

23 *Peccatur non habitu, ſed actu: cum exemplo quotidiano.*

24 *Amare Deum æquè ac aliud vel minus comparatiuè peccatum, non autem ſimpliciter.*

24 *Bonum, aliud propter ſe ſolum, aliud propter aliud ſolum, aliud propter ſe, & aliud amabile.*

24 *Scire vt ſcias tantum ſi, & quando peccatum.*

10 AD. definitionem, ac diuiſiones prædictas addo, declaroque complura, ſequutus ordinem propoſitionis earum. Primò quidem, ad definitionem finis poſitam num. 3. addo id quod S. Thom. poſt ſe ac alios in 2. lib. ſent. diſt. 38. definit in 1.2. quæſt. 1. art. 1. & 2. omnem hominem agere propter finem: immo & alia omnia etiam naturaliter agentia, ſecundum Philoſoph. 2. Phyſic. ſed aliter homo rationis particeps; & aliter rationis expertia: homo quidem tamquàm ſeſe ad illum liberè ſua voluntate mouens: illa verò naturaliter tãquàm à natura, quæ ipſe Deus eſt, mota. Illud item quod ipſemet in d. diſt. quæſt. 1. art. 3. determinat, ſcilicet humanos actus à fine ſuam ſpeciem recipere, iuxta illud S. Auguſt. de Eccleſ. morib. *Secundum quod finis eſt laudabilis, vel culpabilis, opera noſtra ſunt laudabilia, vel culpabilia.* quia finis qui eſt alius ab obiecto, licèt ſit vltimus in exequutione; primus tamen eſt in intentione. quod clarius expreſſit in art. 1. & 4. q. 1. 1. 2. & clarius quæſt. 18. art. 6. & quæſt. 20. art. 2. ad 2. quod non latuit Bar. in l. ambitioſa. num. 19. ff. de decret. ab ordi. facien.

11 Ad primam autem diuiſionem finis poſitam nu. 4. in vltimum & medium; addo primo, quòd operoſa illa de vltimo fine, fœlicitate ac beatitudine inquiſitio Ariſt. in lib. 1. & 10. Ethic. & verboſa illa Cicer. in 5. libris de finib. bonorum, & malorum, non eſt tanti facienda, quanti ego olim illam faciebam, imitatus gloripetas illos, qui malunt diſcere veritatem per ambages ex philoſophia ethnicorum obſcura, & nubila, quàm recta ex Euangelio claro & ſereno à ſacris doctoribus expoſito: quoniam ex 1. Ioan. 4. & Magiſtro ſent. S. Thom. Scoto, & alijs in 4. diſtin. 49. & S. Thom. in 1. 2. quæſt. 1. 2. 3. & 4. facillimè colligitur finem vltimum cuius, omnium in quo beatitudo noſtra conſiſtit, eſſe ipſum Deum, increatum, ſummè, infiniteque bonum. Vltimum autem finem quo eſſe beatitudinẽ, ſiue fœlicitatem animæ inhærentem creatam, qua prehenditur, & in fruitionem habetur vltimus ille finis cuius, vt ante, pòſtque alios declarat S. Thom. in 1. 2. quæſt. 1. art. 7. Et quòd beatitudo ſiue fœlicitas eſſentialiter eſt viſio Dei, cum illa mira fruitione, quam iuxta Eſai. cap. 64. & Paul. 1.

ad Cor. 2. nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, vt rectè placet S. Thom.d.q.3.art.8.vel fruitio cum viſione,vt ſubtiliſſimo placet Scoto,in d.diſt.49.

12 Addo,quòd S.Thom.ante, poſtque alios in dicta quæſt.3.monſtrat eſſe impoſſibile, non ſolùm iuxta rationem fidei catholicæ, ſed etiam iuxta naturalem,beatitudinem noſtram, conſiſtere in alio, quàm in ipſo Deo; in quo ſumma & tota ratio vniuerſalis boni conſiſtit; dum in art.1.oſtendit non poſſe conſiſtere in diuitijs;in ſecundo, quòd neque in honoribus, licèt diuitijs meliores ſint; in tertio,quòd neque in fama & gloria;in quarto, quòd neque in potentia; in quinto, quòd neque in vllo corporis bono, cum & ſalus, & alia corporis bona ordinentur ad animæ bonum; in ſexto, quòd neque in voluptate, etiam quàmlibet honeſta; & in ſeptimo neque in aliquo bono animæ, quàmuis animæ inhæreat beatitudo, qua prehenditur, & poſſidetur id in quo illa conſiſtit, nempe ipſemet Deus; in octauo, quòd neque in vllo alio bono creato, ſed in Deo ipſo increato, qui creauit nos: quique beatitudinem in animis beatorum facit,iuxta illud Auguſt.1.de doctrina Chriſtia. *Illis rebus fruendum eſt, quæ nos beatos faciunt*. vt declarat S.Thom.in dicta quæſt.3. art.1.

13 Quare,iure videamur, qui ob quamlibet magna fortunæ,corporis,vel animæ bona, gaudemus appellari fœlices, antequàm Deum intueamur, & antequàm ſciamus, nos eſſe illi per gratiam ſuam acceptos: quod nemo niſi reuelante domino ſcire poteſt, Eccleſ.9. & cap. fin.de purg.cano. & can.16. ſeſſ.6.Concilij Trid. immo & antequàm probabiliter eam nos eſſe conſequutos, & conſeruare conijciamus; quin etiam ſcientes, vel ſcire debentes, ea nos carere, ideo quòd nouerimus nos in ſqnallido culpæ mortiferæ reatus ſtatu iacere; parum memores illius Seuerini libro de Conſolat.

Quid me fœlicem toties iactaſtis amici?
Qui cecidit ſtabili non erat ille gradu.
& illius Parthenicæ Marianæ,
Fœlices quicumque iſtis à ſyrtibus altam
Viſuri patem, ſunt in loca tuta recepti:
Nam neque mens vllam ſerus eſt habitura quietem,
Nec latos ſenſura dies, nec dulcia ſæcla.

14 Nolumus tamen negare,poſſe appellari beatos & fœlices illos,qui gratia Dei gratum facientē fruuntur:etiam ſi paupertate opprimantur,morbis crucientur, & ignominia, ac tyrannide pellundentur: illos item, qui non abeunt in concilio impiorum; & in via peccatorum non ſteterunt. Pſal. 1. & quorum remiſſæ ſunt iniquitates.Pſal. 38.qui timore caſto Deū timentes, ambulant in vijs eius. Pſal. 127. & qui immaculati in via ambulant in lege Domini. Pſal. 118. beatos, inquam,ſpe, non re, beatitudine conſummanda, non conſummata, viæ, non patriæ. Sed nec volumus

damnare peccati, omnes, qui eiuſmodi epithetis & titulis fœlicitatis, & beatitudinis ornari gaudent, modò non gaudeant eis quatenus ob malũ culpæ, vel ob bonum falſum tribuuntur; aut ob ipſam laudem ſolam, non referendo eam in alium finem aptum, etiam ſi ob vera bona illa contingat, iuxta ea quæ pridem in dicta repet. cap. inter verba. 11. q. 3. conc. 4. ſeruanda diximus, in acceptanda iuſtè laude humana; & ſummatim retulimus in Manuali cap. 23. nu. 18. de numero quorum iuſtè ſe beatos appellari gaudentium, ſunt qui ratione dignitatis interioris, veræ, vel præſumptæ: vel exterioris, cui virtus animi reſpondet, vel reſpondere præſumitur, vel qua eſt ei reſpondendum, obligat vel incitat, eiuſmodi appellationem acceptant; gratias Deo agentes quòd dederit eis illa ob quæ laudantur; aut indolentes quòd nil eorum, vel certè non tantum, quantum putantur habere, habeant, argum. cap. 1. 40. diſt. adiuncto d. cap. inter verba. 11. quæſt. 3.

15 Addo tertiò quòd idem S. Tho. in dicta q. 1. art. 4. 1. 2. probat efficaciter, eſſe aliquem vltimum finem humanæ vitæ: non ſolum fide catholica, ſed etiam illa ratione naturali quòd finis habet rationem boni quæ infinitum tollit, iuxta Philoſ. 2. Metaph. immo & in art. 6. tenet, omnia quæ vult homo, velle propter vltimum finem. Quod tamen nobis non videtur certum, etiam ſubintelligendo formaliter vel virtualiter; quicquid Caiet. ibi dicat, ſoluendo argumenta Scoti in 4. diſt. 49. quæ tamen noſtra ſententia, minime ſoluit: & corroborantur. Tum eo quòd peccata quæ peccamus, neque referimus, neque ſunt referebilia in vltimum finem, ſecundum omnes, & tandem Caiet. 1. 2. q. 8. art. 3. & q. 100. art. 10. ubi ait, oĩa, quæ nõ ſunt peccata, eſſe in Deũ referibilia, non tñ illa. Tũ quia licet operari, pp id quod eſt per ſe amabile, non referẽdo illud in finem vltimũ, vt infra dicemus. Tum quia multi multa volunt, & operantur etiam formaliter, & actualiter propter id quod eſt, & ſciunt eſſe contrarium vltimo fini, & eius aſſequutioni: puta omnes qui peccant mortaliter ſcientes id impedire adeptionem eius. Tum quòd alioqui omnia opera infidelium, qui gloriam vel falſum Deum ſuum vltimum finẽ putant, eſſent peccata, ob mali finis circunſtantiã; quod eſt contra eundem S. Tho. 2. 2. q. 10. art. 4. quem ibi Caiet. latè defendit contra Greg. Arimin. qui communiter reprobatus in 2. ſent. diſt. 38. & ſeq. id affirmauit.

16 Addo quartò, vtiliſſimum quidem eſſe, dicare omnia opera noſta huic vltimo fini, iuxta illud Pſal. 44. *Dico ego opera mea Regi.* & omnia in nomine eius, qui eſt D. N. Ieſus Chriſtus facere, ad Coloſ. 3. c. non liceat. 26. q. 5. nam & Perſius fidei lumine carens, grauiter deteſtatur oſcitantiam noſtram, qui parum ob oculos hunc finem vltimum verſamus, & minus in illum noſtras actiones veluti ſagittantes ſuas in ſuum ſcopũ ſagittas collimamus; dum ita increpat,

Eſt aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcum,
An paſſim ſequeris coruos, teſtaque lutoque
Securus quo pes ferat, & ex tempore viuis?
et dum ſubdit,
Diſcite ò miſeri, & cauſas cognoſcite rerum.
Quid ſumus, aut quidnam victuri gignimur?
Vtiliſſimum, inquam, eſt hoc facere: non tamen adeo in id obligamur, vt quoties id non facimus peccemus: immo plurimum nocuerit credere omnia quæ facimus eſſe peccata; niſi in vltimum finem, qui eſt Deus, ea referamus. Proinde curemus facere illud, vt meritis creſcamus; & hoc euitemus, ne ſcrupulis angamur.

17 Addo quintò quòd multi putant ſe non facere relationem prædictam quam tamen faciunt: & multi contra facere, quam tamen non faciunt. Pro cuius rei intellectu, notandum: quòd hæc collimatio, ſiue relatio operum noſtrorum, in vltimum finem, ſiue Deum & aliorum mediorũ in alios fines, aliquando fit vnico actu, aliquando pluribus. Fit pluribus, quando vno volumus finem, & altero, ea quæ ſunt media ad finem. Vnico autem fit, quando vno & eodem actu volumus finem, & media in illum; vt probat vterque Thom. 1. 2. q. 8. art. 3. plurimùmque refert; an hoc vel illo modo ea velimus: nam quando finis eſt bonus & media mala, vel è contrario finis malus, & media bona, & vtraque volumus vno actu, totus ille malus eſt: quia vnus & idem actus, non poteſt eſſe bonus, & malus, etiam diuerſis reſpectibus; ſecundum communẽ opinionem, quam affirmauit S. Tho. in 2. ſent. d. 40. q. 1. art. 4. et Maior d. 17. q. 2. Caiet. ſuper Matth. c. 6. Iacob. Almayn. in moralib. c. 12. aptius in hoc tex. c. cum renunciatur. 32. q. 1. & ca. ſi enim. de pœnit. diſt. 2. At ſi diuiſim vno actu quis vult orare, vel ieiunare, & altero vanam gloriam ex eo quærere, prior actus poteſt eſſe bonus, licèt poſterior ſit malus.

18 Notandum item, quòd hæc relatio eſt duplex, ſcilicet actualis, ſiue formalis, aut expreſſa: cum vnico actu, vel pluribus actualiter media referuntur ad finem, vt proximè dictum eſt. Et virtualis aut tacita ſeu æquipollens; quæ pretermiſſa operoſa doctorum diſputatione, ſuper hoc adhibita in 2. lib. ſent. diſt. 40. & attentis magnis argumentis Io. Maioris contra communem, in quam etiam S. Tho. inclinat ibidem, art. 5. et Caiet. 1. 2. q. 21. art. 3. & q. 100. art. 10. & aptius ad propoſitum q. 8. art. 3. & q. 18. artic. 5. & 9. in addit. magn. definiri poteſt, quòd eſt relatio, quæ tacitè reſultat eò quòd includitur in alia generali actuali antea facta; vel eo quòd aliam actualem ſpecialem conſequitur: vel eo quòd ineſt actui aptitudo ad relationem talem, concurrente gratia habituali, quæ ad eam inclinat. Exemplum primæ partis, eſt relatio illa tacita, quæ reſultat ex eo ſolo, quòd quis facit bona opera, poſt quàm generaliter aliquando dicauit & retulit omnia bona ſuæ vitæ opera amori vel obſequio Dei: aut

B 2 cum

cum profeſſus fuit Chriſtianiſmum, monachiſmum, vel alium viuendi ſtatum accepit: aut aliàs quandocumque, & poſtea mentem contrariam non habuit. Exemplum ſecundæ partis, eſt relatio milliarium, ſiue leucarum, & paſſuum itineris, quod ſine vlla Dei actuali memoria facit is qui vadit viſere S. Iacobum in Compoſtella, quæ reſultat ex eo quòd ipſe illam viſitationem vouit. Exemplum tertiæ partis, eſt relatio bonorum operum eius, qui ſine vlla Dei actuali memoria facit in ſtatu gratiæ gratum facientis, & charitatis; reſultans ex eo quòd ſint apta, vt in vltimum finem referantur: & fiunt ab eo, qui habet illum præcellentem habitum charitatis, & gratiam quæ ad eiuſmodi relationem inclinat, vt S. Tho.m. Maior, & Caiet. vbi ſupra probant. Breuius etiam definiri poteſt ſecundum S. Bonauenturam, quem ſequitur Gabriel in diſt. 41. col. 3. quòd virtualis relatio vnius in aliud eſt illa, de qua interrogatus operans, an tacitè illam ſentiat, verè, ac affirmatiuè reſpondere poteſt ita ſentire.

19 Ex quo infertur vnus fructus ſæpe à concionatoribus inculcãdus illius fœlicis ſtatus in gratia Dei, nẽpe quòd omnis actus moraliter bonus exiſtentis in gratia Dei cenſetur ſufficienter relatus in Deum, eo ſolo quòd agens illum ſit gratia Dei gratum faciente ornatus: eſſet tamen perutile, ac pijſſimum, vt quiſque noſtrum frequenter Deo, noſtro fini vltimo corde puro dicat multa, Domine volo & nolo, dico & facio, quæ propter ſe minime ſunt amabilia, nec de ſe ſunt mala, ſine vlla tui, vel beatitudinis, vel alicuius virtutis, quæ iuſtus eorum finis eſſe poteſt actuali memoria; quæ mea fragilitas eſt. Quare imitatus Pſaltem pſal. 44. ego ea omnia & alia opera mea, & me ipſum dico tibi regi & domino meo: proteſtórque me omnia illa velle, vt placeam tibi omnium amabiliſſimo: vtque reuerear te omnium reuerendiſſimum: vtque aliquando tua viſione, (quæ omnium ſuauiſſima eſt) perfruar; vtque hoc iuſto fine virtualiter ſaltem præſtita, recta ſint, & honeſta, inque tuum amorem referibilia.

20 Addo ſextò, quòd quamquam vnus & idem homo, vno & eodem tempore, non poteſt etiam falsè putare, duos eſſe ſibi vltimos fines, cuius, neque quo: quia id ſecum pugnat, & compugnantia conſtare nequeunt, l. vbi repugnantia. ff. de reg. iur. cap. ſi enim. de pænit. diſt. 2. Licèt item veri fines vltimi cuius, & quo non ſint alij, quàm prædicti, etiam iuxta ſolam rationem naturalem, vt probat S. Tho. 1. 2. quæſt. 1. art. 7. tot tamen ſunt falſi, quot aliquorum falſæ opiniones, & peruerſæ voluntates fingunt: & toties diuerſis temporibus plures habere poteſt vnus & idem, quoties ſuam ſacrilegam opinionem in aliam in eo illi ſimilem mutat: quia vnicuique id eſt talis finis vltimus, quod ipſe putat eſſe omnium amabiliſſimum, iuxta illud Apoſt. ad Philip. 3. *Quorum Deus venter eſt*. Ideòque grauiſſimum idololatriæ genus eſt velle, vel appetere, vel amare aliquid aliud à Deo vero, tamquam omnium amabiliſſimum; impiàque illa phraſis loquendi Virgiliana, *O Melibæe, Deus nobis hæc otia fecit: Namque*

erit ille

erit ille mihi ſemper Deus,&c. quam quidam, nimium ſeſe amantes, imitantur; dum ſeſe, ſuos deos, ſuoſque angelos appellant, finem ſui amoris vltimùm ſeſe eſſe innuentes, contra illud Matth. 10. *Qui amat patrem aut matrem pluſquam me non eſt me dignus*. quod tamen intelligendum eſt de maiori amore, quo ad firmitatem, non quo ad intenſionem & feruorem, vt in Manuali Confeſſariorum cap. 1 num. 3. declarauimus. Quo à peccato excuſantur plurimi qui longe fortius ac intenſius amant ſeſe, parentes, vxores, vel amicos, quàm vltimum finem Deum: parati tamen ſaltem virtualiter, prius perdere illum feruentem, quàm diuinum vtcumque calidum, ſi fors tulerit, vt alter eorum ſit neceſſariò perdendus. Quo modo vtinam omnes; qui ſic amant, & ſic loquuntur ſint parati, vel ſaltem pæniteat eos non fuiſſe ita paratos: quo veniam confeſſi, conſequan-
21 tur. Amen. qui tamen & omnes alij meminerimus, quòd toties mortaliter peccamus, quoties ita pecuniam, honorem, amicos, cognatos, heros, Duces, Reges, Imperatores, Epiſcopos, Papam, immo & nos, vitamve noſtram amamus: vt malimus legem, (quæ ad peccatum mortiferum obligat) tranſgredi, quàm prædicta, vel eorum gratiam amittere. An autem id ſit conſtituere tacitè, vel æquipollenter, finem vltimum in eo quod præfert huiuſmodi legi, quæſtionis poteſt eſſe: quia id videri poteſt alicui ſenſiſſe vterque Thom. in 1.2. q. 88. arti. 4. & ſeq. at ipſe arbitror non conſtituere. Tum quia illi patres non exprimunt hoc. Tum quòd alioqui bis peccarent omnes, qui ſemel ſcienter mortiferè peccarent: quia tranſgrederentur legem, quod eſt vnum peccatum; & ponerent finem vltimum in eo; quod eſt alterum. Tum quia multi peccant mortaliter cognoſcentes minimè in eo conſiſtere finem vltimum; licèt nouerint id eſſe illi exoſum; & licèt à tentatione aliqua victi, agant illud; ſciunt tamen, id non eſſe omnium amabiliſſimum.

22 Addo ſeptimò, verè pænitentem, & omnia peccata ſua, vt debet, confiteri volentem, recogitare oportere; num aliquando & quoties eo animo, actu ſiue actualiter, aut virtualiter fuerit. Actualiter, inquam, vel virtualiter: nam non ſufficit ad peccandum habitu, ſeu habitualiter, illo animo fuiſſe: quia omnium ſententia nō peccamus habitibus, ſed actibus: & qui eo habitu eſt, vt auctoritate propria vindicaret iniuriã, ſi ei fieret; vel rem haberet cum aliqua, ſi ab ea rogaretur; non peccat; ſi nullum ſuper hoc alium actum produxerit. Quod etiam ex Cardinali S. Xiſti pridem collegimus in cap. quem pænitet. de pænit. diſt. 1. alioqui enim etiam dormientes peccaremus contra clem. 1. de homic.

23 Addo octauò, quòd ex verbis illis Chriſti, *Qui plus amat* &c. nemo colligat, eum, qui æque amat vltimum finem, qui eſt ipſe Deus; ac ſe vel aliam creaturam, nō peccare. Tum quia qui cōparatiuè æquè, vel minus amat Deum, quàm ſe vel alium, peccat, vt poſt S. Tho. 1.2. q. 109. art. 3. diximus in Manuali Conf. cap. 11. nu. 8. Tum quia plus tenemur dilige-

re illum

re illum quàm alios, & quàm nos ipſos, vt probat S. Tho. 2. 2. q. 27. art. 3. & ſeruare præcepta eius, pluſquàm nos, vitàmque noſtram, iuxta illud, *Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*. Matth. 11. quo docemur, oportere nos perdere vitam; ſi aliter eum ſequi præcepta eius ſeruando nequimus. Quæ catholica concluſio eſt, frequenterque per concionatores inculcanda: cum paſſim videre ſit præcepta Pontificum, Regum, Regulorum, heroum, & amicorum iniuſta, maioris haberi, quàm iuſta Chriſti: & hęc ob ea frangi. Dixi ſuperius, qui æque, vel minus amat Deum, comparatiuè. nam qui ſine vlla comparatione ad Deum, minus, vel æquè amat eum, non peccat: non enim omnis amor, quo Deus amatur, eſt malus, eo ipſo, quòd non ſit ſic per omnia erectus, vt videtur preſupponere vterque Tho. in 1. 2. q. 109. art. 3.

24. Addo nonò, quòd ex hac diuiſione prima colligitur eſſe aliquid, quod propter ſe ſolum, & non propter aliud, rectè amari poteſt; & ita eſt vltimus finis, quod nequit eſſe rectè medius, quod ſolus ipſe Deus æternus, immenſus, omniùmquè principium & finis eſt. Eſt aliud, quod propter aliud ſolum, & propter ſe rectè amari poteſt; & ita non poteſt eſſe rectè finis vltimus, neque medius cuius generis ſunt bona pecuniaria, & honoraria, & oīa quæ dicũtur bona vtilia. Aliud eſt quod propter ſe, & ꝑpter liud, rectè amari poteſt: & ita rectè poteſt eſſe finis medius, & non vltimus, cuius generis ſunt virtutes, ſcientiæ, & alia honeſta, immo & delectabilia, vt prædictum eſt ſuprà nume. 4. & 5.

Ex quo infertur, erraſſe illos, qui dixerunt, quendam peccaſſe in eo, quòd iura diuina, & humana, vel artes liberales diſceret, eo tantum fine, vt ſciret; non referendo id in alium: quia ſcientia eſt finis medius; qui propter ſe ſolum, & propter aliud appeti poteſt, vt dictum eſt. Nec obſtat illud S. Bernar. lib. 2. Medit. quo illi mouebãtur, *Multi ſciunt vt ſciant, & curioſitas eſt*. quia intelligendum eſt de illis, qui diſcunt ſcientiam ad gloriam vanam, vel alia vana, vel mala; vel non ideo, quòd ſcientia propter ſe ſolam, eſt rectè appetibilis.

SVMMARIVM.

25 *Fines & ſcopi vltimi, in quos viatores omnia referant, duo ſunt.*
26 *Finis operantis licèt ſit poſterior fine operationis ſecundum ordinem exequutionis; eſt tamen prior ſecundum ordinem intentionis, & ita principalior.*
27 *Lex omnis iuſta principalius ſit ob vtilitatem publicam quàm priuatam.*
28 *Antinomiæ quædam graues conciliatur nouè. & 29.*
29 *Legibus aliquot cur renunciari poteſt: licèt principalius publicam vtilitatem quàm priuatam reſpiciant.*

29 Fortu-

29 *Fortunius Cantaber laudatus.*
29 *Finis non idem iuris vtriuſque ſecundum communem: ſed contra Fortunium, qui quatuor dictis ſatis conciliatur.*
29 *Beatitudo vera, quæ Chriſtiana eſt, ſupernaturali tantum lumine cognoſcitur.*

25 CIrca ſecundam finis diuiſionem poſitam ſupra num. 6. in finem cuius, & finem quo, admonendi ſumus frequẽter, quòd humanæ vitæ, omniumque in hoc ſæculo eam agentium, qui viatores dicimur, duo tantùm ſunt vltimi ſcopi, in quos omnia noſtra in Deum referibilia, mediatè vel immediatè, actu vel virtute referre deberemus; videlicet finis cuius; qui eſt Deus ipſe increatus, & infinitè bonus, & finis quo, qui eſt beatitudo ipſa animæ creata & finita; qua tñ ipſe infinitus ad plenã & perfectã ſatietatẽ apprehenditur.
26 Ad tertiam diuiſionem finis poſitam ſupra num. 7. in finem operationis, & operantis addo, quòd quamuis finis operationis ſit tantum vnus; finis tamen operarij, ſiue operantis poteſt eſſe multiplex; nempe, ille ipſe, qui eſt operationis & alij multi: vt ieiunij, quod eſt operatio, finis eſt corporis afflictio: & finis operantis & ieiunantis poteſt eſſe illa, & alia multa: puta vitia comprimere, mentem eleuare, virtuteſque augere; vt miſſæ præ-
27 fatio habet, & S.Thom. 2.2. quæſtio. 147. art. 1. declarat. quàmuis item finis operationis, quando eſt alius à fine operantis, ſit prior illo ſecundum ordinem exequutionis; finis tamen operantis eſt prior ſecundum ordinem intentionis, vt probat S.Thom. 1.2. quæſtio. 1. artic. 1. ad 1. & art. 4. in corpore q. & quæſt. 18. art. 2. ad 2. & quæſt. 20. art. 1. ad 7. Eſt etiam principalior illo, iuxta illud Ariſt. *Qui furatur, vt adulteretur, magis eſt adulter, quàm fur.* ædificantis enim domum ob lucrum per locationem eius quærendum, primus & principalior finis eſt lucrum, iuxta ordinem intentionis: quia ille mouet primum ad ædificandum, licèt poſtremus ſit in exequutione: quia poſt ædificatam domum quæritur.
28 Addo ſecundo, ex his inferri omnem legem iuſtam eſſe factam principalius ob vtilitatem publicam, quàm priuatam, iuxta cap. erit autem lex. 4. diſt. quia licèt multarum finis propinquior, & prior ſecundum ordinem exequutionis, ſit vtilitas priuata, minorum, mulierum, &c. vt per totum titulum ff. & C. de minor. & ad Velleia. & l. 1. 5. huius ſtudij. ff. de iuſtit. & iur. quia tamen ille finis eſt minus principalis, quãuis propinquior ſecundum ordinem exequutionis, & vtilitas Reip. publica quæ inde reſultat iuxta l. 1. ff. ſol. mat. eſt finis prior ſecundum ordinem intentionis, & ita principalior; meritò dicũtur omnes latæ principalius ob publicam vtilitatem quàm ob priuatam: quæ omnia præclarè ſenſit Bart. in l. ambitioſa. nu. 19. ff. de decre. ab ord. facien. licèt parum cautè appellet ordinem intellectus, quem nos appellamus cum S. Thom. & alijs ordinem intentionis,

tionis, & non abs re: quia fines ad voluntatem, cuius actus & intentio pertinent: & non ad intellectum, iuxta S. Thom. recept. 1.2. quæſt. 8. in prin. & quæſt. 12. art. 1.

29 Addo tertio, quòd per hæc componi poſſunt antinomiæ quædam & controuerſiæ; quas nullibi legimus ſatis compoſitas, antequam nos ſcripſiſſemus repet. cap. inter verba. 11. q. 3. cõc. 5. Prima eſt inter illud quod in confeſſo eſt, multos multis legibus renunciare poſſe, l. quod fauore. C. de legib. & cap. quod ob gratiam. de reg. iur. lib. 6. cum gloſ. & inter illud quòd omnis lex eſt facta principaliter ob vtilitatem publicam. Et quòd nemo poteſt renunciare legi in fauorem publicũ principaliter latæ, l. ius publicum. ff. de pact. cap. ſi diligenti. de foro compet. componitur enim reſpondendo, quòd hoc poſterius intelligendum eſt de lege, cuius vterque finis primus tam ſecundum ordinem intentionis, quàm ſecundum ordinem exequutionis, eſt publica vtilitas: illud autem prius, de alijs: quarum finis primus eſt vtilitas priuata, ſecundum ordinem exequutionis.

Altera controuerſia eſt, inter glo. l. 1. §. huius ſtudij. ff. de iuſtit. & iur. & inter Cantabrum noſtrum Fortunium dotibus inditis & quæſitis ingenij, morum, & eruditionis bene fortunatum, & in hac (quæ omnium totius orbis nobiliſſima prouincia eſt) Italia omni litterarum genere illuſtratum, in lib. de vlt. fine vtriuſque iuris. in principio. habet enim illa gloſ. vſque ad illum recepta, Leges factas in fauorem ſingulorum; vt minorum, mulierum, & ſimilium; principaliter quidem factas eſſe ad vtilitatem priuatorum, ſed ſecundariò ad vtilitatem publicam: Fortunius autem contra; eas principaliter latas eſſe in fauorem publicum, & ſecundario in priuatum: componitur enim hæc controuerſia; intelligendo verba illa principaliter, ſeu primo & ſecundario gloſſæ, iuxta ordinem exequutionis; & non ſecundum ordinem intentionis: verba verò Fortunij è contrario. Eodem omnino modo conciliari poteſt prædicta gloſſa, cum Archid. & communi, in d. cap. erit autem lex. 4. diſt. vt ibi olim cum Salmanticæ Decreti cathedram regeremus, conciliauimus.

Eſt item alia inter præfatum Fortunium & communem antinomia, ſiue controuerſia: Ille enim in lib. præfato de vltimo fine vtriuſque iuris, in principio tenet, eumdem eſſe vtriuſque iuris & canonici & ciuilis finẽ. Cuius contrarium tenent communis, quam ſenſit glo. cap. cum contingat, de iureiur. verb. debet. communiter recepta & putata ſingul. ab And. Sic. in cap. in præſentia. col. 3. de probat. & cap. nam concupiſcentiam. de conſtit. col. 3. & cap. cæterum. de iuram. calum. & capit. filius. col. 2. de teſtam. & nota. à Dominic. cap. 2. de conſtit. lib. 6. ſenſit enim ius ciuile dirigere hominem in bonum publicum honeſtum, non curando de vtilitate animæ: ius vero canonicum dirigere hominem in vtilitatem animæ, vitando eius periculum, cap. 2. de conſtit. lib. 6. ibi, *vt animarum periculis caueatur &c.* Quod ipſum tenet Panorm. in proœm. Gregor. col. 10.

Cardinalem & communem.

Omiſſa tamen altiori diſputatione breuiter, & nouè dici poſſent quattuor. Primum, quòd iuris ciuilis quatenus eſt tantum tale, & quatenus conſtituitur tantum per poteſtatem ſæcularem, quæ eſt naturalis ratione tantum naturaliter ducta, non poteſt eſſe finis beatitudo & fœlicitas æterna, ad quam Chriſtiani & fideles tendimus, & adipiſci ſperamus: quod probatur primo illo irrefragabili argumento, Nihil poteſt eſſe finis alicuius libere agentis, niſi ab eo præcognitum: quia vt poſt Ariſt. ait S. Auguſt. lib. 10. de Trinit. & poſt eum S. Thom. 1. 2. q. 3. art. 4. voluntas non fertur in incognitum. At poteſtas ſæcularis, quatenus eſt tantum talis, non cognoſcit, nec cognoſcere poteſt præfatum finem: quia non poteſt cognoſci per ſolum naturale lumen, & rationem naturalem. ergo non poteſt ſibi præſtituere illum finem. Deinde patet eo quòd poteſtas ſæcularis eſt poteſtas naturaliter à Deo data generi humano, quæ dirigitur per ius naturale, rationemque naturalem & ius naturale, 1. diſt. & in princ. 5. diſt. At ratio & cognitio naturalis, non attingit ſupernaturalia: vnde S. Thom. 1. par. quæſt. 1. & ipſe cum Scoto & alijs omnibus commentantibus, in prologo ſententiarum concludunt neceſſariã eſſe homini ſcientiam reuelatam, & ſupernaturalem ad hoc vt ſaluetur, & adipiſcatur vitam æternam, quæ phyſicus & naturalis cognoſcere non poteſt iuxta illud Eſaiæ 64. *Oculus non vidit, Deus abſque te, quæ præparaſti diligentibus te.*

Secundum, quòd fœlicitas humana huius vitæ temporalis, quæ conſiſtit in virtute morali & naturali, quæque eſt virtuoſa naturali rationi conformis, poteſt eſſe & eſt finis iuris ciuilis, & legum ſæcularium humanarum quatenus illæ tantum à poteſtate naturali ratione feruntur, iuxta Ariſtot. lib. 5. Ethic. & S. Thom. 1. 2. quæſt. 95. art. 2. & q. 96. artic. 3. & ſatis probatur in proœmio Decre. ibi. *Lex proditur vt appetitus noxius ſub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honeſte viuat, alterum non lædat, ius ſuum vnicuique tribuat, informatur.* & in cap. factæ. 4. diſt. *Factæ ſunt autem leges, vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaque ſit inter probos innocentia, & in ipſis improbus formidato ſupplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas.*

Tertium, quòd iuris canonici ſiue Pontificij, etiam quatenus eſt humanum; per poteſtatem eccleſiaſticam ſupernaturalem conſtitutum, poteſt eſſe & eſt finis fœlicitas æterna, quam Chriſtiani quærimus, & adipiſci ſperamus. Tum quia hoc ſignificant præfata cap. cum contingat. de iureiur. & cap. 2. de conſt. lib. 6. & etiam cap. 1. de pact. cap. 1. de oper. nou. nunc. cap. quamuis pactum. de pact. lib. 6. cap. licet mulieres. de iureiur. eodem lib. totus tit. de ſumma Trinit. in Decret. Sexto, & Clem. totus titulus de baptiſ. de celeb. miſſ. de pænit. & remiſ. & multæ cauſæ, & quæſtiones, quæ in Decreto Gratiani ponuntur; extrauag. vnam ſanctam. de

maior.

maiorit.& obed. canones item Apoſtolorum, & Concilia œcumenica & prouincialia in hunc finem principaliter habita. Tum quia Eccleſia Chriſtiana ſicut à Chriſto clauem potentiæ ſuæ ſummam, eamdemque ſupernaturalē poteſtatem ligandi atque ſoluēdi etiam mediantibus legibus accepit, cap. quodcunque. 24. quæſt. 1. & extrauag. quia quorundam. Ioan. xxij. de verbor. ſignifi. ita etiam accepit clauem ſcientiæ, ac cognitionem fidei orthodoxæ, vt per præcitata conſtat: & ita legibus ſupernaturali poteſtate à ſe latis finem quoque ſupernaturaliter lumine fidei cognitum, & præſtituere potuit, & præſtituit.

Quartū, q iuris ciuilis quatenus eſt à Chriſtianis Imperatoribus & Regibus etiam poteſtate naturali compoſitum, aut approbatum, finis poteſt eſſe; & eſt fœlicitas æterna, quam Chriſtiani credimus & ſperamus: quoniam licèt poteſtas eorum ſit tantum naturalis, & non poſſit ad ſupernaturalia extendi; habent tamen cognitionem fidei infuſam, & acquiſitam, qua cognoſcunt, & credunt vitam quam Chriſtiani quærimus æternam: & ita vt omnia virtutum aliarum opera poſſunt in eam referre ac freqnēter actu vel virtute referunt: ita etiam ſuum ius, ſuaſque leges, quæ ſunt opera quædam eorum præcipue poſſunt in eamdem referre ac referunt. quod ſatis conſtat ex inſcriptione illa Cod. *In nomine D.N. Ieſu Chriſti.* & ff. *In nomine Domini.* & clarius ex l. 1. & l. 2. & l. inter claras. cū his quæ inſeruntur ei ex epiſtola Iuſtiniani, de ſum. Trin. & ex l. 1. & 2. de vet. iur. enucl. & titulis de Epiſcop. & cler. & de Epiſcop. aud. & alijs multis. quibus quattuor arbitror dictis, ſatis conciliari poſſe illa quæ præfatus eruditiſſimus Fortunius ait, cum his quæ communis docet.

Ex quibus infertur, id quod ipſe perſuadere nititur, ius ciuile compoſitum à Iuſtiniano ex mente ipſius explicita vel implicita ita interpretandum, vt non fuerit ei vlla intentio contraueniendi ſacris canonibus legitimè ab Eccleſia, Papa, & Concilijs œcumenicis ante illum latis, vel poſtea ferendis; quo ad ea, quæ ad vitam æternam conſequendam ſunt neceſſaria.

SVMMARIVM.

30 *ACTVS cuiuſcunque virtutis, quàmlibet bonus, & principaliter fiat ob bonum temporale ſiue pecuniarium ſiue honorarium malus.*

30 *Regula illa, cuius finis malus eſt, &c. ſine vlla exceptione vera.*

30 *Bona virtutis & animæ præſtantiora bonis corporalibus & vtilibus.*

31 *Fortia facta ob honorem aut pudorem peccata.*

32 *Actus virtutum facti principaliter ob ſalutem, & vitam mali, ſecūdum Adrianum: quod non eſt verum in omnibus.*

33 *Actus virtutis iuſte fit minus principaliter ob temporalia bona.*

33 *Finis iuſtus omnium actuum omnium virtutum Deus.*

34 *Beatitudo & virtus, vt comprehendit diuinam, & humanam; & ratio, vt eſt genus ad naturalem, & ſupernaturalem.*
35 *Fine quo ſatisfit obligationi ponendi finem actui.*
36 *Finis malus, quia malum culpæ; & finis malus, quia ineptus differunt.*

30 EX quarta finis diuiſione poſita ſupra num.8. in bonum & ma-
lum,& membrorum definitionibus, colligitur primo; quòd
quicumque aliquem virtutis actum agit, principaliter ob bo-
num aliquod temporele pecuniarium, immo & honorarium
quod pecuniario maius eſt, peccat, ſi actualiter vel virtualiter non referat
illud in Deum, aut beatitudinem, vel in aliquam virtutem ei conuenien-
tem generalem, vel ſpicialem. Tum, quia ſine vlla exceptione vera eſt illa
regula topica ſupra nu. 1. citata *Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum
eſt.* fundata in hoc c. cũ miniſter. & alijs poſtea citãdis; licèt altera eius ger-
mana, ſ. *Cuius finis bonus eſt, ipſum quoq; bonũ eſt.* frequenter ſit falſa, c. for
tè, quod de furante ad eleemoſynam faciendam agit; & cap. denique 14. q.
5. At finis medio minor ineptus eſt, & conſequenter malus: et conſtat
virtutes, & animæ bona præſtare bonis corporalibus, & vtilibus cap. de-
teriores. 6. queſt. 1. ergo hæc inepta ſunt vt illorum fiant ſcopi & fines. &
per conſecutionem, qui ea facit, finem principalem actus virtutis, inor-
dinatè malèque facit. Tum per illud Perſij ab omni ſchola Chriſtiana re-
ceptum. *Recti finem, extremùmque eſſe recuſo; Euge tuum & bellè.* Tum
quia grauiſſimè id determinat Adri. quolib. queſt. 1. lit. C. per illa ver-
31 ba, *Qui vult bene agere, Deo placere, iuſte iudicare, liberalem fortem, ma-
gnanimum, temperatum ſe exhibere, propter honorem, corporis ſalutem, ſi-
ue intendat, vt finem totalem, ſiue vt finem partialem, actus neque iuſtus,
nec liberalis, neque magnanimus eſt: ſed agit male & peccat.* Per dictum
item Ariſtot. Ethic. 3. omnium ſententiæ conſonum, *Qui quamlibet ſtre-
nue pugnet: ſi ob honorem, & gloriam, vel pudorem id facit, non agit for-
titer ſed vitioſè.* Et per illud S. Auguſt. relatum per Magiſtrum, & alios
in 2. diſt. 38. & à S. Thom. quolib. 2. arti. 2. *Qui ob victum prædicat, non
meretur, ſed peccat.* & Caiet. ſuper Matth. cap. 7. pag. 2. *Qui largitur elee-
moſynam, vt laudetur, ſaltem venialiter peccat.* & ante illos Gratia. cap.
fin. 23. quæſt. 6. *Qui dat ob pudorem, & rem, & merita perdit; neque bene
agit qui bonum ob timorem agit.*
32 Ampliandam eſſe concluſionem hanc etiam ad eum, qui agit aliquẽ
virtutis actum ob corporis ſalutem, expreſſit præfatus Adrianus, vbi
ſupra: ſed contra putamus. Tum quia ſub nume. 5. diximus, vi-
tam, & bona delectabilia iuſte poſſe amari, & appeti propter ſe tantum:
cui conſequens eſt iuſte illa fieri poſſe finẽ aliquarũ bonarum operationũ;
Tum quòd alioqui conſequeretur, quòd actus abſtinendi à nimio cibo,
& potu, qui ſunt actus virtutis abſtinentiæ, & ſobrietatis, ad conſeruandã

ſalutem

ſalutẽ,& vitam;vti etiã pharmacis,& alijs medicinis,ad recuperandã ſalutem amiſſam, eſſet peccatum ; quod eſt contra omnium doctorum mentem. Quare illud Adriani arbitror limitandum,vt ſolum habeat locum, in actibus virtutum maiorum virtutibus illis, quorum actus iuſte ordinari poſſunt ad ſalutem & vitam: quales ſunt amor Dei, & actus ſpei, & religionis,quarum finis aptus & proportionatus nequit eſſe ſalus & vita hominis. Vnde qui amaret Deum, vel crederet in eum, vel ſperaret in eo, vel eum veneraretur principaliter propter ſalutem, & vitam ſuam conſeruandam, peccaret:quia de illo,quod eſt minus bonum faceret finem maioris boni. ille verò, qui actum abſtinentiæ, ſobrietatis, temperantiæ,continentiæ & aliarum ſimilium virtutum,finem faceret ſuam vitam,& ſalutem, non peccaret:immo ſi alia in id neceſſaria concurrerent, mereretur.

33 Ampliaret etiam aliquis hanc concluſionem per præfati Adriani dictum, etiam ad actus, qui licet principaliter fierent propter finem debitum, minus tam principaliter fierent propter bona vtilia; eo quòd ipſe ait præfatam concluſionem eſſe veram, ſiue ille finis ſit totalis, ſiue parcialis. Sed non rectè faceret, qui ſic ampliaret eam; immo eſt limitanda vt ſolum intelligatur de fine principali, & non de minus principali: quia nihil ait Adrianus de fine minus principali, ſed ſolum de partiali,qui frequenter eſt principalis:quoniam duo fines partiales poſſunt eſſe principales vnius,& eiuſdem actus,§. affinitatis. Inſtit.de nupt. & infra dicemus.exemplum de ieiunio,quo quis ieiunat dies quatuor temporum quadrageſimæ, in finem ſatisfaciendi præcepto de ieiunando dies quatuor temporum,& in finem ſatisfaciendi præcepto de ieiunanda quadrageſima;qui duo fines ſunt quidem partiales,ſed principales.

34 Secundo colligitur, quòd omnium actuum quarumcunque virtutum finis principalis aptiſſimus & optimus eſt Deus ipſe, qui eſt vltimus finis cuius, omnium rerum. Beatitudo item, quia eſt vltimus finis quo, poteſt eſſe finis & principium omnium actuum intellectus & rationis, quamuis nequeat eſſe finis principalis charitatis & amoris Dei, qui propter ſe ipſum ſolum principaliter eſt diligendus; vt S.Tho.declarat 2.2.queſt.27.art.3. Virtus item in genere, & recta ratio, ſunt fines boni & apti omnium virtutum moralium & actuũ illarum: quiſquis enim agit iuſta,fortia,&tẽperata, quiſquis amat Deũ, vel credit in eũ vel ſperat in eo; quia id facere eſt virtus theologa,vel moralis vel quia ratio naturalis, vel ſupernaturalis id dictat, bene facit. Quælibet etiam virtus eſt finis aptus actuum ad eam conuenientium:qui enim iuſta facit,quia iuſta ſunt; qui fortia,quia fortia ſunt;quique temperata, quia temperata ſunt: bene facit. Finis item aptus eſt etiam quælibet virtus altior, & maior reſpectu cuiuslibet actus inferioris virtutis: nam qui iuſta,fortia, vel temperata facit,vt placeat Deo, vel vt charitas, fides, & ſpes magis ac magis augeatur in eo, rectiſſimè agit.

Tertio

35 Tertio colligitur, quòd obligationi quam omnes habemus præſtituendi fines bonos, & aptos omnibus noſtris actibus deliberatis, vt longe poſt hæc ſcripta in prælu. 5. Man. Confeſ. diximus; ſatisfacimus optime quidem, ſi eos agamus, vt Deo placeamus; & egregiè, ſi vt ſiamus beati; & ſufficienter, ſi eo quòd ſunt recti, vel honeſti, ſeu virtuoſi; ſeu quia recta ratio diuina, vel humana id dictat: nam quodlibet horum, quæ in effectu idem ſunt, licèt verbis differant, eſt iuſtus generalis finis omnium actuum quarumlibet virtutum. Sufficienter item ſatisfacit præfatæ obligationi, qui aliquod iuſtum facit, quia iuſtum eſt; vel forte, quia forte eſt; & modeſtū, quia modeſtum eſt, &c. quia quælibet virtus ſpecialis eſt iuſtus finis actuū ad eam pertinentium. Satisfacit etiam qui ieiunat, aut refrænat iram, vt animam & corpus quadamtenus Deo ſacrificet: quia virtutem altiorem ſcilicet religionis, facit finem actuum virtutum inferiorum, videlicet abſtinentiæ, & manſuetudinis. Non tamen contra ſatisfaceret, qui oraret, vel ſacrificaret principaliter vt abſtinens fieret: quia virtutem inferiorem faceret finem principalem actus virtutis ſuperioris. quod non licet per prædicta.

36 Quartò infertur, quòd finis malus, eo quòd ſit malum culpæ; & malus, non eo quòd eſt malum culpæ, ſed quia ineptus eſt, eo quòd ſit medio minor, plurimum differunt. Primo quidem quia ille non poteſt eſſe finis principalis, neque minus principalis actus boni, etiam ſi tantum veniale malum ſit; hic autem licèt non poſſit eſſe finis principalis, poteſt tamen eſſe minus principalis: ieiunare ſiquidem, & orare, immo & diligere Deum, ſi ea etiam minus principaliter, ob fructum paruum, veniale tātum, vel ob inanem, (quæ venialis tantum ſit) gloriam agas, peccas: etiāſi principaliter ob Deum ipſum ea feceris. Qui autem illa principaliter facit ob Deum, beatitudinem, vel virtutem, ſiue quia recta ſunt, non peccat: etiam ſi minus principaliter, ob ea ſperet aſſequi aliquod bonum temporale, pecuniarium, vel honorarium vt mox probabitur.

Secundo differunt; quòd ille nulla relatione ad ſuperiorem finem poteſt fieri aptus; hic autem ſic. Qui enim ieiunat vt furetur ad dādum pauperibus, peccat: quia, vt dictum eſt ſupra nu. 15. nullum peccatum rectificatur, per eius in finem bonum relationem. Qui autem ieiunat ob pecuniam, quam ob id ſperat, ad hoc vt eam pauperibus eroget, non peccat; immo bene meretur: quia illa pecuniæ acquiſitio in erogationem pauperibus amore Dei faciendam, relata, transformatur in finem charitatis: quæ finis omnium operum bonorum ſanctiſſimus eſſe poteſt.

SVMMARIVM.

37 CAVSA *finalis incaute definitur à Bartho.*

37 *Finem principalem non arguit ceſſatio operis illo ceſſante.*

37 *Fines multi poſſunt eſſe principales eiuſdem actus.*
38 *Actus omnis cuius finis etiam minus principalis eſt malus, malus.*
39 *Finis principalis nullius actus virtutis poteſt eſſe bonum temporale.*
39 *Finis minus principalis inſeruientis Deo, eccleſiæ & prælato, poteſt eſſe beneficium eccleſiaſticum; & mutuantis lucrum.*
39 *Mutuans iuſte ſperat lucrum minus principaliter.*
39 *Diſtributiones ob lucrandas minus iuſte ſurgitur.*
40 *Pœnas qui ſtatuunt, & qui ob eas obediunt, vt peccant.*
40 *Timor ſeruilis, qui bonus, & qui malus.*
41 *Præmia qui ſtatuunt, & qui ea quærunt vt peccant.*
42 *Timore Deo ſeruientium, qui bene, & qui male merentur.*
42 *Timorem quem non compatitur charitas.*
43 *Finis principalis orationis iuſtus nequeunt eſſe temporalia.*
43 *Finis minus principalis, & obiectum orationis poſſunt eſſe temporalia; non autem finis principalis.*

37 EX quinta finis diuiſione ſupra num. 9. poſita, in principalem & minus principalem, eorùmque definitionibus infertur, primò, quòd parum cauta eſt definitio finis, ſeu cauſæ principalis finalis, Bart. in l. 2. §. fi. ff. de donat. & quam ſentit gloſſa l. 1. §. ſextũ. ff. de poſtulan. & alij, quos citaui in repet. c. inter verba. 11. q. 3. cõc. 5. Et in c. cũ ceſsãte. de ap. videlicet, eſſe finẽ quo ceſſante ceſſat opus. Tũ quia illa multis finibus minus principalibus conuenit, per prædicta in d. nu. 9. Tũ ꝙ alioqui pauciſſima eſſent opera etiã in ſeſe bona, quæ nõ eſſent peccata: oẽs enim virtutũ actus, quorũ finis principalis eſt aliquod bonum temporale, eſt peccatum, vt ſupra nu. 30. probatũ eſt; & rariſſimi ſunt qui niſi ob ea ſperaretur aliquid tẽporale, illa facerent, iuxta illud Iuuenal. *Quis virtutem amplectitur vnam, præmia ſi tollas?* Tum quia licèt operis ceſſatio, ceſſante cauſa, ſit aliqua coniectura quoad forum exterius, quòd ſit principalis; non tamen concludit; & quoad forum interius nihil ferè facit; quoniam quoad illud æſtimatio animi, qua ſic æſtimantur cauſæ, facit, vt alia ſit principalis, alia vero minùs principalis.

Secũdò infertur, ꝙ vnus & idẽ actus põt habere multos fines principales, & multos minus principales; & multos, quorũ alius, vel alij ſunt principales, & alius vel alij minus principales, ꝓ quo eſt §. affinitatis. Inſt. de nup. & l. librorum. ff. de his qui notantur infa. vbi & in l. 1. nu. 28. ff. ſolut. matr. Bart. poteſt enim quis ieiunare principaliter vno & eodem die, quò fiat abſtinens; & quò præcepto Eccleſiæ obediat: & quò pro peccatis ſatisfaciat; & quò Deo placeat. Et primo fine meritum abſtinentiæ meretur; ſecundo obedientiæ: tertio pœnitentiæ; quarto charitatis; vt pridem diximus, in cap. fratres. nu. 117. de pæn. diſt. 5. quod plurimum nos mouere

debet

debet ad facienda bona ob multos fines bonos:quò multa merita eadem opera, & labore quæramus; referendo in multos fines principales ea quæ ob vnum tantum facimus, vt in prædicto exemplo.

38 Tertiò infertur, quòd omnis actus quàmlibet bonus, cuius finis ſiue principalis ſiue minus principalis eſt malū culpæ, ſaltem venialiter adeo eſt malus, vt nulla relatione in bonum aliquod etiam ſummum, fieri poteſt bonus. Nec obſtat quòd ſubtiliter opponi poteſt, dixiſſe nos ſupra num. 35. quòd finis malus, eo ſolo quòd eſt ineptus ad hoc, vt ſit finis principalis poteſt eſſe bonus, ſi referatur in altiorem finem; putà actus iudicandi ac conſulendi ob amorem pecuniæ, propter ipſammet ſolam, eſt peccatum, ſaltem veniale; fieri poteſt bonus referendo pecuniam ad largiendam eleemoſynam, vel ad honeſtè viuendum. Non inquam, hoc obſtat: quia conſulere vel iudicare ob pecuniā propter ſe ſolam, eſt alius actus ab actu conſulendi, & iudicandi propter pecuniam in prædictos fines relatam: & ita non probat argumentum, quòd idem actus qui eſt malus ob finem malum culpæ, fiat bonus per relationē finis illius in aliū maiorem: quamuis probet, quòd vna & eadem res, quæ propter ſe tantùm deſiderata inficit deſiderium, eadem propter aliud deſiderata rectificat illud: ſed illa deſideria non ſunt vnum, neque poſſunt eſſe; quia ſecum pugnant; ſed duo quorum alterum eſt bonum, & alterum malum.

39 Quarto infertur, quòd licèt nullius actus virtutis finis principalis poſſit eſſe bonum temporale: immo quilibet actus virtutis quàmlibet in ſe bonus, efficiatur malus, ſi fiat principaliter ob aliquod bonū temporale; non tamen ſi fiat minus principaliter ob illud. primo quidem, per illud Pſal. 118. *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem.* vbi verbum, propter, ſignificat cauſam impulſiuā, ſiue finem minus principalem: quod ſignificare aliquando dicit S. Tho. ſupra, num. 3. citatus in 2.2.q.27.art.1.

Deinde quòd Vrbanus Papa in cap. ſi officia. 59. diſt. & Cæleſtinus in cap. quid proderit. 61. diſt. determinarunt licere clericis ſeruire Deo in eccleſijs, ob ſpem aſcendendi ad dignitates illarum: immo Gelaſius in cap. conſuluit. 74. diſt. dixit in hæc verba, *Commoda presbyteri propenſius quàm diaconi conſequantur, vt hac ſaltem ratione conſtricti, & honorem quem fugerant appetere nitantur, & quæſtum.*

Tertiò quòd Valerius Max. lib. 2. cap. 1. de Areopago, ait vberrimum virtutis alimentum eſſe honorem. & Cicero à Chiſtianis probatus, & à S. Aug. relatus lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 2. *Honor alit artes.* & Iuuenalis Satyr. 10. *Quis virtutem amplectitur ipſam præmia ſi tollas?*

Quartò quòd gloſſa recepta in d. cap. quid proderit. dicit expreſsè per illum textum, licere clerico ſeruire in eccleſia, ad quærēdam aliquam dignitatem, modo principaliter ob id non ſeruiat: cui ſimilis eſt glo. 1. cap. hoc ad nos. 59. diſt.

Quinto

Quintò quòd glo.cap.cõſuluit.de vſur.habet,quòd licèt peccet qui mutuat principaliter ob lucrum,non tamen qui principaliter id facit vt iuuet proximum; & quia id ratio dictat: quàmuis minus principaliter, & ſecundariò id ſperet.& glo. cap. cum eſſet, de ſimon.& cap.cùm ad noſtram.de elect.aiunt, ſimoniam quidem admittere illum,qui prælato inſeruit principaliter ob beneficium eccleſiaſticum præſertim interueniente pacto: non autem qui principaliter ob alium iuſtum reſpectum inſeruit;licèt ſecundariò,& minus principaliter ob illam ſpem inſeruiat. Quod pulchrè de more declarat Adrian.quolib. 9.artic.2.ſub litera L,M,N,O. Facit denique glo.illa celeberrima,cap.1.de cleric.non reſiden.lib.6. quæ ait; peccare quidem eum qui ſurgit ad matutinas preces principaliter propter diſtributiones quotidianas: nõ autem illũ qui ſurgit principaliter,vt Deo inſeruiat,& minus principaliter & ſecundariò, vt eas lucretur.

40 Quinto infertur ratio excuſandi ſuperiores præcipientes aliqua ſub pœna temporali,& ſubditos obedientes ob eam eis;qualia ſunt citata per Gratian.in cap.1.2. 3.& 4.16.q.6.& cap.irrefragabili.de offi.ord.& cap. vt clericorum.de vit.& honeſt cleric.cum multis alijs Pontificijs & Cæſareis decretis, quibus ſuperiores metu pœnarum cogunt ſubditos ad agendum bona, & ad abſtinendum à malis: videri enim poſſet alicui, hoc eſſe peccatum, eo quòd videatur incitare ſubditos ad peccandum; nempe ad obediendum ob finem excuſandi ſe à pœna temporali; quod eſt quoddam bonum temporale,& tale bonum non poteſt eſſe finis actus virtutis. & ſi ſubditi peccarent obediendo propter pœnam, peccarent etiam ſuperiores præcipiendo aliquid ſub ea:quia facientes & conſentientes,&c.cap notum.2.quæſt.1.& cap.1. de offic. deleg. Sed ratio excuſandi à peccato tam ſuperiores, quàm ſubditos eſt, quòd ipſi non ſtatuunt pœnas ea mente,vt ſubditi principaliter ob eas obediant:quia id eſſet velle vt peccent;& conſequenter ipſi peccarent,dicto cap.notum. 2. quæſt.1. ſed potiùs ea vt inferiores obediant principaliter ob virtutem, & minùs principaliter ob pœnas;& ita non peccant:quia non iubẽt quicquam, qđ ſine peccato nequeat impleri per inferiores ſi velint: & ſi ipſi obediant eis principaliter,vt euitent pœnã; peccãt quidem quoad forum interius, non culpa ſuperiorum,ſed ſua propria:cùm poſſint ea ſanctè implere ſolius virtutis amore,aut ſaltem eius amore principaliter, & minus principaliter pœnæ timore: amplectentes illud, *Oderunt peccare boni virtutis amore.* & fugientes illud, *Oderunt peccare mali formidine pœnæ.* Itaque quicúnque principaliter præcipiunt vel obediunt ad pœnam, peccat quoad forum interius;qui verò principaliter ob virtutem & minùs principaliter propter pœnam,rectè agunt; qui verò penitus ob ſolam virtutẽ obediunt;meliùs agunt:& experientur illud ſalſum dictum glo. cap. 1.de colluſ.deteg. *Deus non eſt remunerator verborum,ſed aduerbiorum:* id eſt, non remunerat bona facta, ſed benè facta.

41 Sexto infertur ratio, qua excuſantur legiſlatores, & alij pij & eruditi, qui in Indijs & alibi ſolent inuitare fideles muneribus,& blanditijs ad fidem catholicam;& parentes filias ad religionem, ne innuptæ pereant; & heri ſiue domini qui promittunt præmia famulis confitentibus & communicantibus extra quadrageſimam;& qui ſtatuunt in eccleſijs diſtributiones quotidianas horis canonicis intereſſentibus:licèt enim ſecundo videri poſſent peccare,eò quòd incitant ad faciendum actus virtutum propter bona temporalia, & ſic ad peccandum; excuſantur tamen eò quòd qui talia promittunt,& ſtatuunt non ea mente id faciunt, vt ij quibus illa promittuntur,ob ea principaliter moueantur;ſed vt per ea veluti per calcaria,minus principaliter moti & impulſi, ea bona principaliter ob Deū, vel virtutem faciant. ſicut gloſ. ſingularis,quæ penultima eſt,cap. 1.de cleric.non reſid.lib. 6. probè ſenſit:nam qui contraria mente mouerent, vel mouerentur, peccarent.

42 Septimo infertur, quòd omnia illa quæ probant licitum eſſe ſeruire Deo ob timorem malorū,vel amorem bonorū;quale eſt illud Matth. 10: *Eum timete qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam.* vbi timete,ſignificat, ſeruite cum timore, ſecundum Gratia. 23. quæſt. 4. in ſumma,qualia item alia multa, quibus olim ſub lege naturæ & Moſayca, & poſt eas ſub lege gratiæ, Deus ipſe multos ad iuſtitiam, vel ad augmentū eius traxit,& trahit amore bonorum temporalium, & timore malorum temporalium vel æternorum,iuxta illud Eſaiæ. 1. *Bona terræ comedetis.* adiuncto cap non omnis. 5.quæſt. 5.cap.Nabuchodonoſor. 13.quæſt. 4. quòd omnia inquam intelligenda ſunt de amore, quo bona temporalia minùs principaliter timentur:timor enim ſeruilis quo principalius mala pœnæ timentur, quàm mala culpæ; & qui hominem ita afficit, vt nolit peccare propter pœnam,peccaturus,ſi ea non immineret, peccatum eſt, & mortiferum quidem,ſi tale eſt illud, à quo propter timorem abſtinet: nec eum charitas compatitur;ſed ſeruilis ille quo timetur quidem malū pœnæ, ſed minus principaliter & minus quàm malum culpæ, & quo ad Deum accedimus, bonus eſt,& donum Dei; vt colligitur ex S. Thom. 2. 2.quęſt. 19.per totam,præſertim art.4.

43 Octauo infertur,non obſtare prædictis, quòd licet petere à deo tēporalia,iuxta illud prouerb. 30. *Tribue victui meo neceſſaria.* & quòd illud licet deſiderare,quod licet & petere,S. Aug.lib.de orando Deum,ad Probam.Et quòd iuxta doctrinam Dominicam Matth.6.& Luc.11.qua docuit nos petere panem noſtrum quotidianum.Et quòd petitio à Deo,actus eſt virtutis,& nō qualis qualis,ſed religionis,quæ eſt moralium ſuprema, iuxta S.Thom. 2. 2.quæſt.81. arti.6.& l. veluti.ff.de iuſtit.& iur. Infertur inquam,hæc non obſtare:quia aliud eſt obiectum vel materia actus virtutis, ſiue finis operationis de quo agunt prædicta; quod concedimus eſſe frequentiſſimè bonum temporale: aliud finis operarij & principalis,de

lis,de quo loquuntur. Vnde qui petit à Deo victum vel temporalia bona non debet facere illa finem orationis ſuæ principalem,ſed ipſum Deum, cui obſequitur orando vel volendo ad obſequendum ei, vel in gloriam eius; Quod vtinam omnes animaduertamus, licèt poſſit facere minus principalem,vt ſubtiliter declarat S. Bernard. ſerm. 40. ſuper Cant.

SVMMARIVM.

44 *FINIS principalis actus virtutis nequeunt eſſe Laus, honor, fama & gloria.*

44 *Intellectus illius Pauli,* Qui gloriatur,in domino glorietur,&c.

44 *Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur laureola doctoralis.*

44 *Bona honoraria eſſe bona fortunæ; ineptaque vt ſint finis principalis virtutis.*

45 *Poſſunt autem eſſe finis minus principalis.*

45 *Reſtitutio bonorum pecuniariorum excuſatur, ſi fieri non poteſt, abſque amiſſione honorariorum.*

45 *Brauia ad honorem incitantia licita.*

45 *Coronas honoris varias,pro variis geſtis Roma inſtituit.*

45 *Laureæ honoris literariæ tres, baccalaureatus, licentiatus, & doctoratus.*

46 *Honoraria bona quæ probant eſſe inepta pro fine actus virtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali.*

47 *Laus quid,& in quo ab honore differat.*

47 *Laus etiam ſine ſermone literis ſacris & canonis.*

47 *Laus non ſolum virtuti, ſed etiam alijs bonis debita.*

48 *Honor quid?*

48 *Fama quid? & aliter quàm à iuriſconſulto definita.*

49 *Gloria quid?*

49 *Reuerentia quid?*

50 *Honoraria bona. ſ. reuerentia, laus, fama, honor, & gloria conueniunt. Primò quòd nunquam aliud pro alio ponitur. Secundò quòd nullum eorum eſt virtus:& quòd bona externa fortunæ,excepta aliquando reuerentia:& quòd non ſunt propter ſe amanda. Tertiò,quòd omnia illa ſunt maiora quàm pecuniaria. Quartò quòd ſunt minor quàm vita & alia corporalia bona. 51.*

51 *Bona honoraria præcedunt pecuniaria.*

51 *Intellectus l. Si quidem. ff. quod met. cau.*

52 *Intellectus l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2.*

52 *Patrem magis tenetur diligere filius quàm filium.*

52 *Adulterij peccato cur maius homicidium.*

52 *Gloriam Romani gentiles cur vitæ præponebant.*
53 *Honore pro ſeruando moriendum vulgatum elogium, ſed error, niſi.*
53 *Gloria pro ſeruanda non obiiſſe Eleazarum, ſed pro virtute: quæ gloriam meretur.*
53 *Vitam honori & gloriæ, & virtutem virtuti præferendam.*

44 NOno infertur, quòd quinque illa bona honoraria, videlicet reuerentia, laus, honor, fama, & gloria humana, non poſſunt eſſe fines principales alicuius actus virtutis: & quòd quicunque ob ea principaliter facit aliquid, peccat: etiamſi illud, quod facit de ſe ſit maximè bonum.

Primò quidem per illud Matth. 6. *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* & paulo poſt: *Quomodo poteſtis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* per quod S. Aug. lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 14. ait, amorem gloriæ humanæ fidei Chriſtianæ obuiare, ad perditionem eius diſponendo.

Secundò per illud Pauli. 2. ad Corint. 10. *Qui gloriatur in Domino glorietur.* id eſt, qui appetit gloriam, non appetat humanam, ſed diuinam, quã cognoſcendo, & amando Deum, & ea quæ ab eo habet, accepta ferendo illi, in eiuſque gloriam referendo aſſequetur; vt in effectu ait S. Thom. ſuper eod. cap. 10. & colligitur ex eo quod ſubiungit, *Non enim qui ſe ipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.*

Tertio per illud S. Aug. lib. 5. cap. 13. de Ciuit. Dei. *Sanius videt qui laudis amorem vitium eſſe cognoſcit.*

Quartò, quòd per illud ait S. Bernar. in ſermonibus paruis fol. 18. laudem exteriorem hominum eſſe vanam, & interiorem conſcientiæ minime ſufficere: ideòque diuinam qua laudemur quærendam. Et per illud eiuſdem S. Bernar. ſerm. 3. ſuper Cant. col. 3. *ſunt qui ſcire volunt vt ſciantur: & turpis vanitas eſt.*

Quinto, quòd S. Thom. quolib. 3. art. 12. concludit, nõ quæri laureolã in cælo doctoralem, prædicanti bene ob gloriam. & Ariſt. Ethic. 4. ait nõ eſſe magnanimo curandum vt laudetur. & quidam ſapiens ad quendam philodoxum dixit, *ſumma laus eſt non ambire laudem.* & Saluſt. de Catone, *Quo minus quærebat gloriam, magis eum illa ſequebatur.*

Poſtremò per rationem quã fundat hæc omnia ille irrefragabilis ſyllogiſmus in ſecundo modo primæ figuræ, quem appellant Celarent, ſcilicet, Nullum temporale bonum fortunæ poteſt eſſe finis iuſtus principalis illius actus virtutis, vt ſupra num. 30. latè probatum eſt. At quodlibet horum quinque eſt bonum temporale fortunæ, vt ſuprà num. 5. probatum fuit. Ergo nullum illorum poteſt eſſe iuſtus finis principalis illius actus virtutis. Per quam eandem rationem ſyllogiſticam ſignificatur om-

hes prædictas authoritates, & alias eis ſimiles intelligendas eſſe de illis, qui finem principalem ſuorum actuum aliquod horum quinque faciũt; aut de illis qui hæc ea parte qua ſunt vana vel mala quærunt: quod quando contingat infra dicetur. Per quam intelligẽtiam reſponderi poteſt eis, quatenus ſequenti concluſione contraire videri poſſint.

45 Decimo infertur, quòd præfata quinque, ſcilicet reuerẽtia, laus, honor, fama, & gloria poſſunt eſſe fines minus principales actuum virtutum: & quòd qui eos agit, ob ea minus principaliter reſpecta, non peccat. Quod probatur primo per illud Matth. 5. ***Luceat lux veſtra coram hominibus***, & illud, *Sint lucernæ ardentes in manibus veſtris*. Luc. 12.

Secundo per illud Pauli 2. ad Corinnth. 1. relatum in cap. inter verba. 11. quæſt. 3. *Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. Et ne dicas eos agere de laude diuina, pondera, quòd loquuntur de laude conſciẽtiæ propriæ, quæ eſt creatura.

Tertio quòd id efficaciter probatur, eo quòd bona pecuniaria licitè poſſunt peti à Deo, & appeti, & pro fine minus principali poni, vt ſuprà nu. 41. probatum eſt. At bona honoraria qualia ſunt illa quinque maiora ſunt, quàm pecuniaria, iuxta illud Prouerb. 21. ***melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ***. & illud Eccleſ. 41. ***Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit illud, quàm mille theſauri magni pretioſi***. & illud Ariſtot. 4. Ethic. ***Honor eſt maximum bonorum***. receptum à S. Thom. in multis locis, præſertim. 2. ſec. quæſt. 119. articu. 1. ad 2. cui conſonat l. in pecudum §. fin. ff. de vſur. & glo. penu. cap. ſuam. de pœn. & glo. extraua. ad conditorem. Io. xxij. verſ. Hono. de verb. ſigni. quod adeò quidem eſt verum, vt excuſetur quis à reſtituendo bona pecuniaria, quandiu nequit ea reſtituere ſaluis honorarijs; vt probat Caie. tom. 1. opuſculo. opuſcu. 14. quem nos ſequimur in Manuali, cap. 16. num. 44. Cum igitur omnium conſenſu, liceat deſiderare bona pecuniaria, & pro fine minus principali ponere, à fortiori licebit deſiderare, & pro tali fine ponere honoraria, argu. cap. cum in cunctis. de elect. & authen. multo magis. C. de ſacroſ. eccle.

Quarto, quòd brauijs & coronis propoſitis olim ſapientes procurarũt incitare homines ad honorem & gloriam quærendam. Athenienſes cũ oliuarum corona Periclem illuſtraſſent, polliciti fuerunt eundem honorem eis, qui ſimiles illi euaderent, auctore Valerio Max. lib. 2. cap. Areopagi. & Plinius teſtatur Populum Roma. cuius legibus totus fermè Chriſtianus orbis vtitur, varias coronas pro varijs geſtis inſtituiſſe: nempe, ciuicas, vallares, murales, roſtrales, &c. quin & Chriſtiani paſſim, etiam Pont. Max. auctore, varias in varijs regnis inſtituerunt academias, & honores Mineruales; vt laureas primas, quas baccalaureatus; & ſecundas, quas licentiatus; & tertias, quas doctoratus vocant, vt ad ſtudioſitatem & litterarum ſtudia, magis, ac magis accedantur ſcholaſtici. quod vtique non permittere

mitteretur; niſi licitè illa poſſent eſſe fines minus principales actuum virtutis ſtudioſitatis,& aliarum.

46 Vndecimo infertur, quòd vt omnia quæ allegari poſſunt ad probandum nil horum quinque debere appeti,nec ob aliquod horum fieri;ſunt intelligenda de illis,quando pro fine principali ponuntur;vel quãdo ſunt vana, vel mala, vt diximus in fine corollarij 8. ita omnia quæ adduci poſſunt ad probandum quòd illa poſſunt appeti, & ob ea fieri aliquid, ſunt intelligenda de illis, quando non ſunt vana, neque mala, & pro fine minus principali ponuntur. Per quam reſolutionem, quam plurima ſubobſcura clareſcunt.

47 Duodecimo infertur, dicendum eſſe, quid ſunt & in quibus differant quinque præfata bona, ſcilicet reuerentia, laus, honor, fama, & gloria. Et laus quidem definitur eſſe ſermo elucidans magnitudinem virtutis. ſecũdum Ariſt. 1.& 2. Rhetor. cui definitioni,licèt ab omnibus probetur,addenda eſt particula; quatenus eſt ad aliquem finem ordinata: quia vt S. Thom. aſſerit in 2.2.quæſt.103.art.1 ad 3. & D. Anton.3.par.tit.5. capit. 10.§.1. ſub finem. laus ab honore differt;eo quòd hic eſt teſtimonium abſolutum alicuius excellentiæ, verbis, vel alio ſigno exteriori exhibitum: illa verò teſtimonium relatiuum alicuius excellentiæ, referẽs eam in alium finem verbis tantum exhibitum. Vnde Ariſtot. 1.Ethic.dixit,optimorum non eſſe laudem, ſed aliquid maius ea: quia optimum non refertur in aliud. Per quod vbi ſupra dixit S. Thom. Deo ſecundum illam eius ineffabilem eſſentiam, non conuenire laudem, ſed ſummam latriæ reuerentiam,& honoré: quia eſt maior omni laude, Eccleſ. 43. ſecundum verò effectus eius,qui in vtilitatem noſtram ordinantur,ſic,iuxta illud Eſai.63. *Miſerationum Domini recordabor,laudem Domini ſuper omnibus quæ reddidit nobis Dominus*. & clemen.ſi dominum in ſanctis eius laudare iubemur, de reliq. & veneratio. ſanctorum. qua de differentia pulchrè dixit quidam

Eſt honor in portu,cum puppis ab æquore venit.
Laudibus inceptum contineatur opus.

Addendum item ſecundo, quòd ſacræ litteræ, ſacrique canones per verbum laus, non ſolum intelligunt illam exteriorem, quæ verbis fit, cui ſoli definitio præfata conuenit,ſed etiam & magis interiorem,qua Deum Angeli laudant;iuxta illud, *Laudate Deum omnes Angeli eius*. Pſal. 148. qua creditur Zacharias mutus laudaſſe, Luc. 2. & multi audientes Apoſtolum ad Coloſ.3.& cap.1.92.diſtin.cantant & pſallunt in cordibus ſuis Domino.

Addendum tertio, quòd per illud verbum, virtutis, in definitione poſitum, intelligendum eſt omne bonum etiam ſi non ſit morale: quia ſunt ingenium, iudicium, memoria, eruditio, ars, vires, agilitas, & alia multa, quæ iure laudantur.

48 Honor autem definitur, vt prædictum eſt, exhibitio reuerentiæ in teſtimonium alicuius excellentiæ. cui per proximè dicta videntur addenda illa verba, ſine eius in alium finem relatione.

Fama vero definitur à Caliſtr. in l. cognitionis. §. exiſtimatio. ff. de varijs, & extraor. cog. eſſe dignitatis illæſæ ſtatus, legibus ac moribus cõprobatus: cui licèt etiam nemo aduertat addendum eſt, illam quidem aptã eſſe propoſito Caliſtrati, non tamen noſtro. Tum quia ſecundum illam, non eſſet fama, niſi de virtute: cum tamen in noſtro propoſito, ſit de ingenio, & alijs; de quibus diximus eſſe etiam laudem: vnde Geneſeos 6. Gigantes appellantur viri potentes & famoſi. Tum quia iuxta illam definitionem, nullus infamis haberet famam; cum tamen multi, qui vno reſpectu ſunt infames, altero habeant famam ingentem, vt Alexander Magnus, Iulius Cæſar, & alij multi. Quare fama ad propoſitum noſtrum definiri poteſt, eſſe atteſtatio popularis de re aliqua, argum. cap. non ſunt audiẽdi. 11. quæſt. 3. & cap. qualiter & quando. in 2. de accuſatio. cum gloſ. & citatis ab ea.

49 Gloria verò eſt clara cum laude notitia, ſecundum S. Ambr. in cap. 1. ad Roma. quem ſequitur S. Thom. 1. 2. quęſt. 2. art. 2. & melius 2. 2. quęſt. 103. art. 1. ad 3. & melius 2. 2. quęſt. 132. art. 4. & lib. 3. contra Gentiles. cui etiam addendum, quòd verbum, laude, in ea poſitum nõ debet ita ſtricte intelligi, ac ſupra definitum eſt: fieri enim poteſt, vt alicui contingat gloria ſine laude verbi, per honorem facti, vt ſatis contigit Mardochęo Heſter 6.

Reuerentia definitur à Thoma Vualdenſi, in lib. de ſacramentalibus. cap. 118. art. 6. animi reputatio, qua quis bonitatem alterius magnificit. vbi pulchre ait hęc quattuor, revereri, honorare, laudare, & glorificare, ita ſeſe habere, vt poſterius priori aliquid adijciat. Reuereri enim eſt animo magnificare. Honorare verò, id aliquo ſigno exteriori ſignificare. Laudare verò, id verbis facere. Glorificare autem, longè lateque id expandere.

50 Decimotertio infertur etiam dicendum, in quibus quinque ſupradicta conueniant, & quidem primo conueniunt, quòd licèt ſtrictè ſumpta, ita vt dictum eſt, differant; conueniunt tamen in eo, quòd frequenter aſſumuntur latius, aliud pro alio: nam gloria nonnumquam comprehendit omne teſtimonium approbatorium, & vnius, iuxta illud Pauli 2. ad Corinth. 1. *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* relatum in dicto cap. inter verba. 11. quęſt. 3 ad idem Hierem. 9. & cap. gloria epiſcopi. 12. quęſt. 2. cap. ſacerdos. ſub fin. 1. quęſt. 3. & trad. S. Thom. 2. 2. quęſt. 132. arti. 1. Honor item comprehendit laudem, vt docet S. Thom. 2. 2. quęſt. 103. art. 1. ad 3. Laus item honorem, vt in definitione ſupradicta, & declarat S. Tho. in 4. diſt. 15. art. 3. quęſt. 2. declarans quoddam D. Ambroſij dictum.

Secundo conueniunt, quòd nihil eorum eſt virtus, nec moralis nec intelle-

intellectualis: quia vt poſt S. Thom. 1.2.quęſt.71.artic.1.in prçludio 4. num. 11. Manualis Confeſsar. declaramus. Virtus eſt habitus & qualitas mentis habentis eam. & nullum horum eſt talis: quodlibet enim eorum eſt extra mentem eius cuius eſt; vt palam patet, & probat Boetius lib. ſecundo de conſolatione, & S. Thom. 1.2. quęſt. 2. art. 3. & ita ſunt bona externa, & fortunę, excepta ſola reuerentia, qua quis conſiderans ſuam paruitatem, humilitatem, & vtilitatem, inſufficientiam, & in omne peccatum propenſionem, reueretur ſe ipſum quatenus eſt à Deo multis donis naturalibus, & gratuitis donatus; ſubijciens omnia ſua, quatenus ſunt ſua, omnibus, quę à Deo habet, quatenus ſunt eius.

Ex quo infertur, quòd non ſunt propter ſe tantùm amabilia, vt ſupra dictum eſt num. 9. nec conſequenter poſſunt eſſe fines iuſti principales aliquorum bonorum actuum per prędicta num. 30. ſuntque inferiora bona virtutibus omnibus, quas in dicto num. 5. diximus eſſe amabiles etiã propter ſe tantùm.

51 Tertiò conueniunt in eo, quòd omnia illa ſunt maiora bona quàm pecuniaria, vt infrà probabitur.

Quarto cõueniunt in eo, ꝙ ſunt minora vita, ſalute, & alijs bonis corporalibus: horũ.n.dñs ſolus Deus eſt, Deute. 32. *Ego occidã, & ego viuere faciã*. & Sap. 16. *Tu es Domine qui vitæ ac mortis poteſtatẽ habes*. & quàmuis eius diuina Maieſtas huius dominij partem communem fecerit Reipub. cap. ille gladius. 23. queſt. 4. non tamen particularibus cap. ſi non licet. 23. queſt. 5. qui tamen ſunt domini præfatarum quinque rerum, vt latè monſtramus in 6. concl. dictæ repet. cap. inter verba.

Nec obſtat, l. iſti quidem ff. de eo quod met. cauſ. ibi, *Viris bonis ſtupri metus maior quàm mortis eſſe debet*. per quam quidam aiunt infamiam eſſe morte peiorẽ: quod tamen illa non probat: ſed aliud longe diuerſum, ſcilicet mortem præponendam ſtupro. quod Odoffredus ſentiens, ait, ibi probari animam eſſe anteponẽdam vitæ corporali: cui conſentit ibi Alb. aiens per eam probari moriendum eſſe potius, quàm peccare mortaliter.

52 Nec etiam obſtat l. codicillis. §. matre. ff. de legat. 2. per quam aliqui dicunt probari, peius eſſe marito, vxoris adulterium, quàm mors: quia reſponderi poteſt primò, quòd illa eius verba, *Filium noſtrum occidit, & alia peiora fecit*. quæ in hoc inducuntur, verificari poſſunt, vt ibi annotauit Iacob. de Aren. in occiſione patris. Peior enim videri debet viro bono patris occiſio, quàm filij: quoniam & ſi multa inclinãt quem ad magis amandum filium quàm patrem, plus tamen tenetur amare patrem, qui fuit principium cauſæ, & fons eius, quam, filium cuius ipſe cauſa eſt; vt rectè probat S. Thom. 2. 2. quęſt. 26. art. 5.

Secundò reſponderi poteſt, quòd præfatus §. matre. non loquitur de morte propria, ſed de morte filij: & ita vt maximum ſolum probaret, marito peius eſſe adulterium vxoris, quàm mortem filij. quod nil contra

dicta concludit. Quanquàm nolumus negare, maius peccatum eſſe occidere filium alicuius, quàm cum vxore eius adulterari: quoniam hoc eſt contra 3. præceptum 2. tabulæ Decalogi: illud verò contra 2. et per hoc perimitur vita iam habita; per illud autem impeditur habenda, vt S. Thom. declarat, 2. 2. queſt. 122. art. 3.

Tertiò nouè ſed verè ad illas ambas leges reſponderi poteſt Paulum, & Sceuolam earum auctores fuiſſe Romanos gentiles, quos pro ſummo bono gloriam, & famam duxiſſe D. Aug. teſtatur lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 12. his verbis, *Romani gloriam ardentiſſimè dilexerunt, propter eam viuere voluerunt, pro ea mori non dubitarunt.* ob quod Tullium grauiſſimè reprehendit; & ita eorum hac in re ſententia, tanquam Chriſtianæ legi contraria repellenda eſt cap. contraria. de conſecr. diſt. 5.

53 Tertio non obſtat illud vulgatum elogium, *Pro honore moriendum.* quia id eſt vulgatum erratum, ſi vt ſonat intelligatur: nam etiam Ethnicus Ariſto. 3. Ethi. dixit, non eſſe veram, ſed falſam fortitudinem eam, qua quis pro pudore, vel honore moritur: & ita vt aliqua ex parte verum ſit verba illa pro honore, accipienda ſunt, pro eo quod honorē meretur, nēpe pro virtute, ſiue theologa; putà fide, ſpe, vel charitate; ſiue morali, putà iuſtitia, & veritate, fortitudine, & conſtantia, temperantia, & caſtitate; & alijs.

Quarto non obſtat illud quod de Eleazaro, 2. Machab. dicitur, quòd glorioſiſſimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens voluntariè præibat ad ſupplicium. Non enim ille pro gloria humana mortem ſuſtinuit; ſed pro lege diuina obſeruanda: & ita pro virtute religionis, quę gloriam merebatur. Quàre magnopere perſuadere ſibi omnes debent, nobiles pręſertim, & milites, qui magis in hac re peccant; ne tanti faciant laudem, honorem, famam & gloriam, vt pro eis, vel pro vitanda ignominia vitam corpoream, vel ſpiritualem prodigant: uitam autem animę, virtuteſque ipſius tam morales, quàm theologas tanti ęſtiment, vt eo ſint ſemper animo, quòd malint vita, membriſque corporeis destitui dilacerarique quàm eas deſerere: ſintque parati ad fortiſſimè pugnādum, repugnandumque vſque ad mortem, pro fide Regi, Reipublicęq; pręſtita, ſeruanda pro legum diuinarum, & humanarum obſeruantia; per quam ſummus honor acquiritur in hac vita caduca, & gloria ſempiterna in illa ſtabili patria. Amen.

SVMMARIVM.

54 HONORARIORVM *bonorum, quæ ſunt quinque, appetitus vel contemptus ſuapte natura, neque bonus, neque malus.*

54 *Bona quæ quis facit noſſe & velle ab aliis probari licet.*

55 *Honorariorum bonorum appetitus vel contemptus fit bonus ex bono fine,*

qui triplex ponitur à S.Tho. cui adduntur alij tres. & 56.

56 *Honor exhibetur & recipitur iuſtè cum debetur, & ſponte datur.*

57 *Bonorum honorariorum, quæ quinque ſunt, appetitus & cõtemptus ſit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter.*

58 *Honorariorum bonorum appetitus, non referens ea in aliud eſt malus.*

58 *Actus omnis fine bono apto carens, malus, etiam ſi malo quoque careat.*

58 *Otioſum omne deliberatum, quale eſt quod fine caret, malum. & ideò nullus actus in indiuiduo indifferens.*

59 *Honorariorum bonorum appetitus inordinatus vt plurimum veniale peccatum, ſed quinque caſibus mortale. Quòd ipſum dicendum de contẽptu eorum. num. 60. et etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorum vtilium. et de conplacentia, & diſplicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quàm aliorum vtilium. num. 61.*

54 QVinto conueniunt in eo, quòd appetitus vel contemptus horum quinque ſuapte natura, neque eſt bonus, neque vitioſus. Tum quia non eſt peccatum, vt ait S. Thom. quolib. 10. art. 13. & 2.2. quęſtio. 132. art. 1. quòd aliquis bonum ſuum cognoſcat & probet: dicitur enim 1. ad Corinthios. 2. *Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus; ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt; vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis.* Similiter etiam non eſt peccatum, quòd aliquis velit bona opera ſua ab alijs approbari: dicitur enim Matth. 5. *Luceat lux veſtra coram hominibus*: Perſius item aiebat.

Non ego cum ſcribo, ſi fortè quid aptius exit,
Laudari metuam; nec enim mihi cornea fibra eſt.

Tum quia bonitas vel malitia naturalis actus ex obiecto, ſiue ex proportione obiecti ad actum ſumitur, vt probat S. Thom. 1.2. quęſt. 18. art. 1. maxime ad 1. At obiectum eiuſmodi appetitus, ſiue proportio obiecti ad illum, nil mali, nec contrarium rationi de ſe continet. Vnde S. Tho. quolib. 12. art. 13. concludit neque appetitum, neque contemptum famę eſſe de ſe bonum, vel malum: idemque concludit de appetitu glorię in dicta q. 132. art. 1.

55 Decimoquarto infertur ex proxime dictis, quòd pręfatorum quinque bonorum appetitus aſſumit rationem boni ex fine bono & apto. Ille autem, vt S.Thom. ait vbi ſupra eſt triplex, primus cum appetuntur ad gloriam Dei. Secundus cum appetuntur ad vtilitatem ſpiritualem proximi, vt bono exemplo proficiat. Tertius cum appetuntur ad vtilitatem proprię animę, vt in bonis quę in ſe cognoſcit ex teſtimonio laudis alienę ſtudeat perſeuerare ac creſcere: nam ſi vtilitàs animę proximi pro fine deſiderij laudis poſita efficit illud bonum, à fortiori vtilitas animę proprię: cũ magis quis teneatur diligere ſe, quàm proximum, cap. ſi non licet. 23. q. 5. l. pręſes. C. de ſeruit.

Quibus addo quartum finem quotidianum, cum appetuntur ob vtilitatem exteriorem propriam vel aliorum. quod paſſim inuenias in eis, qui cupiunt laudari, honorari, & glorificari de bonis ſuis, genere, habitudine, conditione, & id genus alijs, tamquam medium adipiſcendi coniuges, vel alia munera, & officia ſibi conuenientia: in eis item qui cupiunt laudari de dulci cantu, ſana doctrina, & dexteritate legendi, ſcribendi, prælegendi, patrocinandi, & gubernandi arte, vt ſtipendia mereantur condigna. In eis item, qui præfata cupiunt vt filijs, cognatis, famulis, & alijs neceſſarijs ſuis aliqua bona vtilia eorũ contemplatione eueniant; qui non videntur peccare, ſed bene agere. Quod tamen intelligendum eſt, cùm vtilitas præfata temporalis actu, vel virtute refertur in Dei amorem, vel obſequium, aut in vitam honeſtam ſuam, vel aliorum bonorum maiorum bona temporalia minora, per ſupradicta, nu. 30. & ea quæ ſcribit S. Tho. in 2. lib. ſent. diſt. 38. art. 1. ſub finem. & art. 2. in 3. arg.

Addo & quintum finem, quando appetuntur eo quòd ſunt debita, vt eruditè dixit Caiet. 2. 2. quæſt. 131. art. 1. quod procedit etiam ſi non referantur in alium finem: nam ſicut licet dare & accipere pecuniam debitam, eo quòd ſit debita, quod eſt iuſtitię virtutis actus; ita etiam licebit dare & accipere laudem & honorem debitum: cum pari ratione id ſit actus iuſtitię, iuxta illud Roma. 13. *Reddite omnibus debita; cui tributum tributum; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.*

Addo ſextum finem; cum ea deſiderantur, vel recipiuntur non tamquam debita, ſed tamquam dona gratioſe oblata per alium ex amicitia, charitate, magnanimitate, vel humilitate: vt cum quis minor altero, recipit ab eo honorem debito maiorem: quod paſſim fit; & probatur eſſe bonum à S. Tho. poſt Senec. 2. 2. q. 106. art. 1.

56 Decimoquinto infertur, quòd appetitus, & contemptus horum vitiatur, redditurque malus. Primo quidem, ex fine malo: quia, vt prędictum eſt num. 30. ſine vlla exceptione vera eſt illa regula topica. *Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt*. Secundò, cum illa ſunt vana: ſunt autem vana ex mente S. Thom. 2. 2. q. 131. art. 1. & queſt. 132. art. 1. & de malo. quæſt. 9. & Abulenſis ſuper Matthæ. cap. 6. quæſt. 3. vbi etiam Maior. S. Anton. 2. part. tit. 3. cap. 5. §. 1. & Caiet. in prædictis duobus articulis. Primum ex parte materiæ ex qua illa deſiderantur, eo quòd eſt illis indigna; puta, quia eſt nulla; eò quòd verè non eſt illa excellentia, ex qua deſiderantur, vel eſt mala, malitia culpæ, iuxta illud, *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Pſal. 51. qui gloriantur cum malè fecerint. cap. quàm graue. de exceſſ. prælat. aut ita vilis, quæ nil horum, aut non tantũ, quantum ex ea deſideratur merentur. Deinde ex parte eius à quo quæruntur; putà cùm deſiderantur ab homine, pro certiori & maiori teſtimonio, quàm ipſe de illa date poſſit. Poſtremò ex parte eius qui ea deſiderat; putà, quia ea in debitum finem nec actu nec virtute referat: quàmuis

enim Abulenſis vbi ſupra addat quartum modum, & S. Thom. alibi poſſit videri addere alium; omnes tamen reducuntur ad prædictos tres, vt monſtrauimus in præfata repet. cap. inter verba, conc. 5.

57 Decimoſexto ex his infertur, omnem appetitum horum quinque adeo abſolutum, vt neque actu ſeu actualiter, neque virtute, ſeu virtualiter ea in alium debitum finem referat, eſſe malum, ſaltem veniale. Tum quia nil horum eſt propter ſe tantum amabile; neque conſequenter poteſt eſſe finis & medius, vt prædictum eſt nume. 5. Tum quia omnis actus humanus hoc eſt deliberatus carens fine bono, malus eſt; etiam ſi fine malo careat; eo quòd eſt actus ocioſus; & omnis actus ocioſus etiam verbalis tantum eſt malus iuxta illud Matthæi 12. *De omni verbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem*. Et eo quòd ea quæ homo agit, vt homo, id eſt deliberate, debet agere propter aliquem finem aptum: alioqui vanè agit; & omnis vanitas eſt peccatum, iuxta illud Pſal. 4. *Ut quid diligitis vanitatem? &* illud Pſalm. 118. *Auerte oculos meos, ne videant*
58 *vanitatem*. Tum quia appetitus pecuniæ abſolutus in nullum finem relatus, eſt malus, & inordinatus, vt colligitur ex S. Thom. 2. 2. quęſt. 118. art. 1. & 2. At eadem ratio eſt de his quinque quoad hoc, per prædicta. Tum quia ea ratione vterque Thom. 1. 2. quęſt. 18. art. 8. concludit nullum actũ deliberatum in indiuiduo eſſe indifferentem, ſed bonum, vel malũ: quia ſi caret fine bono, licèt careat etiam malo, eſt malus: nam debet ob aliquem finem fieri: alioqui eſt otioſus, & conſequenter malus. Tum quia gloria in nullum alium finem ordinata dicitur inanis & vana; & appetitus glorię vanæ peccatum eſt, vt probat S. Thom. in prædicta quęſt. 132. articu. 1. & eadem ratio militat in alijs quattuor, per prędicta.

59 Decimoſeptimo infertur, quòd appetitus & deſiderium horum quinque licèt etiam quando eſt malus, vt plurimum veniale tantum ſit peccatũ; mortale tamen eſt in quinque caſibus. Primo cum appetũtur de malo culpæ mortali, vt exprimit Caiet. 2. 2. quęſt. 131. art. 1. addit. 1. licèt id ibi non exprimat Aquinas. & ante Caietanum expreſſit S. Anton. 2. par. tit. 4. cap. 1. §. 1. per illud Pſal. 51. *Quid gloriaris in malitia?* quod licèt primo aſpectu non concludat, cum gloria quærens de malitia veniali, non peccet mortaliter; ſatis tamen concludit conſideranti, quòd mens Prophetæ fuerit dicere eiuſmodi eſſe malitiæ; gloriari de aliqua malitia; cuiuſmodi eſt illa; & gloriari de malitia veniali, eſſe veniale; & gloriari de mortali, mortale, facit cap. quàm ſit graue crimen in clericis, cum malefecerint gloriari. de exceſſ. prælat. Secundo, cum appetuntur in mortalem irreuerentiam Dei, vt Cyrus, de quo Ezechiel 20. *Eleuatum eſt cor eius, & dixit Deus, Ego ſum*. Tertio, cum aliquod horum plus quàm Deus amatur, iuxta illud Ioan. 12. *Dilexerunt magis gloriam hominum quàm gloriam Dei*. Quarto, cum in aliquo eorum ponitur vltimus finis, vt multos olim Romanos poſuiſſe ſupra ex Auguſt. probauimus. Quando autem in aliqua

re crea-

re creata conſtituitur vltimus finis, ſupra num. 21. prædiximus: addentes ratos eſſe Chriſtianos qui id faciant. Quinto cum aliquid horum præponitur obſeruantiæ legis ad mortale obligantis. quod plus ſatis vſitari conſtat ex eo quòd paſſim videas viros, & etiam mulieres eo animo, vt malint peierare, vindictam de lædente, vel iniurio ſumere, ſimoniam ſaltem clam admittere, ſubditos opprimere, violare iuſtitiam, laudare peccatores, præſertim Principes in deſiderijs animarum ſuarum; quàm gloriam, honorem, famam, dignitatem, vel principem locum perdere. Hos quinque caſus, in quibus appetitum horum quinque diximus eſſe mortiferum in dicta repet. cap inter verba conc. 5. ad duos contraximus: nunc autem videntur contrahendi ad tres. Primus cum appetuntur ex malo mortifero. Secundus, cum in eo finis vltimus conſtituitur, vel ob id frangitur lex ad mortale obligans. Tertius cum ad mortale aliquod malum referuntur.

60 Decimooctauo, quòd eadem quæ dicta ſunt de appetitu horum quinque, dicenda ſunt de illorum contemptu; nempe quòd ille de ſe neque bonus, neque malus eſt; quòdque bonus fieri poteſt præſtituto ei vno ex ſex finibus, quibus appetitum eorum diximus rectum fieri; quòdque eſt malus ſi nullo fine bono circundetur: etiam ſi nullo fine malo denigretur: quòdque poteſt fieri malum ex parte materiæ; vt fit, cum quis laudẽ ex virtute, & gratia Dei prouenientem contemnit. Et ex parte modi, vt cum quis minoris quàm par eſt, teſtimonium diuinum vel humanum de ſuis bonis habeat. Et ex parte contemnentis; vt cum quis ea in aliquem malum & inordinatum finem contemnit: quòdque aliquando poteſt eſſe malus mortifere; vt eſt cum quis laudem de gratia Dei manantem deſpicit, aut in illo contemptu, finem vltimum, vt quidam philoſophi fecerunt, conſtituit, ſeu ob eum aliquam legem, ſub mortali pœna obligantẽ infringere ſtatuit: aut tertio, cum in mortiferum finem eum refert.

61 Decimo nono, quòd idem eſt dicendum de auro, & argento & alijs bonis pecunia æſtimabilibus, & de eorum appetitu & contemptu, quod diximus de prædictis quinque bonis honorabilibus; videlicet, quòd deſideriũ, vel contemptus eorũ de ſe in genere, neque malus eſt, neque bonus: quòdque fieri poteſt bonus per vnũ ex ſex finibus prædictis: quòdq; ſi nullo illorum circundetur, erit malus, licèt nullo malo circundetur; quòdque erit malus, & mortiferus tribus caſibus præfatis.

Vigeſimo quòd eadem quæ diximus de appetitu & contemptu, eadem ratione dicenda ſunt de amore & actu ea quęrendi & refutandi, & de quæſitorum complacentia, & diſplicentia. Quibus eſt conſequens, quanta nos cura eſſe oporteat, vt cùm hæc vel illa deſideramus, amamus, quærimus, odimus, aut refutamus, & in eis quæſitis complacemus; ipſum Deum, beatitudinem, vel honeſtam, ſiue virtuoſam vitam pro fine præſtituamus: ſimul doleamus, quòd toties eiuſmodi actus, ob finis debiti de-

fectum

fectum vanè conceperimus, & egerimus: Conſequitur item alio delectu quàm hactenus à me audito, debere vti concionatores, in carpẽdo præfatorum appetitu, & laudando eorumdem contemptu: ne ſcilicet, omnem horum quinque appetitum abſolutè vituperent, neque eorum contemptum laudent.

SVMMARIVM.

62 HONORARIA *bona, quæ ſunt quinque, tum demum pro fine minus principali rectè poni; cùm referuntur in alium aptum: aliàs, non cũ pulchra declaratione.*

63 *Laudis, gloriæ, vel honoris de excellentia, qua quis caret, appetitus non eſt mortalis contra Abulen.*

63 *Iuſtitiæ non contrait, volens quod ſuum non eſt, ſi non eſt alienum.*

64 *Laudem vel gloriam ob humanam facere principaliter quod inſtitutum eſt principaliter ad gloriam Dei, non eſt mortale, contra Ang.*

64 *Doctoratum in Theologia ſine mortali poteſt aſſumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo.*

64 *Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob pretium vel aliàs differunt.*

65 *Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requiſitione.*

66 *Laudis, & gloriæ bene & malè appetitæ quinque exempla quotidiana.*

67 *Actus ex ſe bonus, ne fiat malus, ob præſtitutionem honoris & aliorum bonorum vtilium pro fine exigi.*

62 Vigeſimoprimo infertur, id quod hactenus nũquam fuimus auſi aſſerere: nempe non licere appetere, neque pro fine etiam minus principali ponere iſta quinque; niſi referendo illa actu, vel virtute in alium finem bonum, & aptum; neque eadem, immo maiori ratione, alia bona pecuniaria. Hoc ipſum eſſe dicendum de contemptu eorundem, ac conſequenter non ſolùm eſſe peccatum ſaltem veniale, inſeruire Deo, Papæ, Regi, vel alijs prælatis & magnatibus, principaliter propter bona pecuniaria, vel honoraria; ſed etiam inſeruire principaliter propter Deum ipſum, vel beatitudinem, vel alium debitum finem; & minus principaliter propter bona honoraria vel pecuniaria; niſi ea rurſus actu, vel virtute in aliquem finem bonum, & aptum reflectãtur. Non oportet autem, mea ſententia, vt finis in quem hæc reflectuntur ſit adeo altus, ac eſt is quem requirit actus principalis, qui propter altiorem finem fit. Exemplum de illo qui amat vel colit Deum principaliter propter ipſum, & minus principaliter vt cõcedat ei victum, vel aliquid aliud temporale optatum, ad iuſtè, honeſtè vel temperatè viuendum: is enim benè facit, licèt illum victum, ſiue bonum, minus principaliter intentum, nõ

referat

referat in ipſum Deum, qui eſt finis actus principalis amandi eum infinitè maior, quàm vita honeſta, ſtudioſa, iuſta, vel temperata, in quam refert illum victum, vel bonum optatum minus principaliter intentum.

63 Vigeſimoſecundò, quòd non eſt vera illa dura opinio Abulenſis ſuper Matth. cap. 6. quæſt. 3. quòd omnis appetitus laudis, honoris, aut gloriæ humanæ de re falſa, puta de excellentia, quæ non habetur, eſt peccatum mortale. Tum quia S. Thom. 2.2. quæſt. 131. arti. 2. quem ipſe profe citat, non ait illud de omni appetitu vanæ gloriæ de omni re falſa, ſed de falſa in irreuerentiam Dei redundante. Tum quia non obſtat eius ratio, ſcilicet quòd omnis iniuſtitia eſt peccatum mortale, vt ait S. Thom. receptus 2.2. quæſt. 58. art. 4. & quòd contra iuſtitiam eſt, appetere id quod ſuum non eſt: quoniam illud procedit quando appetitur id, quod non ſolum non eſt ſuum, ſed eſt alienum: nemo enim dicit eſſe peccatum mortale appetere diuitias, quæ non ſunt ſuæ, modò nō ſint alienæ; nec velit eas cum præiudicio alterius. Et ita non erit mortale, appetere laudem & gloriam ob aliquam excellentiam, quam quis non habeat, modò illa ſine vllo rei publicæ, vel priuatæ, præiudicio appetantur; vt ſi quis laudari cupiat, de caſtitate, fortitudine, viribus, & ingenio quod non habet, ita tamē vt nulli ex eo præiudicium eueniat.

64 Vigeſimotertio infertur, quòd non videtur etiam vera illa opinio Ang. in ſumma, verb. vanagloria, quæ habet eſſe peccatum mortale prædicare, miſſare, ſacramenta miniſtrare, & alia eiuſmodi quæ principaliter in gloriam Dei ſunt inſtituta facere principaliter in gloriam & laudem propriam. Tum quia is caſus non eſt de quinque ſuperius expreſſis, in quibus ſolis authores docent appeti gloriam eſſe mortale. Tum quia nulla efficaci ratione probatur. Tum quia Sylu. in eodem verb. vanagloria, dixit quòd eam opinionem conſequeretur, dici poſſe, væ væ, toti ſtatui eccleſiaſtico: Et ita non ſolum Syluest. ſed etiam is qui adiecit poſtillas ipſi Angelo contrarium tenent.

Pro Angelo tamen facit primò illud S. Auguſt. lib. 1. de doct. Chriſtia. *Diuina ſcriptura principaliter ordinatur ad honorem Dei, in quo Deus contemnitur; ſi principaliter ad alterius honorē ordinetur*. Secūdò pro eo qđ D. Ant. 2. par. tit. 3. c. 6. §. 4. determinat, quòd aſſumēs gradum magiſterij, aut doctoratus ad gloriam ſuam principaliter peccat mortaliter. Tertiò, quòd videtur ſimonia, facere eiuſmodi opera ſpiritualia, ob aliqua horum quinque principaliter, vt aſſerere videtur Adrianus, quolib. 2. à littera H. vſque ad S.

Ad horum tamen primum reſpondet poſtilla prædicta, quòd verbum principaliter, quo vtitur S. Auguſtinus, ſoluit quæſtionem, intelligendo, per illud, ponere vltimum finem in gloria: quæ tamen reſpōſio diſplicet. Tum quia intentio S. Auguſtini eſt, ponere differentiam inter ſacram ſcripturam, & alias res, quæ ſecundum hanc expoſitionem non inuenitur:

quoniam

quoniam etiam vtendo alijs ab ſcriptura ſacra in gloriam humanam, ponendo finem vltimum in illis, eſſet peccatum mortale, vt prædictum eſt num. 21. & ſeq. Quare reſpondendum eſt quòd D. Auguſt. per lŷ contemnitur, non intelligit contemptum expreſſum, nec talem tacitum, qui ad cōſtituendum peccatum mortale ſufficiat; ſed ad veniale tantùm; longè tamen grauius quàm id quod reſultaret ex eo quòd alijs vteretur ad eundem gloriæ finem. Ad ſecundum reſpondeo, negando illud dictum D. Anton. procedere in eo, qui eſt dignus illo gradu quod antea Sylu. verb. Doctor. queſt. 4. negauit. Ad tertium reſpondeo illud eſſe verum de illo qui exercet ſpiritualia, pro gloria, tanquam pro pretio illorum: nos autē loquimur de illo qui exercet illa ad gloriam, vt eam aſſequatur; ſed non tanquam pretium eorum: vt quando fiunt ad preces & gratias, quæ non ſonent pretium: quàmuis plurimum certè cauendum exiſtimo ab huiuſmodi peccato, quod ſaltem valde graue veniale eſſe negari nequit.

65 Vigeſimoquarto infertur, emolliendum eſſe illud D. Gregorij, ſatis durum & terribile in homilia ſuper parabolam de decem virginibus, Matt. 25. ſcilicet, *Cauendum ne per hoc quod rectum geritur, fauor, aut gratia humana quæratur, & appetitus laudis ſurrepat, eoq́ à mercede vacuetur.* id enim crudè acceptum, cogeret omnia ferè humana bona opera damnare: quotus enim quiſque eſt; cui, vt Cicero ſentit, res præclaras agenti aliquis laudis appetitus non ſurrepat? Intelligamus ergo illud eſſe verum iuxta prædicta de requiſitione, ſiue appetitu inordinato, quo principaliter requiritur laus de bono quod geritur; & etiam de illo quo minus principaliter illa quæritur propter ſe ſolam; vel non referendo eam in aliquē finem; vel non in debitum; vel referendo in malum: non autem de requiſitione ordinata, qua minus principaliter quæritur laus, propter aliquem debitum finem, in quem actu vel virtute refert eam expetens.

66 Vigeſimoquinto ex proxima illatione inferuntur quinque. Primum quòd orans vel aliud bonum agens ob laudem, vel fauorem humanum quo aſſequatur aliquod beneficium eccleſiaſticum, vel aliud munus quo eſt indignus, meritum perdit, & peccat, ſiue principaliter, ſiue minus principaliter, ob ea id faciat: quia requirit laudem ob finem in ſe malum. Secundum, quòd qui orat, vel aliud bonum facit principaliter ob ipſam ſolam laudem etiā non ordinatā in malum finē, meritum perdit & peccat. Tertiū, ꝙ qui colit vel amat Deū principaliter, vt ſit ei calcar, quò fiat tēperans, vel abſtinens, meritū perdit & peccat: quia finē principalē actus maioris virtutis, ſ. charitatis & religionis facit minorē virtutem. ſ. tēperantiā vel abſtinentiā. Quartū, ꝙ qui ieiunat, & abſtinet, vel ſobrius eſt, vt aſſequatur laudem & gratiam humanam, quo ab illis appellatur ad amandum & honorandum Deum, qui ſunt actus charitatis, & religionis virtutum longè maiorum, quàm abſtinentia, & ſobrietas non peccat, & meretur. Quintum, quòd qui orat vel aliud bonum facit principaliter propter

Deum, vel alium debitum finem; minus autem principaliter ob laudem, in quantum eſt quoddam bonum, ſed non propter ſe ſolum appetibile, non perdit meritum, nec peccat, modò eam in aliquem finem debitum referat. Quæ omnia profectò inculcanda erant à Concionatoribus; vt rem adeò quotidianam calleremus, & ſcrupulos, quos illud Gregorij dictum gignit vitaremus.

67 Vigeſimoſexto infertur, quòd duo requiruntur, vt actus ex ſeſe boni non inficiantur præſtituendo eis pro fine bona vtilia, quæ ſunt omnia pecuniaria & honoraria. Alterum, vt non quærantur propter ſe ſolum, ſed propter aliud in ſe amabile. Alterum, vt non præſtituantur, pro finibus principalibus eorum, vel referantur in finem illis actibus congruum.

Ad hoc autem vt non inficiantur per præſtitutionē bonorum honeſtorum & delectabiliū per ſe amabilium, ſatis eſt quòd non fiant fines principales actuum maiorum virtutum, ſiue referantur in alium, ſiue non.

SVMMARIVM.

68 *Actvs quibus candidati ſpecimen ingenij, eruditionis, artis, virium, & aliarum dotium exhibentur ad promerenda præmia plus merentibus propoſita, quomodo vt ſint boni fient.*

69 *Intellectus quorundam Domini dictorum, & aliorum doctorum.*

73 *Eleemoſynam maiorem largiri, eo quòd publicè, vel à maiore petatur, nō eſſe malum. ſed melius eſſe curare ne ſic petantur.*

73 *Eleemoſynam publicè largiri debere prælatos.*

73 *Bona bene facere publicè non eſſe facile omnibus; ideo fugiendus multis epiſcopatus.*

74 *Honor iam quæſitus, cur magna cura conſeruandus.*

74 *Actuum de ſe bonorum, cur bona pars mala.*

74 *Bona inſignia publicè facturus, quid præmeditari debeat, ne cibi toxica fiant.*

68 Vigeſimoſeptimo infertur, quòd actus currendi, ſaliendi, equitandi, haſtis, ſagittis, bombardulis & cannis ludendi; prælegendi etiam diſputandi, concionandi, canendi, pulſandi, organa, miſſandi & alia eiuſmodi, quibus agilitatis, roboris, ingenij, artis, dexteritatis, eruditionis, induſtriæ, dotiùmque aliarum inditarum, aut quæſitarum ſpecimen præbemus, ſunt boni ſi ea principaliter agamus, vt per eos Deo placeamus; vel vt beati ſiamus; vel quia recta ratio id dictat; vel quia ſunt honeſta, etiā ſi minus principaliter ea faciamus, vt pallia, & brauia, pulpita, cathedras, ſacerdotia, officia, & alia munera eccleſiaſtica, ſcholaſtica, ſæcularia, militaria, vel alia quæ magis idoneis promittuntur, aſſequamur; modo ea in aliquem finem bonum actu, vel virtute collimemus, & reflectamus.

69 Vigeſimooctauo, infertur, quòd in illo Matth. cap. 6. *Ne iuſtitiam veſtrã faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* illa coniunctio, vt, denotat finem principalem, neque actu, neque virtute in alium finem debitum relatum. Et è contrario in illo Matth. 5. *Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* denotat finem minus principalem, & in alium debitum relatum. Quæ concordia videtur aptior illa, quam Io. Gerſon tradit in ſecunda par. alphab. 39. in tract. de temperantia. col. 3. Infertur & illud, quod expreſſius quàm alij dixit Maior, Matth. cap. 6. col. 2. ſcilicet, quòd quærens gloriam propriam propter laudem, & gloriam Dei, non quærit gloriam inanem. Conſequitur item, quòd Abulenſis Matth. 5. col. 33. & Caiet. ibidẽ aiunt, ſoli Deo, & non facienti quærendam gloriam per bona opera; intelligendi ſunt, de gloria principaliter deſiderata, & non de relata in Deum, vel alium finem debitum.

70 Vigeſimonono infertur, quòd non deſumitur hinc argumentum adeò validum, vt aliqui putant, ad confirmandam illam hæreſim, quæ habet; omnia noſtra opera eſſe peccata ſaltem venialia, per illud. Eſai. 64. malè intellectum, *Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ.* licèt enim dolenter conſideremus, quàm plurima opera noſtra etiam ſuo genere bona, fiant mala ob finis circunſtantiam, ex eo quòd multa fiant ob finem malum mortaliter, vel venialiter; multa in finem debitum non referuntur: complura principaliter propter bona temporalia, vtilia & honoraria, quæ cõſtat eſſe mala, ſaltem venialia per prædicta num. 44. & non pauca, quæ licèt principaliter fiant propter Deum; vel quia recta ſunt; fiunt tamen minus principaliter ob bona temporaria, præſertim laudem & gloriam, in nullum alium finem debitum, actu neque virtute relata, quæ etiam ſunt peccata venialia per præmiſſa, num. 57. Quàmuis etiam inquam, hæc ita ſeſe habeant; quàmplurima tamen fiunt ob ſolum finem debitum, & multo plura ob illum & alium minus principaliter actu vel virtute, ſiue virtualiter, relatum in finem aliquem debitum, iuxta id quod de ralatione virtuali & actuali ſupra, num. 18. eſt dictum.

71 Trigeſimo infertur, expedire plurimum, meminiſſe illud magni patris noſtri Auguſtini in cap. 4. regulæ noſtræ. *Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: ſuperbia verò etiam bonis operibus inſidiatur vt pereant.* Illud item Magni Gregorij ſupra num. 65. citati & declarati, videlicet, *Sæpe vos fratres admoneo, praua opera fugere, &c. nunc autem compellor dicere, vt & bona magna cautela faciatis, ne per hoc bonum quod geritur, fauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis ſurrepat, & quod foris oſtenditur, intus à mercede vacuetur.* Illud item Magni Baſilij, qui curabat, vt quoties in pontificalibus miſſaret, diceretur ei; *Pater nondum eſt ſepulchrum tuum perfectum, fac vt perficiatur.* quò appetitum laudis, & honoris mortis memoria refrenaret.

ret. Expedit, inquam, meminiſſe hæc tria, in omnibus noſtris actis, præſertim quoties ſeſe nobis aliqua opera inſignia publicè facienda offerent; qualia ſunt in materia virtutis latriæ, ſiue religionis, miſſa publica præſertim cantanda, & maximè in pontificalibus, euangelij lectio, capitulum, antiphonæ, & orationis cantandæ: qualia in materia iuſtitiæ ſententiam in grauioribus cauſis in magno conſeſſu ferre: qualia in materia fortitudinis, & magnificentiæ, pugnæ veræ vel vmbratiles, ſumptus grandes, & apparatus maximi: qualia in materia ſtudioſitatis prælectiones, diſputationes publicæ, & ſpecimina ingenij, memoriæ, artis, eruditionis, & aliorum donorum tam inditorum quàm quæſitorum, ad brauia, & præmia habilioribus propoſita exhibenda. Operæ precium, inquam, faceremus cum eiuſmodi agēda occurrerint, meminiſſe prædicta, & omnino cauere in primis, ne noſtræ actioni vllus finis malus, præſertim mortiferus, præſtituatur; ne ve vlla res temporaria, pecuniaria, vel honoraria principaliter intendatur; immo neque minus principaliter, ſine debita in alium finem iuſtum relatione actuali vel virtuali: ſimulque noſtræ actionis principalis finem facere Dominum ſolum ipſum beatificatorem, vt ei placeamus, & beatitudinem quam prætendimus, vel virtutem aliquam ipſi actioni aptam, vt eam exerceamus; vel vt rationi ſupernaturali, vel naturali, aut humanæ, quæ id dictat, ſatisfaciamus. Quòd ſi aliqua alia bona temporaria, pecuniaria, vel honoraria, his adiunxerimus, illud fiat minus principaliter, & ſecundariò; cum eorum actuali vel virtuali in fines proximè dictos relatione; inuocatione illa præmiſſa, *Actiones noſtras quæſumus Domine aſpirando præueni, & adiuuando proſequere, vt noſtra hæc operatio à te incipiat, & per te incepta, in te ipſum finiatur, per CHRISTUM D. N. Amen.*

71 Trigeſimoprimo inferuntur hæ, quæ ſunt quotidianæ, deciſiones dubiorū, ſuper quibus olim interrogati fuimus. Prima eſt Io. Gerſ. 2. par. tit. de temperant. alphab. 39. nempe quem non malè, immo benè mereri, ſi aliud non deſit, largiendo maiorem eleemoſynam publicam, quàm fuiſſet largiturus ſecretam; modò minus principaliter illam maiorem laudē de maiori eleemoſyna requirat, eamque actu vel virtute in alium finem debitum referat.

Secunda non eſſe peccatum, immò meritum, ſi adſint cætera, largiri maiorem eleemoſynam pauperi abſenti, pro quo petit aliquis amicus, vel vir egregius, quàm dediſſet, ſi pauper ipſe, vel alius homo gregarius eam petijſſet, modo minus principaliter, & non principaliter reſpiciatur perſona.

73 Tertia peccare illos, qui abſque aliqua de magna cauſa procurant, aut conſulunt, vt petatur ad aliquod opus pium publicè per egregiam quampiam perſonam Dei amore, vt maior eleemoſyna fiat, quàm ſi ſecretò, vel per alias perſonas gregarias fieret, ſeruatis tamen modis

prædictis. Dixi abſque aliqua magna cauſa quia ſine tali ut id fieret non conſulerem: quoniam cum bona pars hominum ſit vel pauper, vel inſueta humilitatis actibus, vel plus ſatis gloriæ humanæ auida; facilè credi poteſt bonam partem eorum,à quibus petitur, tam aut magis largiturām illud plus, quod largitura eſt publicè, quàm ſecretè ob gloriam humanam, vel pudorem & ignominiæ timorem,ex neceſſitate quadam & triſtitia, quàm hilari mente in hoc ab Apoſtolo 2. ad Corinth. cap. 9. requiſita. Ob quod & alia quædam olim,cum primam miſſam cantaui non permiſi, vt vllus ad eam inuitaretur; nec vt mihi quicquam offerretur; contra meæ morem gentis,& contra expectationem cognatorum,& amicorum meorum. quod ipſum aliqui poſtea meo exemplo, & hortatu, fecerunt.

Quarta deciſio, iuſtè peti aut dari poſſe plus eleemoſynæ cū in aliquod pium opus publicè petitur ex altari vel ſuggeſto, publicantem parocho vel alio, quis, & quantum largiatur, aut promittat, vt pro eo circumſedentes Deum orent. Quam deciſionem limitandam arbitror, vt præcedentem.

Quinta deciſio,poſſe quē abſque peccato plus offerre miſſam primam facienti, vel nuptias, aut baptiſmum celebranti, eo quòd ad id inuitatus fuerit, vel populo ſpectante offerat, quàm offerret ſi nemine vidente,aut non inuitatus id faceret,eadem ratione ſeruatis prædictis modis. Quę omnes deciſiones radicantur primum in eo quòd eleemoſyna iuſte fit, ſi fiat principaliter propter Deum; vel quia eſt actus virtutis; licèt minus principaliter fiat ob laudem propriam in finem debitum relatam, per prædicta. Deinde quòd frequenter circunſtantiæ aliquot occurrunt, ob quas eleemoſyna publica debet eſſe maior quàm ſecreta:è quibus eſt illa,quòd alioquin iniuſte videntibus putaretur faciens eam auarus, vel ſordidus,& detractione dignus.

Sexta deciſio eſt eiuſdem Ioan. Gerſo. vbi ſupra, ſcilicet errare illos,qui laudant prælatos non facientes eleemoſynas publice, ſed tantum ſecretè: quia præceptum eſt eis, vt publice bene faciant, per illud Matth. 15. *Luceat lux veſtra corám hominibus.*

Septima eſt eiuſdem & aliorum omnium; quòd quamuis præfata vera ſint, cauendum tamen eſt hominibus operibus humilitatis parum aſſuetis, ne cum virtutum opera exercent, principalius vel æque principaliter ea faciant ob humanam gloriam, ac ob alium debitum finem, incitante ad id laudis humanæ inſita cupiditate: immo huiuſmodi homines bene ſibi conſulent vtendo ad litteram illo Matth. 6. *Cum facis eleemoſynam,noli tuba canere,ſed da in abſcondito.*

Octaua deciſio eſt eiuſdem Ioan. Gerſ. vbi ſupra: quòd ob hanc ſolam cauſam, etiam ſi aliæ omnes abeſſent, deberent fugere epiſcopatus, & alias dignitates, ij qui parum ſunt in virtutum,præſertim humilitatis actibus exer-

bus exerciti: quoniam oportet eos agere multa bona publice, & ſubeſt eis periculum faciendi ea tantum, vel plus ob humanum fauorem, quàm alium finem debitum.

74 Nona deciſio eſt Abulenſ. ſuper Matth. cap. 6. q. 3. col 2. ſcilicet dignum eſſe vituperio eum, qui honorem iam quæſitum non curat conſeruare. Tum quia, vt ille inquit, honor ſicut non poteſt iuſte quæri niſi per virtutem, & aliquam veram excellentiam; ita nec perdi iuſte, niſi perdita illa. tum per illud præceptum Eccleſ. 41. *Curam habe de bono nomine*. Tum per illud Apoſt. 2. ad Cor. 9. *Melius eſt mihi mori, quàm vt gloriã meam quis euacuet*. Tum quia idem, quod maxime duco notandum, etiam de gentilitia nobilitate ſe laudauit 2. ad Corinth. 11. ibi, *Hebræi ſunt & ego: ſemen Abrahæ ſunt, & ego*. & illud Machab. 9. *Abſit vt fugiamus ab his, & inferamus crimen gloriæ noſtræ*. Tum quia crudelem eſſe illum, qui famam negligit, intelligi inordinate definit S. Auguſt. in cap. non ſunt audiendi. 11. quæſt. 3. Tum quia licèt magis curandum ſit de virtute vel excellentia vera, quàm de honore vel laude illi debita: eo quòd honoris perditio frequenter ſine culpa eius, cui debetur contingit, cap. renouãtes. 22. diſt. nihilominus tamen curandum eſt de honore; ne vulgus, quod nouit effecta, & eorum cauſas ignorat, videns quem ab honore decidiſſe, præſumat eum virtutem quoque & excellentiam amiſiſſe; & ex eius caſu præſumpto, ſcandalum accipiat ob ſpeciem mali; à qua vt caueamus Apoſto. relatus in cap. cum ab omni ſpecie mali. de vit. & honeſt. cleric. præcipit 1. ad Theſſa. 5. Tum denique, quòd ob quinque fines bonam famam & honorem deſiderare conuenit, vt in repetit. cap. inter verba. 11. q. 3. conc. 5. ſcripſi: quorum quartus eſt, vt conſtantius virtutes colamus: reputantes nos tanto eſſe obligatiores, tantoque plus peccaturos, ſi contra fecerimus; quanto magis credimur eas colere.

SVMMARIVM.

75 *AVCTOREM iuſte potuiſſe, debuiſſeque ſuum honorem defendere.*

76 *Apologia in eos, qui falſis & impertinentibus de cauſis niſi ſunt perſuadere Romæ infenſum eſſe Auctori Regem Philippum huius nominis II.*

75 TRigeſimoſecundo infero ex proxime dictis, nõ ſolum potuiſſe me iuſte, ſed etiam debuiſſe chiſtianè defendere meũ honorem, & famam, quam falſis & impertinentibus de cauſis tollere; aut certe grauiter minuere proximis diebus tentarũt quidam in hac ampliſſima Roma totius orbis Chriſtiani theatro & capite, præſidente illi Sanctiſſimo D. N. Pio V. Pontiſ. Max. multis

multis nominibus merito, cum primis prædeceſſorum ſuorum ſanctiſſimis conferendo, æquandoque, quo Eccleſiæ vniuerſæ Principe, redeunt aurea ſæcla, & aurea regna; patratque Deus Opt. Max. contra infideles mirabilia. Quam defenſionem feci per epiſtolam quandam apologeticam ad Illuſtriſſimum, & Excellentiſſimum Ducem Alburquerquenſem, Mediolani Gubernatorem; quam, quia, vt audio, aliqui parum correcte tranſcripſerunt, ſtatui eius tenorem verum huic corollario ſubijcere.

Tenor Epiſtolæ præfatæ apologeticæ.

ILLVSTRISSIMO, EXCELLENTISSIMOQ. D. DON GABRIELI A CVEVA DVCI ALBVRQVERQVENSI, GVBERNATORIQ; MEDIOLANI, &c. IVSTISSIMO, PIENTISSIMOQVE PRINCIPI.

MARTINVS AB AZPILCVETA Doctor Nauarrus, S. P. D.

76 MVlta, diuque verſans, Princeps pręcellens, conſtitui tandem ad tuam pręcellentiam, vereque Chriſtianam benignitatem confugere; quo me pro tua in Chriſtum pietate, & in me charitate, qua parte honeſtè poteris, à labijs iniquis, & à lingua doloſa, liberes: pręſertim apud Sanctiſſimum D. N. Pium V. Pontificem Maximum, & apud Regem, & D. N. Philippum II. Monarcharum ſummum; quod nemo poteſt, mea ſententia, efficere aptius. Tum quia nemo tui ordinis Princeps, vtrique gratior & fidelior creditur. Tum quòd nemo magnatum, qui pręfatum noſtrum Monarchiam cis Alpes repreſentant, adeo bene ac tua Excellentia me familiamque meam nouit: quippe qui multo tempore tanta charitate, prudentia, humanitate, ac fideli vigilantia, Nauarram Prorex eius gubernaſti, quãta nemo alius eam ętate noſtra; tantâque cum omnium Regnicolarum laude tua, & eorum mœſtitia concordi, exinde iſtuc fuiſti miſſus; quanta nemo alius antea fuerat euocatus: tametſi multi alij virtutibus, dignitate, ac opibus pręcellentes; & in his pater tuus ille iudicio, experientia, ętate, rebus geſtis, & alijs nominibus vere magnus eam gubernarunt.

Negotium, quod me ad tuam Excellentiam confugere facit, tale eſt. iam inde à duobus annis, neſcio neque cupio ſcire à quibus, neque quo ſpiritu, cœpit in vulgus ſpargi, Regem pręfatum eſſe infenſum mihi, maleque velle; dudum autem his proximis diebus, cum de quibuſdam magnis honoribus diſtribuendis hic tractaretur, aſſeueratum: ex eoque illatum, oportere, ne Sanctiſſimus D. N. Patrèſque purpurati, vlla egregij amoris ſigna in me oſtenderẽt; ſuamque aſſertionem quatuor argumentis

dicuntur.

dicuntur niſi perſuadere. Primũ,quòd in operibus meis ſcripſerim,iniuſtè Nauarram à præfato Rege teneri.Secundum,quòd ipſe fateor in libello de reditibus eccleſiaſticis latinitate donato quod repeto quęſt. 1. mon. 38.in editione noua eiuſdem tract. nullo curiæ Regię munere me ab eo donatum; quod aiunt contingere non potuiſſe, niſi me Rex odiſſet,cum vulgò putarer aliquo illorum dignus. Tertium, quòd ſim Nauarrus, ex vtroque parẽte de duobus prognatus palatijs, quorum domini olim Regem Ioan.à Labretto relicta Nauarra abeuntem, vna cum Mariſcalo Excellentiæ tuæ cognato, ſuoque duce ſequuti fuerunt; eoſque frequenter eo nomine laudem. Poſtremum,quòd in Gallijs,multo tempore iura Põtificia & Cæſarea didiſcerim, & docuerim; gallliceque loquar,& Gallias magnifaciam, eiſque ſim bene affectus.

Quam propoſitionem, & argumenta, quibus eam ſuffulciunt, eo grauius ſentio, quòd ea nequeo diluere, niſi me, meoſque laudando, contra illud Prouer. 27. *Laudet te alienus,& non os tuum.*& quòd id fecerunt homines, nihilo alio, quod ſciam à me offenſi, quàm quòd illuſtriſſimũ Toletanum defendam; vel quòd Italis, præſertim Romanis, & eorum, totiuſq; orbis Pontifici Max. Patribuſq; purpuratis ſim charior, quàm illi vellent: vel quòd aliter quàm licebat cum iniuria proximi, in præfatum Regem voluerint videri obſequioſi.

Ad quæ omnia æquo animo ferenda, quanta mihi ſit opus ope diuina,æſtimet pro ſua rara prudentia tua iſta Excellentia reputans ſecum,me adeo ſenem, & peregrinum, in tanta vrbe, quæ totius orbis theatrum eſt conſtitutum; & paulo ante ab omnibus tam ſummatibus, quàm infimatibus,gratia Deo maioris quàm merear habitum;nunc vero non per quales quales, ſed, vt conijcere licet, per conterraneos, adeo cum cognatis meis iniuſte infamatum. Quæ tamen omnia ſoli Dei Opt. Max. vindictę lubenter reliquiſſem,niſi quibuſdam pijs & doctis viris viſum eſſet,quòd licèt non ſolum ea iuſte poſſem ferre, immo deberem plurimum gaudere quatenus me ſolum feriunt, iuxta illud Greg.cap. inter verba. 11. quęſtio. 3. *Inter verba laudantium ſiue vituperantium ad mentem ſemper recurrendum eſt: & ſi non in eo inuenitur malum, quod de nobis homines loquuntur in magnam debemus lætitiam proſilire*. Tum ob alia multa, quæ in eius repetitione illi adiecimus. Tum quòd tantæ ſenectuti non conuenit caducis onerari honoribus, præſertim quos nouit vires eius ſuperare, iuxta finem cap.non eſt putanda. 1. quæſt. 1. ex eodẽ Gregorio deſumpti, vbi gl.citat illud Horatij, *Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam viribus*, &c. Tum quòd conſiliorum meorum rationibus priuatis incommodarent: & ſolum expedire mihi poſſent, vt maiore cum authoritate mea ſcripta legerentur: quatenus tamen Reipublic. cognatos meos, & mea ſcripta quatiunt,non poſſe me ſine peccato,aut ſine magna cauſa diſſimulare iuxta illud Eccleſ. 41. *Curam habe de bono nomine*. &

quòd

quòd iuxta S. Auguſt. relatum in cap. non ſunt audiendi. 11. quæſt. 3. *Crudelis eſt qui famam ſuam negligit*: quia mea infamia, eo quòd tam publicam gero perſonam, plurimis eſſet ſcandalo: cum nõ ſit par credere ſummum, benigniſſimumque Regem tantam iram, niſi ob maximum crimẽ in me conceptum iri, authoritatique meæ, meiſque opuſculis derogaret, alijsq; cognatis meis, & toti Nauarræ officeret; immo & aliqua ex parte gloriæ tanti Regis detraheret, apud eos qui me intus & incute noſcẽtes, ſciunt me non odio Maieſtatis eius, ſed amore dignum.

Neceſſitate igitur in hoc adactus, primum argumenta præfata ſingulatim diluam. Deinde adiungam alia, per quæ vnà cum his quę dilutionibus miſcebo conſtabit me circiter annos 50. non ſolum qualiter qualiter, ſed inſigniter de præfata Regis Maieſtate, deque patris eius illius ſummi Imperatoris, deque eius matris illius ſummæ Imperatricis benemeritum; & ideo præſumendum, non eſſe mihi eum inſenſum, neque male velle, ſed potius bene.

Ad primum igitur præfatorum argumentorum reſpondeo, impudẽtiſſimè dictum eſſe, ac teſtimonium falſiſsimum: quòd in aliquo meorũ operum ſcripſerim, Nauarram iniuſtè à præfato Rege teneri. Tum quòd palam & notorium eſt, me nunquam ea de re in eis tractaſſe, neq; vllam mentionem feciſſe. Tum quòd palam quoq; eſt mea omnia opera priuſquam typis excuderentur, per magnum Regiæ Maieſtatis Caſtellæ concilium examinata & priuilegio munita fuiſſe. Tum quòd palam etiam eſt ſtultiſſimi vaniſſimiq; hominis futurum fuiſſe, id ſcribere in terris tanto Monarchæ ſubditis, in præſentem ſcribentis, ſuorũmq; perniciem, nullo diuino, neque humano iure ad id cogente; nullaque vtilitate ad id ſuadẽte; & quòd gratia Deo Opt. Max. non vſq; adeo inſanio, & deſipio. Tum quia plurimi qui meum confeſſariorum & pœnitentium Manuale ſeriò legere, dixerunt, quòd ego in eo aſſero Nauarram iuſtè à Regibus Catholicis teneri; etiam ſi non eſſet verè illorum, eo argumento id colligentes, quòd in cap. 17. nn. 60. dixerim, *Reſtitutionem alienarum rerum non eſſe faciendam, quando per eam conſequerentur maxima damna publica: ob idq; non eſſe facilè damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiam ſi ſcirent, non eſſe ſua, modo probabiliter crederent, eorum reſtitutionem conſequutura grauiſſima ſuorum regnorum incommoda*. Ex hac enim propoſitione adiuncta altera, quam ſæpe dixi, videlicet, prudentiſsimos quoſq; rei militaris Hiſpanos iudicare per reſtitutionem præfati Regni, apertũ iri oſtium inferendi maxima damna in alia Regna Hiſpaniæ per montes Pyreneos, inferunt, me dixiſſe, Reges Catholicos non teneri, ad reſtituendam Nauarram; etiam ſi noſſent non eſſe ſuam. Quanquam ego nullum verbum penitus feci de Nauarra, neque de vllis alijs dominijs, ſuper quibus inter vllos Monarchas controuertitur: neq; an in eiuſmodi caſibus ſit compenſatio aliqua facienda, nec ne. Tum quia frequenter

conſtantiſſimeq; verbo aſſerui,tam in Gallijs, quàm in Hiſpanijs, quòd nunquam Reges Catholici ſua ſponte,Regnum illud alijs,qui ſuum eſſe prætendunt,relinquunt. Tum deniq; quòd cum illa pacifera Regina & domina noſtra Iſabella te Pro rege Nauarræ traijceret in Hiſpaniam,& in domo natalis mei vno die requieſſet multis viris Principibus Hiſpanis,& Gallis,qui eam comitabantur, aſſerentibus præfatũ Regnum mox reſtitutum iri Vindocinenſi, qui eam vſque ad Roncam vallem comitatus fuerat,contradixi,nitens præfato, (quod eſt irrefragabile) fundamento. Quin & licentiato perdocto ab Ainciondo conſiliario præfati Vindocinenſis Excellentiæ tuæ (ni fallor) noto,mihi verò etiam amico,(quia emphitheutarum mei ordinis Roncæuallis cum primis præcipuus eſt) cum paulò poſt tranſitum præfatæ Reginæ ſcripſiſſet ad me propediem, ſe,cum Rege ſuo in domum præfatam, qua erat iter in curiam Regiam diuerſuros,eo quòd iam habita fide publica, ſiue ſaluo conductu, ornabant iter ad acceptandam reſtitutionem. illi, inquam,mihi hæc ſcribenti,reſcripſi, demirari me incogitantiam & imprudentiam eius & omniũ Gallorum,& multorum Hiſpanorum, etiam magnatum, qui crederent eam faciendam. Eidemq; ſecundo replicanti quòd Regia noſtri Regis Maieſtas, (quem ego ſoleo dicere nunquam mentiri) promiſerat Henrico ii. ſocero ſuo, reſtituere illam ei quam ipſe appellabat ſuam Reginam,ſi monſtraret ſe non poſſe illud abſque peccato mortali retinere; & quòd facilè id ipſa eſſet ei monſtratura: triplicaui duo. Alterum, quòd præfatus Rex adeo erat Chriſtianus,quòd non ſolum Regnum Nauarræ, ſed etiam Toletanum,& totam Caſtellam reſtitueret,ſi quis ei perſuaderet,non poſſe illa,ſalua ſuæ animæ ſalute detinere;quippe qui optimè nouit,parum prodeſſe homini totum mundum lucrari,ſi animæ ſuæ detrimentum patiatur. Alterum,quòd nullatenus id poterat illa ei monſtrare:quoniam, eſto, probaretur ei non eſſe illud eius, non tamen poterat probari,& minus monſtrari non poſſe illud inſtè retinere:quia vt ipſe poterat facilè videre,in prædicto meo Manuali iure conſtat, non eſſe neceſſarium reſtituere alienum,quando ex eo maxima damna publica probabiliter timerentur.Et quòd ex facto conſtabat totam prudentiam bellicã Hiſpanorum iudicare,grauiſsima damna Regnis Hiſpaniæ probabiliter timeri poſſe per huiuſmodi reſtitutionem euentura:quamobrem moneret ſuum Regem,ne ſe vanis impenſis,& laboribus oneraret, vaniſq; moleſtijs tanti Regis Maieſtatem faſtidiret,alias (ſi ei videretur) ſibi quæreret compenſationes. Qua mea triplicatione factum fuit, vt à vana ſpe decideret Vindocinenſis,Princeps alioqui virtute bellica ſummus; & nõ fuerit vſus fide publica, ſiue ſaluo conductu à Maieſtate Regia ſuam curiam adeundi iam ei dato, quod de hoc negotio faſtidioſiſſimo tractaret. Ob quod ſolum officium vtriq; parti,ſine alterius iniuria præſtitutum, ab vtroque poteram præmium petere; quia tunc amici erant, ſed

malui ab ipſo, qui hæc vidit, & inſpirauit, Deo ſperare illud. per quæ palam eſt, impudentiſsimè mihi obijci primum. Addo quòd imprudenter dum volunt videri in Regem officioſi, ſunt in eundem inofficioſi: quoniam multi qui norunt me, de tangentibus animarum ſalutem etiã verbo cunctanter reſpondere ſolitum, facilè credere poſſent, cunſtantius tale quid ſcripturum contra tantum Regem, & in opere typis, & in Hiſpania excuſſo: neq; id vllatenus niſi veritate cogente facturum: ob idq; illi aſſentiri. Per quæ ſatis ſuperque dilutum eſt primum.

Ad ſecundum reſpondeo, pudere debere illos velle Romæ Romanis perſuadere Regiam Hiſpaniæ Maieſtatem malè mihi velle in Hiſpanijs, eò quòd ipſe hic faſſus fuerim nullo me ſuæ curiæ munere ab eo donatum. Primum, quia malignè inuertunt ad finem probandi odium in me tanti Regis ea, quæ candidè aſſerui ad finem vt magis crederetur mihi de laudibus eius diſſerenti. Deinde quòd eodem argumento probarent Maieſtatem eius, quæ in omnes, etiam exteros præcellenter eſt benigna, odiſſe omnes quos ipſe nouit, & vulgus æſtimat eius munificẽtia dignos; ſi eos muneribus ſuæ curiæ minimè donaret: immo & Maieſtatem Apoſtolicam, & Francicam odio habuiſſe ſummum illum Thomam Aquinatem, qui eorum in Imperijs degens, nullo ipſarum curiarum munere functus fuit. Et ne reſpondeant quòd ille fuit religioſus, conſiderent me quoque iam inde à 67. ann. eſſe talem, quamuis imperfectum & infirmũ; vt ille perfectiſſimus & ſanctiſſimus. Quæ conſequentia quàm abſurda ſit, nemo non videt cum multis alijs de cauſis quàm odij paſſim id contingat: putà, quia non egent eis vel nõ expetunt ea, vel non petunt, vel tanquam eis minus expedientia, minimè acceptant: vel quia ſolius potentię diuinæ eſt omnes pro meritis donare. Ob quarum aliquas cauſas, id erga me ab eo factũ, in eodem ipſo loco quẽ ipſi citant, affirmo in hæc verba: *Quia contentus & ſupra merita ornatus honore ac honorarijs quatuor prædictarum, quæ celeberrimæ ſunt academiarum, nunquam curiæ Regiæ munera, in hunc vſque diem ambiui, neque petij, neque accepi.* Prætérea, quòd, licèt non acceperim, oblata tamen mihi fuere: nam Deus quem in teſtem inuoco, nouit, quòd ante 35. annos, cùm nondum Salmaticæ vllã cathedrarum maiorum nactus eſſem; oblatus fuit mihi locus in Cõcilio Regio Regni Nauarræ, quod ſolet reſidere Pampilonæ, vna cum canonicatu illius Eccleſię Cathedralis. Nouit item quòd maiora mihi deſiderarunt, & promiſerunt Cardinalis ille termagnus Gubernator Ioan. à Tauera & epiſcopus Pacenſis Suarez, qui tunc plurimum non abs re apud Cæſarem & Cardinalem præfatum valebat, poſteaq; decretorum cathedram in eadem Salmantica obtinui; & antequàm primæ functionis, adeptus Conymbricam Luſitanię iuſſu Cęſarum migrarem: immo & poſtquàm migraui, vt in Caſtellam redirem: quę tamen omnia literas & ſcholas feruenti animo inſequenti, iuſtè, mea ſententia, minoris illis fuerunt.

Nouit item Deus ipſe, ad quem modum ab hinc circiter quindecim annos cum cathedra Conymbricenſi (vt aiunt) iubilata per Pinciam, in qua curia Regia reſidebat, in patriam Nauarram redirem, Reuerendiſſimus Iſpalenſis Domnus Ferdinandus Valdeſius, quem vtinam in cælo inueniamus, ben gniſſimè ſuſcepit, & ardenter deſiderauit, vt in magnum Inquiſitionis concilium, cui præſidebat, cooptarer: adijciens palam, è republica futurum, vel creando nouum aliquod munus mihi aptum, in curia Cæſarea retinere. Quæ licèt agnoſcerem eſſe meritis meis longe maiora, recuſaui tamen: quia de conſenſu glorioſiſſimorum illorum Luſitaniæ Regum, nullis pietate, prudentia pacis, belliq; in infideles artibus ſecundorum, præfati Regis ſocerorum Dominorum noſtrorum, vix obtenta, omnibus, (& in his etiam epiſcopatus, ad quem vacantem me præſentare voluerunt) prætermiſſis, omnino decreueram, in quadam inſigni ciuitate extera illis ſolis ad hunc vſque diem nota, me includere, ibique nomine mutato incognitus aliquot annis incumbere opuſculis, quæ ediderant recognoſcendis; & alijs quæ ſub lituris habebam, poliendis & edendis, & manu extrema donãdis. Nouit item ipſa Regis ſoror Germana Princeps Portugalliæ D. N. multis nominibus altiſſima, quæ tunc Regna eius gubernabat, cuique Manuale Confeſſariorum dedicaram, quàm obnixè illo eodem tempore percupiuit, ne ab eius curia diſcederem, ſignificans id mihi futurum honori. Quin & vt me à prædicto propoſito auerteret diſtrictè iuſſit, vt duo Illuſtria canonicorum regularium monaſteria viſitarem; ad ea quæ egerem, illius poteſtate munitus: quod & feci; neque voluis mihi facere facultatem adeundi Nauarram, donec certior facta fuit, oportere me illò ire ad collocandas tres ex fratribus præmortuis neptes. Quin & poſtea cum in Nauarra, crure, caſu mulæ in quatuor partes fracto, in lecto iacerem, iam conclamatus, per vnum curſorem, (qui quarta die à crure fracto ad me peruenit,) iuſſit vt ad ſuam curiam illico magno meo honori reuerterer: cui reſpondi, me ad maius tribunal vocatum, ſuum adire non poſſe. Nouit etiam Deus quòd Marchio ille Corienſis, Domnus Ioannes à Benauides Regi perdilectus, & qui eum imitatus nunquam mētiebatur, è Flandria in Nauarram rediens, dixit mihi, à magno illo Regis Eraſſo rogatum fuiſſe, vt diſceret ex me, an poſſem & vellem Regiæ Maieſtati, in Concilio magno Caſtellæ inſeruire; cui reſpondi, me velle quidem vt par erat vbique terrarum Maieſtati eius inſeruire, ſed ob præfatam cauſam tunc non poſſe id honeſtè facere.

Dicat nunc hic aliquis horum detractorum, cur ergo Regi iubenti vt eſſem Illuſtriſſimi Toletani aduocatus, aſſenſus fuerim, cum munus aduocandi longe minus honeſtum ſit, quàm ſuperiora, quæ dixi me recuſaſſe? Cui reſpondeo, Maieſtati eius notum eſſe, me à prima iuſſione, quòd, licebat, ſupplicaſſe, cauſaſq; cur id non debebam facere, propoſuiſſe. At cum per Illuſtriſſimi Compoſtellani, qui nunc eſt Iſpalenſis, & inſignis

Cardina-

Cardinalis,& tunc erat Toletani iudex, litteras, ſecundo iuſſiſſe, vt omni excuſatione, præterquam mortis poſthabita illico Pinciam vbi cauſa tractabatur adirem: additis præfati Marchionis litteris, quibus ſignificauit eum meam excuſationem ęgre tuliſſe: cauęremq, mihi plurimum, ne iterato id facerem. Itaque illico nondum cruris fractura ſatis ſanata adiui, vt eius Maieſtati ſecundo mihi iubenti, & adeo rem tam cordi habenti obedirem. Quod ipſum, vt facerem tua Excellentia à me ſuper hoc conſulta, conſuluit, adiui reputans cauſam intra ſemeſtre, vel ad ſummum octo menſes finiendam. quod & ipſi iudices ſubdelegati tunc certum putabant. Adiui certe non vt facerem voluntatem meam, ſed eius, qui me mittebat Regis facultate ad id & pręcepto mei Pręfecti Roncæuallis factis, adiui non quidem quòd Reuerendiſſimum Toletanum vel de facie antea cognouiſſem; ſed quòd eum putarem innocentem, eo quòd facile intelligerem, eum à rege tanta cura eius defenſionem procurante pluſquam vulgariter diligi. quod fieri nequibat à Rege tam catholico, credere ipſum à fide defeciſſe. Quamobrem etiam coram iudicibus eum ingenue admonui, ea me conditione ipſius defenſionem acceptare, vt quàmprimum clare noſſem ipſum hæreticum, libere deſererem. Quod etiam ipſi placuit, & quia eum numquam ita noui hæreticum, (licet in eo falli potuiſſem) nec per eũ, nec per eius defenſores factum eſt, quo minus cauſa finiretur, non licuit eum deſerere: immo ne falſo iactaretur, male me de illo ſentire vt Maieſtati Regiæ dixi, oportuit) non obſtante ſenectute, neque debilitate relicta ex grauiſſima febri, quæ me paulo ante vexauit) huc venire ab vltimis Hiſpaniæ finibus, nempe Olyſippone, prope quam literę Regiæ me inuenerunt. Per quæ omnia plus ſatis manet dilutum, ſecundum meorum detractorum argumentum, quo arguunt Regem mihi iratum, eo quòd eius curiæ muneribus non ſim donatus.

Ad tertium autem fateor, immo gaudeo, me eſſe Nauarrum, & Cantabrum de antiqua illa gente, fidei Regibus præſertim datæ obſeruãtiſſima, teſtante Platina in vita Ioan. vj. Cantabros, & Aſtures, qui omnium Hiſpanorum poſtremi Romanis adhæſerunt, vltimos eos deſeruiſſe: nullaq; quam nouerim, prodente hiſtoria vllum Nauarrorum fidem Chriſti, quam per S. Saturninum diſcipulum beati Petri ſuſceperunt, in hunc diẽ (gratia Deo) deſeruiſſe; & in impiam Iudæorum, Sarracenorum, Turcarum, vel Lutheranorum factionem transfugiſſe; etiamſi ab eis captus & per munera illectus, vel tormento in id adactus fuiſſet. Fateor item & gaudeo me progenitum à prædictis duobus palatijs, Azpilcuetæ videlicet & Iaureguicar, quod alio nomine dicitur Baztan: vnde Bazanes Caſtellani magnates originem ducunt; qui in ſaltu Pyrenæi montis, quà parte Vaſcones Celtas, à Celtiberis diuidit, ſunt ſita; quæque licèt non ſunt adeo opulenta, ſunt tamen longe ante Carolum Magnum erecta, & nullo in hunc diem gratia Deo damnatæ ſectæ ſanguine contacta; quorum

alterũ

alterũ alteri hoc ſolo nomine prǽſtat, quòd alterũ eſt vnũ ex duodecim, q
præfato Regno naſcenti regendo fuere deſtinata. Quæ res adeo notoria,
forte fuit in cauſa,ne mei æmuli vllam natalium,& puritatis generis antiquiſſimi Chriſticolarum notam obijcerent. Fateor etiam,& magno decori duco;quòd præfati eorum Domini vna cum ſuo duce Illuſtrimo Nauarræ Mariſcalo Excellentiæ tuę cognato relictis ſuis laribus ſequuti fuiſſent prǽfatum Io. à Labreto Regem tunc temporis ſuum,& à ſe iuratum: quia licèt non damnem eos,qui de cauſis eis notis diuerſum fecerunt;laudo tamen hos,quòd ſpretis ſuis ſua iuramenta Deo reddiderunt. Quod magno illi Regis proauo Ferdinando,qui Catholici Regis cognomen primus adeptus fuit, adeo non diſplicuit, vt etiam laudaret eos, quòd imitarentur ſuos progenitores,qui patrem ſuum Regem Nauarræ & Aragoniæ contra filium proprium Principem aduerſus eum rebellantem defendiſſent,& ſperaret eoſdem poſteaquam ei iuramento ſe obſtringerent,nũquam ab eos defecturos. Quæ ſpes nulla eum ex parte fefellit, Rege ipſo noſtro, patrique ſuo Imperatore teſtibus locupletiſſimis;qui prǽfato Mariſcalo crediderunt primum Toletum, deinde Iſpalim, & poſtea Regnũ Galleciæ ſatis Galliæ finitimũ : prǽfeceruntq; Concilio magno trium ordinum;& iuſſerunt,vt ſtatus & belli Concilio intereſſet:immo & tandem in prǽſidem Concilij ſupremi deſtinatus obijt mortem, & fratrem eius D.Franciſcum à Nauarra,cuius ego 14. ann. in Gallijs primum,deinde Salmanticę iuri vtrique incumbenti ductor & comes fui,ad duos epiſcopatus, & ad archiepiſcopatum Valentinum euexerunt. Taceo fidem illius Illuſtriſs. Marchionis à Falces, cui etiam orbem nouum Rex credidit; & eius fratrum Illuſtrium ductorum militum à Peralta, qui ſignis Regijs prǽfecti alij alibi terra, marique militantes, aut glorioſas mortes oppetierunt,aut inſignem operam (vt unus eorum ſub Excellentiæ tuę ditione) nauant: quorum ducatui ſemper progenitores mei adhęſerunt. Taceo fortem, prudentemque illum Dionyſium ab Eza cuius ſoror cuidam meo auunculo nupſerat,cuiuſque fidelitas, virtus,& opera inſigniter enituit in ſeditioſos illos Caſtellanos, qui communitatis nomen ſibi fecerunt, poſteaquam à prǽfato Rege Ioanne à Labreto dimiſſus Regia ſigna ſequutus fuit;cuiuſque trium filiorum maximo natu Carolo ab Eza non ſolum Plumbinum Regia Maieſtas credidit,ſed etiam iſtius arcis Mediolanenſis aliquanto tempore Procaſtellanus,& bonę partis eius cuſtos fuit: & alij duo ante triennium à Regia Maieſtate honorifice aucti,alter in Flãdria,&alteri in Hiſpania fortiter Regi militant. Taceo fidelitatem magni Eraſſi & Caſtelli, qui Regi ſunt à ſecretis, quorum progenitores idem, quod mei fecerunt. Taceo complures alios. id ſolum admoneo noto notius, & notorium facti permanentis eſſe, quòd ambo prǽfatorum duorum palatiorum meorum auitorum Domini ante triẽnium à Regia Maieſtate perpetuis ſtipendijs & alijs donarijs aucti,nunc in Pyrenęi mõtis an-

tis anguſtijs cõtra Lutheranos reſident. Alter, ſcilicet Dominus de Azpilcueta, qui eſt vicecomes Colinę Pręfectus Roncalibus, (genti omnium Celtiberorum ſuapte natura fortiſſimę) in ea parte qua Nauarram à Bearnio diuidit. Alter vero Dominus de Iaureguicar, ſiue Baztan, in ea pręfata parte, qua Vaſcones Celtas à Celtiberis ſeiungunt: in quãcumque occaſionem, cum ſuę domui fœderatis ad arma paratus. Per quę palam ſatisfactum eſt tertio meorum ęmulorum argumento.

Ad quartum reſpondeo; fateri, gauderéque me plurimum in Gallijs multo tẽpore didiſciſſe, docuiſſeque iura Põtificia & Cæſarea; imo & eo vſque nominis perueniſſe, vt à quibuſdam Principibus viris inuitarer & rogarer ad conſiliarij officium in magno Pariſienſi Parlamento, eorum propria opera & pecunia coëmendum. ſolebant enim tunc eiuſmodi officia vendi pro eis, quibus erat eruditionis nomen iurium celebre. Fateor hoc inquã illis; quos etiã contra profiteri oportet, me antequã Gallias adirem intra Nauarram & celeberrimam Complutenſem (quæ in Caſtella noua eſt) accademiam artes liberales & Theologiam ſcholaſticam didiciſſe. Et quòd poſtea in Hiſpanias è Gallis regreſſus, triginta circiter annos ea iura Pontificia docui, Salmanticæ quidem circiter 14. & Conymbricæ Maieſtatis Regiæ parentũ iuſſu quintuplicato ſexdecim. Neq; vllus negat attuliſſe me à Tholoſa Galliæ in Salmãticenſẽ, veteris Caſtellæ academiã, oĩum orbis Chriſtiani cũ paucis principẽ, ſolidã & perutilem iuris Põtificij ſapiẽtiã; ſicut & poſt mè altero anno perdoctus iuxta ac perpius ille frater Franciſcus à victoria ſolidam, vtiliſſimamque Theologiã ex eiuſdẽ Galliæ Pariſijs eadem inuexit: cum ante nos ambos integerrimus ille Siliceus in Regis magiſtrum à Cæſare delectus, & poſtea in Archipræſulem Toletanum promotus, & aliqui alij Pariſijs in eadem Gallia adamuſſim docti, vtramque philoſophiam, & alias artes liberales magnoperè in eadẽ auxiſſent. Si ergo illi quorũ aliquot plures annos q̃ ego in Gallijs didiſcerũt, & docuerũt, nulla ob hoc nota imò laude dignos ducũt; cur ego ſolus damnor? An quia Regis duplicato iuſſu Reuerẽdiſſimũ Toletanum cum collegis meis tot annos iuſtè defenderim? An quòd charior quàm ipſi vellent cœperim eſſe Pio V. Pontif. Max. Patribúſque purpuratis, & toti Romæ? Fateor item me Paululum gallicè balbutire, modò non negent præfatos eleganter, & ter maximum Cęſarem Regis genitorem elegantiſſimè loquutos. Fateor etiam me ſolere Gallias, in quibus eſt etiam Flandria cum vndecim alijs vt arbitror dominijs aucta, magnifacere; quas qui parui facit, neque illas vidit, neque Geographiam earum, neque res in eis geſtas intelligit. Neque diffiteor me, qua parte par eſt, amare Gallias. Tum quia magna pars earum Maieſtati Catholicæ páret. Tum quia, gratia Deo in eis didiſci, quod eius ope fideliter noſtrates docui. Tum quia, quo tempore ipſe in eis degebam, magna erant in Deum religione, & Reges ſuos obedientia & inter ſeſe ſimplicitate, humanitate mutua, dilectione, dulci-

que ac

quęac modeſta conſuetudine, ab omni vanitate ſuperbiàque vt plurimũ aliena. Tum quia ſunt proximi; quos omnes præcepto Chriſti teneor diligere: et iaminde à puero plurimum aduerſor eis; qui aliàs eo ſolo nomine quòd ſint illius vel illius gentis aut factionis oderunt. Quare frequentiſſime aduerſatus ſum in Nauarra, Nauarris illis, qui alios Nauarros, eo ſolo ꝗ eſſent alterius factionis, oderãt. In Gallijs, itẽ illis Gallis q Caſtellanos eò ſolo ꝗ Caſtellani eſſent, oderant; non. n. Nauarros & Gotholanos, quorum copia magna ſolet eſſe Tholoſæ, licèt nos omnes eſſe Hiſpanos noſſent, ſic aduerſari ſolebam in Caſtella illis Caſtellanis qui oderant Francos eo ſolo nomine, quòd eſſent Franci; & qui iure vel iniuria facilè irridebãt & deſpiciebãt Portugallos: & in Portugallia Portugallis, qui iure vel iniuria facilè oderant Caſtellanos. & nunc plurimum defero Romanis, qui nos omnes cuiuſcunque gentis homines, humanè tractant; & cum iudicio dignos honore ſuſcipiunt, & amant; de alijs autem eò indignis parum curant, ſed non eos afficiunt iniuria, niſi eis fuerint iniurij. Quod profectò proprium eſt Chriſtianorum: quoniam ſecundũ Chriſtianam doctrinam in omni gente, & factione, qui facit iuſtitiam, eſt Deo acceptus & amandus. Et contrà in omni gente & factione qui facit iniuſtitiam, eſt Diabolo acceptus & quatenus talis, odio habendus: & quia in omni gente & factione ſunt boni, meliores, & optimi, mali, peiores & peſſimi; quos omnes quidem ad vnum diligere oportet; ſaltẽ propter Deum, & vt licet hos, qua parte mali ſunt, odiſſe; ita illos, qua parte boni ſunt, oportet amare. Tũ quia olim Tholoſę annò circiter 20. ſupra 1500. habui in ſcholis tẽpore carnis priuij pręlectionẽ (quę repetitio appellatur) pudicam & paciferam, contra multas quę illo tempore paſſim habebantur, ſpurcas & ſeditioſas; ſuper illud procœmij Decretalium, *Rex pacificus pia miseratione voluit, ſibi ſubditos fore pudicos, pacificos, & modeſtos*. ad quam veluti ad rem nouã, non pauci confluxerunt; qua inter alia multis perſuaſi, ſolas duas in orbe Chriſtiano eſſe gentes. Alteram quę Chriſto; alteram quę Sathanę militarent. Ideoque illorum Francorum, qui honeſtatis litterarum ſtudioſi haberi volebant, eſſe amare colereque Hiſpanos, Vaſcones, Britones, & alios aliarum nationum, qui Tholoſę litteris, & honeſtati operam dare ſatagebant. Et contra, noſtra Hiſpanorum & aliorum aliarũ nationũ, qui honeſtatis, & litterarum ſtudioſi haberi volebamus, erat amare colereque Francos earundem ſtudioſos. Quo factum fuit, vt in omnes cuiuſcunque gentis honeſtos promiſcue creſceret amor & in omnes cuiuſcumque gentis inhoneſtos decreſceret. Tum denique quòd cum omnes Chriſtiani debeant ſe reputare aduenas, & peregrinos, iuxta ſententiã Petri, & iuxta ſententiam B. Pauli; non habere hic ciuitatem manentem, ſed futuram inquirere, cum primis id facere debeo ego; quem Nauarra tenuit, Caſtella noua Compluti educauit, Gallia virum fecit, Caſtella vetus Salmanticę ſublimauit, Luſitania ornauit, decorauit & longe ſupra

merita

merita mea illuſtraſſet,niſi(vt prędixi)alio me ſpiritus(vt putabam)bonus direxiſſet: à qua ſola etiam nunc honorifice inauditis meę cathedrę ſtipẽdijs perpetuis alor. Vnde reuerſum vtraque Caſtella,& Nauarra benigniſſime excepit,tractauit,& opera mea conſilijſque meis gratuitis 12. circiter annis eſt vſa:in quibus (quod glorię magnę duco) aliquando fui à ſacris confeſſionibus pręfatę Regis ſorori Germanæ incomparabili Portugallię Principi D. N. & eius ex ſorore nepotibus Bohæmiæ principibus non ſolum titulis auitis, ſed etiam propria indole virtutum animorum, corporumque glorioſiſſimis. Et tandem per varios caſus,& multa diſcrimina vitę, in Italiam totius orbis prouinciarum nobiliſſimam veniens iã circiter triennium Romam Chriſtiani orbis matrem & magiſtram, annum 78. agens colo.

Cum igitur præ alijs meæ conditionis viris debeam me peregrinum reputare,cur non imiter eũ qui ꝓ nobis factus peregrinus,omnes cuiuſcunque gentis homines amat, nullius perſonam accipit, vnumquemque pro ſua in eum fide,ſpe,charitate atque alijs virtutibus collaudat, vel ſua in eum impietate alijſque peccatis vituperat?Cur imitatus eum,non amẽ omnes cuiuſcunque gentis ſaltem propter eum ? & bonos etiam propter eorum bonitatem ? Cur non omnes malos, qua parte ſunt tales, oderim? Cur non oĩbus ſine alterius iniuria proſim,vel prodeſſe velim?Cur nõ ab alterius iniuria abſtineã, etiamſi per eam Nauarro alicui Hiſpano alij, vel etiam mihi ipſi prodeſſem? Abſit à me(Princeps Excell.) vt credar vlli,etiã mei natalis ſoli Regi longè benigniſſimo cũ alterius iniuria contra diuina Chriſti pręcepta obſequuturus:tantum abeſt, vt cum eius iniuria vlli alij obſequar.Per quę omnia ſatis ſuperque monſtraui, nõ eſſe pręſumendum me à tam benigna Maieſtate odio haberi, eò quòd in Gallijs multo tempore iura didiſcerim,& docuerim:& quòd Gallias, qua parte par eſt,magnifaciam & diligam; quod aduerſariorum quartum argumentum prætendebat.

Dilutis argumentis quibus detractores mei clam me perſuaſiſſe putãt, præſumendum eſſe mihi Maieſtatem Regiam infenſam, adiungam pauca ex multis,quibus contrarium iure præſumi oporteat. In primis quidẽ, quòd cum primum Tholoſam cauſa iura diſcendi adijſſem, à Gallis in Gallia didiſci rationem præfatam, qua præfatus Rex Catholicus Ferdinandus Nauarram iuſte retinere poſſet,quam à nullo in Hiſpanijs Hiſpano audire memini.

Secundùm quòd poſt aliquot annos,bonus,vt credo,ſpiritus mihi perſuaſit, Gallias cito eſſe ruituras; quamuis non tantum, neque illius generis ruina, qua ruerunt. quod perſuaſi omnibus & ſingulis, qui vnam horam ea de re me diſſerentem audierunt, è quorum numero fuerunt etiam præfatus Mariſcalus Excellentię tuę cognatus, ipſiuſque frater Archiepiſcopus Valentinus, pręfati Regni cum paucis primi: quibus etiam per-

ſuaſi è re Chriſti,& Nauarræ publica & ſua, cognatorumque ſuorum, & eis adhærentium priuata; imò & ipſiuſmet Regis Ioannis, viri natura pacifici,cui tantùm erant oneri, fore; vt primo quoque tempore oblata iuſta occaſione, abſque tamen iniuria Galli,cui Mariſcalus militabat;in ſua redirent patriam. Quo facto,tota ea tranquillata fuit; & Regia Maieſtas leuata bona parte curarum, & impenſarum, quibus defenſio illius Regni egebat, illis in Gallia degentibus.

Tertium, quòd poſt biennium ſequutus fui eos, recuſatis, cum gratiarum tamen actione, horis ad legendum honorificis ab academia Tholoſana mihi præſtitutis; & multis alijs quæ Gallia vt dixi, promittere benignè cœperat.

Quartum, quòd meo illo tranſitu & magnis argumentis perſuaſi Mariſcali præfati ſequacibus,licèt non citra ſudorem,poſſe illos recta conſciẽtia credere iuſtè Nauarram à Regibus Catholicis teneri, eiſdemque militãdo bene mereri. Ad quod plurimũ profuit ꝙ ego, qui eram eiuſdẽ opinionis, & factionis quarum ipſi non ſolum verbo, ſed etiam facto relictis Galliæ muneribus, in Hiſpanias nullo penitus munere Regio ad id allectus, traieci: & Salmanticam paulò poſt adiui. Quæ res quanto fuerit obſequio Cæſari, & quantæ animarum præfatarũ tranquillitati Deus Optimus Maximus nouit.

Quintum, quòd plurimum Regiæ Maieſtati Salmanticæ inſeruiui; ſi ſeruire Regno eſt ſeruire Regi,prælegendo circiter 14.annos tam in æſtate, quàm in hieme,quotidie geminatis, & frequẽter triplicatis horis: quod plerique omnes præfecti cõſiliarij,ac confeſſarij, imò & prælectores gymnaſtæ totius Regni, quorum bona pars me audiuit, ingenuè pro ſua in Deum,& in me charitate, teſtantur.

Sextum, quòd primariæ functionis ſacrorum Canonum cathedram Salmanticenſem,quam nullus ante me vnquam auditur reliquiſſe,niſi ob opulentum epiſcopatum, præfatæ Imperatricis Regiæ matris obnixo rogatu reliqui, præcedentibus quinque iuſſibus,duobus eiuſdem Imperatricis, quæ abſente Imperatore illius regna gubernabat, & tribus eiuſdem Imperatoris, qui tunc ſuperuenerat; quibus academiam renitentem, & ab eis ſupplicantem,adegerunt,vt mihi facultatem abeundi ad confirmãdam Conymbricenſem recens fundatam in Portugallia,faceret; qua ſine, iurauerám me nullatenus etiam relicturum, ne ſummorum mihi ab ea beneficiorum collatorum immemor eſſe iudicarer.

Septimum, quòd præfatorum regis noſtri parentum mandato in Conymbricam tranſlatus,præfatis eius ſoceris Luſitaniæ Regibus D. N. circiter 16.ann.ope diuina, tãta fide,cura, ſtudio & labore, nullo morbo vel alio negotio impeditus, omnibus id atteſtantibus ſeruiui; quòd non ſolũ ipſi me inſigniter diligerent, ſed etiã omnes eorum regnorum, tam ſummates quàm mediocres & infimates egregiè me etiam in hunc diem diligunt dilo-

gunt dilo-

gũt dilecturi, vt ſpero in Deo,æternũ:neq; tantũ dilexerũt & diligunt, ſed etiã ex animo cupiũt,vt recognitis & editis meis operibus,ad eos reuerterer,inſigni aliquo apud eos honore ſepeliendus.Quæ obſequia,parẽtũ Regis mãdato,etſi nõ eſt ſuperbũ dicere,rogatu;fratribus eorũdẽ & Regis ſororis præſtiterim;imò & cum literas eorundem habeam in hũc diem ſeruatas,quibus promiſerunt,ſe imputaturos ſibi, quæcunque ſuis fratribus obſequia præſtarem:nonne illorum,& Regiæ Maieſtati præſtita cenſenda ſunt?preſertim quòd Deo Opt.Max.teſte, Maximus ille gubernator Cardin. Ioan. à Tauera, miranti mihi,quòd Maieſtas Caſtellana per litteras iuſtitiæ de ſupremo eius Concilio, (cui tunc ille præſidebat) emanatas, adeò abſolutè iuberet Salmanticæ,vt mihi ſuo gymnaſtę facultatem adeũdi Conymbricam faceret; reſpondit, quòd Maieſtas Caſtellæ, Maieſtati Portugalliæ, cùm ob alia,tùm verò maximè ob fauorẽ,& auxilia inſignia, quæ Caſtellæ præſtiterat, quando aduerſus Cæſarem à regno abſentem inſurrexit Caſtellana communitas, quòd iure Cæſar velle debebat, non tantũ vt Salmantica,quæ pars quædã Caſtellæ eſt, ideòq; ipſius ſalus à totius ſalute pendebat aliquã ob meã abſentiã iacturam pateretur; ſed etiã vt aliæ ſe offerrent occaſiones gratificandi tam vicinæ,tànquè cognatæ ac amicæ Maieſtati, & ſi id ſine aliquarũ partiũ maiore iactura fieri nequiret.

Octauum, quòd præfatis his annis multos libros Regijs Regnis eruditorum iudicio vtiles compoſui. Primũ in tres de pęnitentia diſtinctiones poſteriores, dicatum Regi & D. N. Ioanni tertio Regum ætatis ſuæ (abſit verbo adulatio) religione, eleemoſynis, ornatu, prudentia tam belli quàm pacis artibus inſignita,iuſtitia,clementiæ radijs coruſca,magnificentia omni genere modeſtiæ decora exemplari.

Secundum de laude & detractatione in cap.Inter verba. 11.quæſt. 3.

Tertium,de oratione vocali,in cap. quando.de conſecr.diſt. 1.quæ duo lingua vulgari ſcripta, dedicaui Reginæ Catherinæ huius nominis primæ,pręfato Regi ſuo cõiugi omnibus præfatis nominibus pari;& eò q̃ ei ſuperſtes indies ſe maior fit; & in educando amborũ nepote Rege noſtro Sebaſtiano tam ſanctè vt ſperetur, omnes ſuos auos & proauos ſuperaturus; illo ſuperiori.

Quartum in cap.ſi quando.& cap.cum contingat.de reſcri.ſuper habilitate ad beneficia,& remedijs contra cenſuras malè latas, ad eandem Reginam, ſed latinè.

Quintum, de vtraque ſuprema poteſtate in cap. nouit. de iudi. ſupremo illi Principum flori Regis D. N. Philippi ſororio dedicatum.

Sextum Manuale confeſſariorum lingua Luſitana ad Cardinalem infantem domnum Henricum præfatorum Regum fratrem multis nominibus ſuper illuſtrem,& incomparabilem ſcriptum.

Septimum ipſummet Manuale Caſtellano ſermone donatum & actũ Domnæ Ioannæ ſorori Regiæ germanæ Portugallię Principi multis no-

minibus altiſſimę D. N. in Caſtella oblatum.

Octauum de indulgent. in §. in Leuitico. de pœnit. diſt. 1. latinè ad illā probè latina callentem Infantem Domnam Mariam pręfatorum Regum ſororem, & in Reginam Hiſpaniarum à Cæſare delectam, & à tota Hiſpania maximè deſideratam; immo & ab Rege noſtro Philippo per procuratorem iamiam ducendam vxorem, ſi vnum diem integrum plus Eduardus Anglus vixiſſet. quod maximo Hiſpaniarum & totius Chriſtiani orbis malo, malus aliquis ſpiritus impediuit.

Nonum, de amiſſione poſſeſſionis per renuntiationem, in cap. accepta. de reſtit. ſpoliat. ad longè Illuſtr. Epiſcopum, & Comitē Conymbricenſem Didacum Soarez; cuius me bonam partem pronunciantem tribus horis attentiſſimè in frequentiſſimo conſeſſu audiuit.

Decimū, de armis, & alijs rebus ad infideles nō exportādis, in c. ita quorundā. de Iudæis Illuſtr. Collegio Societatis Ieſu Conymbricano dicatū.

Vndecimum, de plurimis pijs additis ad præfatam repetitionem cap. quando. Reueren. Abbatiſſæ S. Claræ Albienſi Domnæ Annę ab Expeleta Nauarræ aſcriptum.

Nonum eſt, quod reuerſus Conymbrica Portugalliæ in Caſtellam, primum præfatæ Regiæ Maieſtatis ſororis D. N. quę Regna eius tunc gubernabat iuſſu, duo Illuſt. ordinis Canonicorum regularium monaſteria, nō ſine laude bonorum, viſitaui. Deinde iuſſus à concilio Rigio magno, vt Manuale prędictum in Caſtella typis excudi facerem, annum circiter integrum latens, intra typographi domum incluſus, impendi & recognoſcendo, & augendo, & componendis quinque commentarijs reſolutorijs, quos illi Principum ſummo Carolo; (quem mors immatura, ſuiſque omnibus Imperijs inuiſa ſuſtulit) dicaui. Et quòd ab eo loco in quo latebam euocatus, præfatę Principis iuſſu adiui eius curiam, & ſuper dubijs maximis neque minus controuerſis, ſtatùmque publicum tangentibus, reſpondi, Deo, & Regi, (vt euentus docuit) grata. Et poſtea Regis Maieſtatis geminato iuſſu, cauſam Reuerendiſſim. Toletani, qua parte iuſta eſſet, defendendam cum alijs collegis meis ſuſcepi: in quam totos nouem annos finiendos dimidiato menſe Auguſto. huius anni 1570. impendi, vna cū doctore Delgado, cum primis ſui ordinis prudenti, pio, & docto, collega meo plurimum mihi ſuſpiciendo; qui aliquot menſes ante me Pinciam ad idem negotium iuerat; idque feci, plerisque omnibus æſtimantibus, decere me magis agere iudicem, (qualem etiam in inquiſitione Luſitaniæ aliquando egeram) quàm aduocatū, qualis nunquam fueram, præſertim coram iudicibus, qui me cum diſcerunt Salmanticæ doctorem celebrem ibi viderant. Quod feci, & facio auerſus à recognoſcēdis & edendis meis lucubrationibus, cuius rei cauſa præcipuè Conymbricam reliqui, in qua eſt notorium perdidiſſe me ac perdere quotannis, quingentos ducatos, ſeu cruciatos ex ſalario mihi ſtatuto, quo ipſam meam cathedram cum

mille

mille ducatorum ſalario mihi ſtatuto iubilatam prælegerem, & multos alios incertos, quos vti Decanus conferendo gradus, præſidendo, & conſulendo, lucrari poteram fruens gratuita habitatione in palatio Regio, ſito in terra omniũ quas ego colui, temperatiſſima, ſaluberrimàque. Tandèmque cum libellum de reditibus eccleſiaſticis, quem ſermone vulgari Regię Maieſtati dicaueram latinitate donatum S. D. N. Pio Papæ V. hic offerre vellem; perpendens, multos etiam alioqui Regi bene affectos, parũ decenter de tanta Maieſtate ſentire, non ſatis quidem polito ſtilo, ſed ſatis magna meorum dictorum fide, nomen eius & gloriam vendicaui.

Decimum tandem, quòd tua ipſa Excellentia nouit & multi alij teſtantur præfatum Regem non parum reſponſis de iure meis deferre ſolitum: epiſtolàſque meas pro ſua, (quæ incomparabilis eſt) benignitate, libenter legere; precibus meis etiam pro alijs porrectis benignè annuere: palàmque eſſe, preces pro me ſuper habendis ad imprimendũ opera mea priuilegijs, benigniſſimè audiſſe: immo & Carolum IX. Galliarũ Regem rogaſſe, vt nemo in regnis eius, opera mea ſine meo conſenſu imprimeret. quod ampliſſimè ille conceſſit; aſſerens ſe ad Regis noſtri, ſuìque fratris inſtantiam concedere in litteris, quæ ſuper hoc Gallicè confectę, & iam aliquot ex operibus meis præfixæ, perſtant. Neque memini quicquã ab eius Maieſtate petijſſe, quod non conceſſerit: immo contra, non ſemel audiui gratum & futurum, vt aliquem à ſe honorem peterem. quod etiam ex eiuſdem verbis arbitror me bis ſubintellexiſſe: quem, quia, vt ait S. Aug. *Otium ſanctum quærit charitas veritatis, & negotium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis.* non petij, neque licuit fortè petere etiam ſi licuiſſet accipere.

Cum igitur Excellentiſs. D. omnia hæc, quę in pręfatis decem dictis continentur, ſic ſe habeant. Cùmque argumenta æmulorum monſtrauerim eſſe falſa, vel impertinentia, iuſtum profectò arbitror credendum eſſe Maieſtatem Regiam in omnes adeò benignam, & gratam, non eſſe in me ſolum, à ſua conditione ingenita, longoque habitu aucta, alienam, vt me, quem debet diligere, oderit.

Quare, ſupplico Excellentię tuę, vt pro iſto, quo es in me candore animi, efficias ea uia quam tua rara prudentia Spiritusſancti gratia fulcita ſuggeſſerit, ne me S.D.N. gratia, qua proſequi cęperat deſtituat; eò quòd putet me tanti Regis gratia priuatum, & vt regia Maieſtas dignetur ſignificare me ſibi fidelem, Regnisque ſuis vtilem fuiſſe; ideòque ſibi non eſſe ingratum, quod maximo beneficio ducam: quoniam poſt Maieſtatis Diuinæ gratiam, maximè debeo expetere Apoſtolicã, & Regiam, qua fouear & ſeruiam trãquillius Deo Opt. Max. qui faxit vt Excellentia tua in Neſtoreos annos, magis ac magis illius ſupernis augeatur donis, quibus promiſſiones eius, quę omne deſiderium ſuperant, conſequatur vna cum Illuſtr. D. Domna Iohanna de Alhama Duce Gubernatriceq; pientiſſima. Amen.

Ratio cur

Ratio cur non ſolùm Regem Philippum appello D. noſtrum, ſed etiã Regem Portugalliȩ, illa eſt, quòd ſicut origine ſum Nauarrus, & ita Regi Philippo ſubditus; ita domicilio iuſſu patrum eius in Luſitania contracto Regi Portugalliȩ ſubditus, vtrique ſine tamen alterius, & alius cuiuſcunque iniuria, omnibus neruis chriſtianè (vt debeo) Diuina ope inſeruiturus. Quo vtinam tranquillentur animi eorum qui ſe ſuaque tantum norunt, & amant; ob idque etiam eo nomine me taxant quòd in amando, colendo, laudando, &, qua parte par eſt, magnificando Imperium Luſitanũ, eis videar ȩquo longior: cum tamen palam ſim eis, qui illud, illiuſque res geſtas nouerunt longè breuior & curtior. Neque tua hoc Excellentia Excellẽtiſs. Princeps miretur: quia non deſunt, qui me malè affectum Hiſpanis iudicent, eo ꝙ Romã, & alias Italias vrbes, è quibus eſt etiã iſta Mediolanum, abſolutè omnibus nominibus, vrbibus illarum inſignibus non poſtponam: cum tamen id, abſque Dei. conſcientiȩque meȩ offenſa nequeam facere: tam putant aliqui, neminem eſſe verè Hipanum, qui verè vel ſecus omnia Hiſpaniarum omnibus aliarum gentium non prȩferet: quaſi egeat Hiſpania vllius mendacijs quò credatur eſſe pars Orbis Chriſtiani cum primis nobiliſſimam: et quaſi non ſit verum illud, *Terra omnes non poſſunt omnia ferre.*

Etiam atque etiam vale Princeps Pientiſſime.

INDEX

INDEX COPIOSVS EORVM QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A

Actvs cuiuſcunque virtutis quamlibet bonus, ſi principaliter fiat ob bonum temporale, ſiue pecuniarium, ſiue honorarium malus. num. 30. pag. 20

Actus ex ſe bonus, ne fiat malus ob praſtitutionem honoris, & aliorum bonorum vtilium pro fine, duo exigi. num. 67. 41

Actus idem non poteſt eſſe bonus & malus etiam diuerſo reſpectu. num. 17. 12

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis eſt malus, malus. numero 38. 24

Actus omnis ſine bono apto carens, malus; etiam ſi malo quoque careat. nume. 58. 36

Actus quibus candidati ſpecimen ingenij, eruditionis, artis, virium & aliarũ dotium exhibent ad promeranda præmia plus merentibus propoſita quomodo vt ſint boni fient. nu. 68. 41

Actus virtutis iuſtè fit minus principaliter ob temporalia bona. nu. 33. 21

Actus virtutum facti principaliter ob ſalutem & vitam mali ſecundũ Adri. Id tamen non eſſe verum in omnibus. nu. 32. 20

Actuum de ſe bonorum, cur bona pars mala. nu. 70. 42

Adulterij peccato cur maius homicidium. nu. 52. 32

Amare Deum æque ac aliud vel minus comparatiue peccatum, non autem ſimpliciter. nu. 24. 15

Amat qui aliquid ita vt malit frangere legẽ ad mortale obligantem, quàm deſiſtere ab illo amore, peccat mortaliter. nu. 21. 14

Antinomiæ quædam graues nouè conciliantur. nu. 28. & 29. 17

Apologia in eos, qui falſis & impertinentibus de cauſis niſi ſunt perſuadere

Roma,

Romæ, infenſum eſſe authori Regem Philippum Hiſpaniarum huius nominis II. nu.76. pag. 47.
Authorem iuſtè potuiſſe, debuiſſeque ſuum honorem defendere. numero 75. 45.

B

Beatitudinis titulo qui & qua ratione iuſte gaudeant.nu.14. 16
Beatitudo & virtus vt comprehendit diuinam & humanam; & ratio, vt eſt genus ad naturalem & ſupernaturalem.nu.34 21
Beatitudo in nulla re creata conſiſtit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitijs, non in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in vllo corporis vel animæ bono, nec voluptate, licèt inhæreat animæ, ſed in ſolo Deo qui eam producit.nu.12. 10
Beatitudo in quo conſiſtit, & quid ſit eſſentialiter.nu.11. 9
Beatos multos falſe dici.nu.13. Et eſt duplex re, & ſpe conſummata patriæ, & conſummanda viæ: & hanc tales, & tales habere.nu.14. 10
Bona facere publicè, non eſſe facilè omnibus, ideo fugiendus multis epiſcopatus.nu.73. 45
Bona honoraria eſſe bona fortunæ, ineptaque vt ſint finis principalis virtutis. nu.44. 28
Poßunt autem eſſe finis minus principalis.nu.45. 29
Bona inſignia publice facturus quid præmeditari debeat, ne ſibi toxica fiant. nu.71. 42
Bona honoraria præcedunt pecuniaria.nu.51. 32
Bona quæ quis facit, noſſe & velle ab alijs illa probari licet.nu.54. 34
Bona virtutis & animæ præſtantiora bonis corporalibus & vtilibus. numero 30. 20
Bonorum honorariorum, quæ quinque ſunt, appetitus, & contemptus ſit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter.nu.57. 36
Bonum, aliud propter ſe ſolum, aliud propter aliud ſolum, aliud propter ſe, & aliud amabile.nu 24. 15
Bonum delectabile propter ſe amabile.nu.5. 5
Bonum duplex, verum & apparens: idque triplex, honeſtum, delectabile, & vtile.nu.3. 4
Bonum quoddam propter ſe tantum amabile, quoddam propter aliud tantum: quoddam propter ſe, & propter aliud, & quæ ſunt illa.nu.5. 5
Brauia ad honorem incitantia licita.45. 29

C

Cauſa finalis incautè definitur à Barth 37. 22

Coronas honoris varias pro variis geſtis Roma inſtituit. nu. 45. pag. 29

D

Deus firmius neceſſario amandus, licèt non feruentius & intenſius. numero 20. 13

Diſtributiones ob lucrandas minus iuſtè ſurgitur. nu. 39. 24

Doctoratus in Theologia ſine mortali poteſt aſſumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo. nu. 64. 39

E

Eleemoſynam maiorem largiri eo quòd publicè vel à maiore petatur, non eſſe malum. nu. 72. ſed melius eſſe curare ne ſic petatur. nu. 73. 43

Eleemoſynam publicè largiri debere Prælatos. nu. 73. 43

F

Fama quid? & aliter quàm à iureconſulto definita. nu. 48. 31

Fine à ſuo actus ſuam ſpeciem ſortiuntur, qui finis eſt primus in intentione, licèt quando eſt alius ab obiecto, ſit vltimus in executione. nu. 10. 9

Fine de vltimo vitæ humanæ inquiſitio Ariſtotelis non adeo magnifacienda, &c. quia facilè aliunde diſcitur. nu. 11. 9

Finem aliquem eſſe vltimum humanæ vitæ etiam naturali ratione probari. numero 15. 11

Finem ob aliquem hominem, & alia omnia agere, ſed alia & alia ratione. nu. 10. 9

Finem ob vltimum, hominem omnia agere, non videri verum contra Thom. nu. 15. 11

Finem principalem non arguit ceſſatio operis illo ceſſante. nu. 37. 23

Fine quo ſatisfit obligationi ponendi finem actui. nu. 35. 22

Finem vltimum non ponit omnis in eo, in quo etiam ſcienter mortaliter peccat. nu. 21. 14

Fines duos vltimos, etiam falſos, nemo vno & eodem tempore habere poteſt. num. 20. 13

Fines & ſcopi vltimi in quos viatores omnia referant duo ſunt. nu. 25. 16

Fines multi poſſunt eſſe principales eiuſdem actus. nu. 37. 23

Fines vltimi falſi tot quot falſæ opiniones putant eſſe omnium amabiliſſima. nu. 20. 13

Finis cuius malus ipſum quoque malum: & finis cuius bonus, ipſum quoque bonum. nu. 1. 2

Finis & medium poteſt eſſe idem diuerſo reſpectu. nu. 4. 5

Finis exactè definitur & declaratur.nu.3. 4
Finis iterum duplex,cuius,& quo. num.6. 6
Finis iuſtus omnium actuum,omnium virtutum Deus, Beatitudo & virtus vt eſt genus ad naturalem & ſupernaturalem . nu.34. 21
Finis malus,quia malum culpæ, & finis malus,quia ineptus multum diſtant. num.36. 22
Finis minus principalis,& obiectum orationis poſſunt eſſe temporalia,non autem finis principalis.nu.43. 26
Finis minus principalis inſeruientis Deo,eccleſiæ,& prælato,poteſt eſſe beneficium eccleſiaſticum,& mutuantis lucrum.nu. 39. 24
Finis principalis nullius actus virtutis poteſt eſſe bonum temporale.n.39. 24
Finis non idem iuris vtriuſque ſecundum Communem:ſed contra Fortunius, qui quatuor dictis ſatis conciliatur. Quòdque beatitudo vera, quæ Chriſtiana eſt, ſupernaturali tantum lumine cognoſcitur.nu.29. 17
Finis operantis licèt ſit poſterior fine operationis ſecundum ordinem exequutionis, eſt tamen prior ſecundum ordinem intentionis: & ita principalior. nu.26. 16
Finis primo duplex,vltimus & medius. Vltimus item duplex, verus, & falſus. medius item duplex.nu.4. 5
Finis principalis actus virtutis, nequeunt eſſe laus,honor,fama & gloria.numero 44. 28
Finis principalis orationis iuſtus nequeunt eſſe temporalia.nu.43. 26
Finis quartò duplex bonus & malus,cum ſuis definitionibus.nu.8. 6
Finis quintò duplex principalis & minus principalis cum ſuis definitionibus. num.9. 7
Finis tertiò duplex, operationis & operantis.nu.7. 6
Finis verbum, maſculino & fœminino genere profertur.nu.2. 3
Finium humanorum actuum cognitio ad rectè viuendum, & examinandam conſcientiam neceſſaria.nu.1. 2
Fortia facta ob honorem,aut pudorem peccata.nu.31. 20
Fortunius Cantaber laudatus.nu.29. 17

G

GLoriam ob humanam facere aliquid,tamquam ob pretium vel aliàs differunt.nu.64. 39
Gloriam Romani gentiles cur vitæ præponebant.nu.52. 32
Gloria pro ſeruanda non obijſſe Eleazarum,ſed pro virtute, quæ gloriam meretur.nu.53. 33
Gratianus aliqua tribuit vtiliter Auguſtino contrarius Eraſmo, qui multa ei damnosè adimit.nu.2. 3
Gratiæ gratum facientis effectus quidam inſignis.nu.19. 13

Hono-

H

Honoraria bona,quæ probant eſſe inepta pro fine actus virtutis,intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali.nu.46. 30

Honoraria bona quæ ſunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni cum referuntur in alium actum:aliàs non, cum pulchra declaratione.nu.63. 38

Honoraria bona ſcilicet reuerentia,laus,fama,honor & gloria conueniunt.Primo,quòd numquam aliud pro alio ponitur.Secundo,quòd nullum eorum eſt virtus, & quòd ſunt bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non ſunt propter ſe amanda.nu. 50. Tertio, quòd omnia illa ſunt maiora,quàm pecuniaria. Quarto, quòd ſunt maiora,quàm vita, & alia corporalia bona.nu.51. 32

Honor exhibetur & recipitur iuſte cum debetur & ſpontè datur.nu.56. 35

Honorariorum bonorum appetitus inordinatus, vt plurimum veniale peccatum,ſed quinque caſibus mortale.num. 59. Quod ipſum dicendum de contemptu eorum.nu.60.& etiam de appetitu & contemptu cęterorum bonorum vtilium. & de complacentia & diſplicentia, de obtentu omnium tam honorariorum,quàm aliorum vtilium.nu.61. 37

Honorariorum bonorum appetitus non referens ea in aliud,eſt malus. numero 58. 36

Honorariorum bonorum appetitus vel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à Thoma.nu.55.cui adduntur alij tres.nu.56. 35

Honorariorum bonorum, quæ ſunt quinque, appetitus & contemptus, ſuapte natura neque bonus,neque malus.nu. 54. 34

Honore pro ſeruando moriendum,vulgatum elogium,ſed error, niſi intelligatur,&c.nu.53. 33

Honor iam quæſitus,cur magna cura ſeruandus.nu.74. 45

Honor quid?nu.48. 31

I

INfidelium actus non omnes mali.nu.15. 11

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requiſitione.nu.65. 40

Intellectus illius Pauli, Qui gloriatur in Domino glorietur,&c.nu.44. 28

Intellectus l.codicillis.§. matre.ff.de leg.2.nu.52. 32

Intellectus l.iſti quidem.ff.quod met.cau.nu.51. 32

Intellectus quorundam Domini dictorum,& aliorum doctorum.nu. 69. 42

Intentio eſt actus voluntatis & qualis. nu.2. 5

Iuſtitia non contrait,volens quod ſuum non eſt,ſi non eſt alienum. nu. 53. 39

L

Laudem vel gloriam ob humanam facere principaliter, quod inſtitutum eſt principaliter ad gloriam Dei, non eſt mortale contra Ange. numero 64. 39
Laudis & gloriæ bene & male appetitæ, quinque exempla quotidiana. numero 66. 40
Laudis, gloriæ, vel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus non eſt mortalis contra Abulen. nu. 63. 39
Laureæ honoris litterariæ tres Baccalaureatus, Licentiatus, & Doctoratus. nu. 45. 29
Laus etiam ſine ſermone litteris ſacris & canonicis. nu. 47. 30
Laus non ſolum virtuti, ſed etiam aliis bonis debita. nu. 47. 30
Laus quid? & in quo ab honore differat. nu. 47. 30
Legibus aliquos cur renunciari poteſt, licèt principalius publicam vtilitatem, quàm priuatam reſpiciant. nu. 29. 17
Lex iuxta principalius fit ob vtilitatem publicam, quàm priuatam. nu. 27. 16

M

Mediorum in finem relatio fit vno actu, quandoque pluribus, inter quæ plurimum diſtat. nu. 17. 12
Mutuans, iuſtè ſperat lucrum minus principaliter. nu. 39. 24

O

Ocioſum omne deliberatum, quale eſt, quòd ſine careat malo, & ideo nullus actus in indiuiduo indifferens. nu. 58. 36

P

Patrem magis tenetur diligere filius, quàm pater filium. nu. 52. 32
Peccatur non habitu, ſed actu cum exemplo quotidiano. nu. 23. 14
Pœnas qui ſtatuunt, & qui ob eas obediunt, vt peccant. nu. 40. 25
Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur laureola doctoralis. nu. 44. 28
Præmia qui ſtatuunt, & qui ea quærunt vt peccant. nu. 41. 26

R

Referre in Deum nos, omniaque noſtra, actu vel virtute vtile, ſed non ſemper neceſſarium. nu. 16. 11

Referendi nos & noſtra Deo modus vtilis.nu.19. 13
Referri poſſe omnia quæ non ſunt peccata in Deum.nu.15. 11
Regula illa,cuius finis malus eſt,&c.ſine vlla exceptione vera.nu. 30. 20
Relatio duplex,actualis & virtualis,quæ definitur exactè.nu.18. 12
Reſtitutio bonorum pecuniariorum excuſatur,ſi fieri non poteſt abſque amiſſione bonorariorum.nu.45. 29
Reuerentia quid?nu.49. 31

S

SCIRE vt ſcias tantum,ſi, & quando peccatum.nu.24. 15

T

Timore Deo ſeruientium,qui bene, & qui male merentur.nu.42. 26
Timorem quę non compatitur charitas.nu.42. 26
Timor ſeruilis qui bonus,& qui malus.nu.40. 26

V

Verbum, propter, quattuor cauſas ſignificat, efficientem, finalem, &c. nu.3. 4
Vitam honori & gloriæ,& virtutem virtuti præferendam.nu.53. 33

FINIS.

Series chartarum.

† A B C D E F G H I.

Omnes ſunt Quaterniones.

R O M Æ,

Excudebat Vincentius Accoltus.

M. D. LXXXIIII.